

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Sürgün Çocuklar Bahçesi • Aylin Livaneli

alkım

Yaşantı

alkım

Sürgün Çocuklar Bahçesi

Aylin Livaneli

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

2.BASKI

Aylin Livaneli, Ankara'da doğdu, ilk ve orta öğrenimini Stockholm'de gördü. Liseyi Paris'te bitirdikten sonra New York Üniversitesi'nde edebiyat eğitimi aldı. Bir süre müzikle uğraşan ve beş albüm çıkaran Livaneli, daha sonra asıl tutkusu olan edebiyat ve felsefe alanlarına yönelerek müziği bıraktı ve yazarlığı seçti. 1997-2004 yılları arasında Hürriyet, Milliyet, Vatan gazetelerinde ve Aktüel dergisinde köşe yazarlığı yaptı. İngilizce, İsveççe, Fransızca ve İtalyanca bilen Livaneli, İstanbul'da ve Londra'da yaşıyor, London School of Economics and Politics'de de eğitimini sürdürüyor.

Aylin Livaneli

SÜRGÜN ÇOCUKLAR BAHÇESİ

Sürgün Çocuklar Bahçesi / Aylin Livaneli

ALKİM / 123 • Edebiyat - 63 • Yaşantı - 9

Kapak: BART • İç Tasarım: Bilgi Erdoğan

© Alkım Yayınevi, 2005

ISBN: 975-992-018-2

1. Baskı: Ekim 2005

2. Baskı: Kasım 2005

Baskı: Sena Ofset

Alkım Yayınevi

Mühürdar Cad No 60 Kadıköy - İstanbul • Tel (0216) 449 10 60 (Pbx)

Faks (0216) 449 10 64 • e-mail: alkim@alkim.com.tr • <http://www.alkim.com.tr>

İçindekiler

Giriş /11
Dostluk /23
İyi Zamanlar, Kötü Zamanlar /28
Sürgün Çocuklar Bahçesi /36
Çıplak Varoluş /42
Tanı Kendini /50
Sonsuz Beyazlık /62
Şöhret Sahte, Sun'î ve Güvenilmezdir /67
Altının Beş Kuralı /73
Homo Consumens /83
Evrensel Doğru /91
İdeal Aşk /100
Ölümsüzlük ve Çikolata /107
Kadın Olmak /112
İçimizi Kemiren Günah /117
Hector'u Beklerken /124
Çaresizliğin Öfkeye Dönüştüğü An /131
Öldüren Onur /137
Evrensel Sessizlik Komplosu /143
Emile'in Eğitimi /150
Harvard'ın Kadınsız Tarihi /165
Ego Oyunları /169
Champs - Elysées'de İnsan Dramları /175
Vasatlık ve Deha /177
Yaşam Sayacını Ayarlamak /183
Kaynakça / 186

Doğru yoldan saptım mı ben, yoksa gerçek bir okçu gibi vuruyor muyum avımı? Yalanlar kâhini miyim, kapı kapı dolaşan bir avare mi?

Truvalı Cassandra

Kendinden sözetmeyi kötü görmek, yasak etmek âdet olmuştur. Çünkü kendinden sözetmek her zaman kendini övmek gibi görünür. Kendini övmekse herkesin zıddına gider. Ama kendinden sözetmeyi yasak etmek, nezle çocuğun burnunu silecek yerde koparmak olur.

Plinius'un dediği gibi, herkes kendisi için bir derstir; elverir ki insan kendini yakından görmesini bilsin. Benim yaptığım, bildiklerimi söylemek değil, kendimi öğrenmektir; başkasına değil kendime ders veriyorum. Ama bunları başkasına anlatmakla da kötü bir iş yapmıyorum. Bana yararı olan bu işin belki başkasına da yararı olabilir.

Ruhumuzun ele avuca sığmayan akışını gözlemek, onun karanlık derinliklerine kadar inmek, türlü hallerindeki bunca incelikleri ayırdedip yazmak sanıldığından çok daha zahmetli bir iştir. Sonra bir taraftan bu işin o kadar başka bir zevki de var ki, insanı dünya işlerinden çekip alıyor. Birkaç yıldır düşüncelerimin kendimden başka amacı yok. Yalnız kendimi sorguya çekiyor ve inceliyorum. Öğrendiklerimle hiç yetinmiyorum. İnsanın kendisini anlatmasından daha zor ve daha yararlı hiçbir şey yoktur.

Michel de Montaigne (1533-1593)

(Denemeler, çeviri: Sabahattin Eyüboğlu, Cem Yayınevi, 1997)

Giriş

“İncelenmeyen bir hayat, yaşamaya değmez.”
Sokrates (İ.Ö. 469-399)

Cassandra’yla Stockholm’de tanıştığımda altı yaşlarındaydım. Oyun arkadaşlığı zamanla kendini dert ortaklığına ve derin bir dostluğa bıraktı. Zor geçen çocukluk dönemleri galiba insanları birbirine yakınlaştırıyor. Cassandra, Salvador Allende yanlısı bir ailenin kızı olarak Santiago, Şili’de dünyaya gelmiş. Ancak Pinochet diktatörlüğü aileyi perişan etmiş. Babası, işkencece öldürülmüş; annesi, macera filmlerini aratmayacak bir şekilde, hapisten kaçarak iki kızı ve erkek kardeşiyle birlikte Stockholm’e gelmiş. Ben de Türkiye’de benzer bir deneyimden geçmiş küçük bir kız olduğumdan, birbirimizin acılarını derinden hissetmemiz zor olmadı. Bizim de İsveç’e gidiş nedenimiz, 12 Mart döneminde yayınevimizin darmadağın edilişi ve babamın defalarca suçsuz yere hapis yatması ve ülkemizin yaşanılacak bir yer olmaktan çıkmış olmasıydı. Cassandra’ya yazdığım mektuplar, benim iç dünyamı yansıtan, sürgün çocuklar olarak geçirdiğimiz travmalara çare arayan, hayatı sorgulayan dertleşmeler, anılar ve itiraflar niteliğinde. Amacı, gerçek bir dostla dertleşerek, kaybettiğimiz hayata dair ipuçlarını felsefede bulmaya çalışmak.

Bugüne kadar yaşadıklarım beni, Sokrates'den Schopenhauer'a, Mevlânâ'dan Buda'ya kadar yaşam üzerinde düşünmüş, kuramlar geliştirmiş dünya bilgelerinin sözlerini okumaya yöneltti. Yıllarca bu kitapları su gibi içtim. Çünkü, herkes gibi ben de, sorularıma cevap arıyordum. Binlerce yıldır insanoğlunun zihnini meşgul eden "Ben kimim?", "Ne istiyorum?", "Niye buradayım?", "Nereye gidiyorum?", "Ne yapmalıyım?", "Nasıl yaşamalıyım?", "Neden acı çekeriz?", "Nasıl mutlu olurum?" sorularının yanıtlarını arıyordum. Bu cevapların çoğunu felsefede buldum.

Filozoflar, binlerce yıldır yaşamlarını, insanı anlamaya adanmışlar. Bu nedenle rehberlikleri çok değerli. İnsana neyin önemli neyin önemsiz olduğunu, iyi ve kötünün evrensel boyutlarını, mutlu olmak için neler yapmamız gerektiğini, mutsuzluğumuzun sebeplerini anlatırlar. Bize tavsiyelerde bulunurlar, daha sağlıklı düşünmemizi sağlarlar ve bizi aydınlığa ulaştırırlar.

Ulusları, insanın düşünce biçimini, eğitim ve politik sistemleri değiştirmiş; devrimlere öncülük etmiş olan filozoflar, modern dünyada, popüler kültürün egemenliğiyle maalesef bir kenara atıldılar. Felsefe, sadece akademisyenlerin ve entellektüellerin ilgilendiği bir bilim dalı olarak kaldı yıllarca. Bu nedenle biz de gerçek kılavuzlarımızı kaybederek, sislerin arasında yolunu bulmaya çalışan yüzeysel varlıklara dönüştük. Ancak ne mutlu ki son yıllarda, kendini kaybolmuş hisseden ve ucuz yardım kitaplarından mutsuzluğuna çare bulamayan insanoğlu, tekrar felsefeye kapılarını açtı. Bugün artık felsefe, dünyanın birçok yerinde insanların yarala-

rına merhem oluyor. Gençler, kadınlar, erkekler, her meslekten insanlar artık binlerce yıllık felsefe geleneğinin yaşam bilgeliğiyle kucaklaşıyor.

Ancak, bana göre, insanın felsefeden başka bir rehberi daha olmalı. O da gerçek bir dost. İnsanın, güvendiği bir dostuyla dertlerini paylaşması, ona itiraflarda bulunması, onun tavsiyelerini dinlemesi, düşüncelerini organize etmesine ve daha sağlıklı düşünebilmesine yol açıyor; yüreğini ferahlatıyor. Bu nedenle insanın, sunî ilişkilerden çok, derin dostluklar kurması çok önemli. Başkalarıyla sudan şeylerden, günün olaylarından, politikadan, filmlerden söz etmek çok kolay. Yüreğinizin en kuytu köşelerini açabileceğiniz, en gizli sırlarınızı anlatabileceğiniz, yaşamı birlikte felsefî boyutta sorgulayabileceğiniz bir dost bulmaksa çok çok zor ama ruhumuz için bir o kadar da gerekli. Bu dostluğu bulmak için önce cesur ve hazır olmak gerekir. Yoksa dostluklarımız yüzeyselliğin ötesine geçemez. İnaniyorum ki bu cesareti gösterenler, günün birinde mutlaka aradıkları dostu bulacaklardır. Aynen benim Cassandra'yı bulduğum gibi.

Hepimiz birer yaşam acemisi olarak dünyaya geliriz. Çocukluk ve gençlik yıllarımız, bazı durumlarda nasıl davranmamız gerektiğini düşünmekle, hata yapmakla, bu hataları düzeltmeye, hayata ve çevremize uyum sağlamaya çalışmakla geçer. Sürekli seçimler yapmaya zorlanırız. Aileden, çevremizden bazı nasihatler; neyi nasıl yapmamız gerektiğini anlatan açıklamalar ve

öğütler duyarız. Ancak tecrübe, en büyük öğretmen olduğundan, genellikle yolumuzu daha çok el yordamıyla bulmaya uğraşırız. Ve tüm bu nasihatler, geçirdiğimiz deneyimler, içimizden gelen sesler, içgüdüler, aklımızın iyice karışmasına yol açar. Jean Jaques Rousseau, çocukluk ve yaşlılıkta hayatı nasıl algıladığımız ve geri kalan zamanda yaşamımızı nasıl geçirdiğimiz konusunda şunları söylemiş:

“Ne çabuk geçer hayat! İlk çeyreği, onu nasıl kullanacağımızı bilmeden; Son çeyreği ise ondan zevk alamadan uçar gider. Önce nasıl yaşayacağımızı bilemeyiz; Sonra da artık yaşamaya devam edemeyiz. Bu iki gereksiz aşırılık arasında bize kalan üçte ikilik zaman dilimi ise uyku, çalışma, acı, mecburiyetler ve her türlü sıkıntıyla geçer. Hayat kısadır. Sadece sürdüğü uzunluktan dolayı değil ama ondan yeterince tat almak için fazla zamanımız olmadığından... Ölüm boşuna doğum anından ayrılmış. Çünkü kötü geçirilen hayat hep çok kısadır.”¹

Rousseau'nun dediği gibi, hayattan zevk almak için, fazla acemi olduğumuz çocukluk ve fazla yaşlı olduğumuz ihtiyarlık döneminden arta kalan o kısacık zamanı, kötü geçirmemek için çok iyi değerlendirmemiz gerekir. Çünkü hayatın bize cömert davrandığı tek zaman dilimi budur; bize, aklımızı kullanarak yaşamın tadını çıkarmak, ona anlam katmak ve mutlu olmak için verilmiş tek şanstır. Bu şans kullanılmazsa çok çabuk uçar gider. Hayat kimseyi beklemez. O nedenle bu şansı yakalamak, insanın kendi aklına ve becerisine kalmıştır. Ancak bu pek kolay bir iş değildir. Çünkü hepimiz önyargılarla dolu bir dünyaya doğarız. İçinde

¹ *Emile*, Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) . (Çeviren: Aylin Livaneli.)

yaşadığımız toplum, ailemiz ve yakın çevremiz, bizim nasıl yaşayacağımızı çoktan belirlemiştir. Örneğin ailemizin belli bir politik görüşü varsa biz, farkında bile olmadan, o görüşün içinde buluruz kendimizi. Dindar bir çevrede yaşıyorsak dinî inançlarımız bellidir. Açık görüşlü, eğitilmiş bir aileden geliyorsak, yaşamımızı o doğrultuda düzenleriz. Eğitime önem vermeyen bir çevredeyse, büyük ihtimalle aklımızı eğitimden başka şeylere veririz. İstisnalar vardır elbette ama genellikle insanlar kalıpların dışına çıkmaktan ve orada yalnız kalmaktan korkarlar. Bu nedenle onlar için çok önceden taşarlanmış bir hayatı yaşarlar. Bu tür yaşama biçimine de 'kader' denir geçilir. Farklı bir yaşamı seçmek ise, içten gelen bazı fikirlerle ve istençle olur..

İçine doğduğumuz düzeni kabullenmek ne kadar rahat gibi görünse de insanın kişiliğini zedeleyen bir olgu. Çünkü toplumlar insanı, yüzyıllardır genlerine işlemiş olan içgüdülerinden ve içlerinden gelen doğal fikir ve duygularından uzaklaştırmıştır. Böylece kendine yabancılaşan insan, din adına yapılan baskılar ve toplumun düzen oluşturma çabaları sonucu belli kalıplara uydurularak özünden koparılmıştır. İnsanın, çoğu zaman, kendini ve yaşamını yapay görmesi bundandır.

Çoğumuz, yaşamamız gereken hayatı yaşamadığımız, olmamız gereken kişi olmadığımız duygusuna kapılırız. Bu bazen toplumun belirlediği standartlara ulaşamama tedirginliğinden kaynaklanır ama çoğu zaman da 'asıl ben'i gerçekleştirememeye endişesidir. Sonuçta dış dünyaya uymaya çalışan insan, kendini bir tür iç

çatışmanın ortasında bulur. İçgüdülerıyla ve esas yapmak istedikleriyle, toplumun beklentilerinin uymamasından doğan bu çatışma, çoğu zaman, davranış bozukluklarına ve vicdan azaplarına yol açar. Belki de insanın doyumsuzluğu, hiçbir zaman tam olarak mutlu olamaması bu yüzdendir. Bir de, tüm bunlara yaşam zorlukları eklenirse, durum daha da kötüleşir. Geçinme güçlüğü, olumsuz politik ve sosyal koşullar, hatta insanların birbirine kötü davranması, dedikodu gibi olgular, insanın iç çatışmasına eklenince, hayat yaşanmaz hale gelebilir ve o kısacık yaşam dilimimizi mutsuz bir şekilde geçirmiş oluruz.

Yanlış anlaşılmasın, ben, insanın toplum kurallarından ve dinin gereklerinden tamamen uzaklaşıp sadece kendi istekleri ve duyguları doğrultusunda yaşaması gerektiğini söylemiyorum. Eminim böyle bir yaşam dünyada kaosa neden olurdu. Ancak her kafadan ayrı ses çıkan bu dünyada doğru ve yanıltıcı sesleri birbirinden ayırd etmek gerekir. Tabii bu durumda toplum kurallarını sorgulamak, bunların insan doğasıyla ne kadar bağdaştığını araştırmak, dinin, bizi aydınlığa çıkaracak samimi söylemleriyle saptırılarak karanlık kuyulara atacak hurafelerini ayırdetmek gerekir. Bunu, çok derinden, içimizden gelen ama çok uzun zamandır bastırdığımız o bilge sese kulak vererek yapabiliriz. Zaten herkes bunu yapsa toplumlar değişmez mi? Şu anda biraz tehlikeli sulara girdiğimin farkındayım. Bu yaklaşımım bazı çevrelerce eleştirilecektir. Ama sorgulanmadan kabul edilen bir yaşam daha sakıncalı değil midir?...

*Hiçbir şeye inanmayın! Saf inanç, cehaletin itirafıdır!!
Bu yüzden benim dediklerime dahi inanmayın!
Yapabileceğim tek şey, kendinizi aydınlatmanızı öğretmek.
İlk göreviniz, cehaletten sıyrılmaktır...
Bunu da ancak siz yapabilirsiniz.*

Buda² (İ.Ö. 563-483)

Çok sevdiğim ve yargılarına güvendiğim bir insan bana, "Hayatınla ilgili bir karar verirken, terkedilmiş bir adada olduğunu hayal et" "Böylece 'annem-babam ne düşünür, insanlar ne der?' gibi kaygılardan uzaklaşıp gerçekten ne istediğini anlayabilirsin; çünkü bu hayat senin. Onların gözünde doğru olan senin şartlarında olmayabilir." demişti. Ona katılıyorum. Toplumun değer yargılarına ters düşmemeye çalışırken, iç dünyamıza yönelerek, kendi doğrularımızı ve isteklerimizi bulmamızın mutluluğa uzanan yolun temel taşları olduğunu düşünüyorum. Ama dünyanın en zor sorusu olan 'Ne istiyorum?' sorusunu nasıl cevaplandıracağız? Bir seçim yaparken 'Hangisini seçmeliyim?' düşüncesini, tüm önyargılardan ve toplum baskısından bağımsız bir biçimde nasıl aydınlığa çıkaracağız? 'Kiminle evlenmeliyim?', 'Nasıl yaşamalıyım?' gibi hayatî kararlarımızı etkileyen konular karşısında nasıl davranacağız?

Bu soruların cevabını verebilmenin ilk adımı kendini tanımaktan geçiyor elbette. İnsanın kendini tanıması, inanın sanıldığı kadar kolay bir iş değil. İnsan, toplumun beklentileri, kendi hırsları, hayalleri, bilinçaltı, egosu ve ilkel güdülerini arasında kaybolmuş bir varlık.

² *The Teaching of Buddha*, Buda, (İngilizce'den Çeviren: Aylin Livaneli.)

Bu durumda herşey bulanıklaşıyor ve insan bazen kendi kişiliğine hiç uymayacak işlere kalkışıyor. İşte mutluluğun en büyük nedenlerinden biri de bu. Meslek, eş ve yaşam biçimi seçiminde bu hatalara sık rastlanıyor. Mesela utangaç bir kişi, son derece girişkenlik isteyen bir meslek seçiyor ve başarısız oluyor. Ya da tam tersi... Çünkü kendini iyice tanımayan insan, güçlü ve zayıf yönlerinin de bilincinde olmuyor. Sonuçta birçok kişi mutluluğu ararken hayal kırıklıkları ve acılarla karşı karşıya kalıyor.

İnsanın kendi içine yönelmesi çok önemli bir olgu. Çünkü isteklerini, duygularını, gerçek kişiliğini tanıyan ve ortaya çıkaran insan, acıyla baş etmeyi de öğrenir. Değerlerini kendi içinde bulan ve tüm mutluluğunu başkalarına, çevresine ve yaşam koşullarına endekslemeyen kişi, üzüntüyü ve acıyı daha hafif atlatacaktır; kendini tanıması, kendine olan güveni, sevgisi ve inancı, onun dış olaylara çok daha tarafsız, sağlıklı ve ağır başlı bir şekilde bakabilmesine neden olacaktır.

İnsanoğlu herşeyini kaybedebilir: Güzelliğini, gençliğini, eşini, ailesini, evini, gururunu... Yaşamını ve mutluluğunu tamamen bunlara endekslemiş olan kişi için, bunların bir tekini dahi kaybetmek onun mahvolmasına neden olabilir. Oysa hayata daha geniş bir perspektiften bakabilen, daha çok içdeğerlerine odaklanmış insan için bu kayıplar, acı verse de, hayatını karartmaya yetmez. Bu nedenle insanın kendine yönelmesi, kendini tanımayı öğrenmesi gerekir.

Victor Frankl, ikinci dünya savaşında Auschwitz’de

esir olduğu dönemde, mal varlığı gitmiş, tüm ailesi yok edilmiş, inandığı her şey, tüm değerler altüst olmuş, açlık ve soğuktan bitkin düşmüş ve her an ölümü bekler halde çıplak varoluşa soyunmuştu. Bu sayede yıllar sonra 'Logoterapi'nin yaratıcısı olarak yirminci yüzyılın en büyük düşünürleri arasına girdi ve Harvard üniversitesinde ders vermeye başladı. Bu bizi belki de varoluşçu felsefe akımının o meşhur söylemine götürüyor: "Varoluş ölümle sona erdiğine göre yaşamın anlamı ne?" sorusuna karşılık olarak önümüze iki seçenek çıkıyor: "Hiçliğe kaymak veya yaşamdan ve acıdan bir anlam yaratmak." Eğer hayatımıza anlam katabilirsek, acıda ve ölümden de anlam bulabiliriz. Acı, yaşamın ayrılmaz bir parçası olduğuna göre onunla nasıl başa çıkacağımızı, hatta ondan nasıl yararlanacağımızı öğrenmemiz gerekir.

"İnsanı öldürmeyen şey, onu daha güçlü kılar."

Nietzsche (1844-1900)

Stoacılar'a ve modern varoluşçulara göre insanın içinde yaşamak zorunda olduğu ortamda, herşeyini kaybetse bile, elinde kalacak olan son özgürlük "Herhangi bir durum karşısında kendi davranışlarını seçebilme kabiliyeti" dir. Ancak bu özgürlük, insanın, iyi ve doğru davranışları seçebileceği gibi kötü ve yanlış olanları benimsemesine de olanak tanır. Daha önce de belirttiğim gibi, ömür boyu, karşımıza seçim yapmamızı gerektiren durumlar çıkar. Çoğunlukla da mutluluğumuzu veya mutsuzluğumuzu belirleyen bu seçimlerdir. İç değerleri gelişmiş ve doğanın işleyişine ve kendisine yabancı olmayan insan, bu durumda genelde

iyi ve doğru seçimler yapacaktır. Ancak bunun için kendisiyle, doğayla ve evrensel değerlerle yeniden tanışması gerekir. Çünkü modern insan, doğru ve mutlu yaşaması için gereken gerçek referanslarını kaybetmiştir. Bu gerçek referansların yerini, yapay semboller almıştır. Bunlar, tüketim çılgınlığı, güç, acımasızlık ve sahip olma duygusunu körükleyen yüzeysel yaşama biçimleridir. Ve ne yazık ki bu davranış kalıpları hemen hemen hepimizi egemenliği altına almaktadır. Bu dar açıdan kurtulup daha derin ve gerçek (evrensel) mutluluğa uzanan yolu bulmak veya bu yola çıkmak tek başına çok zordur. İşte bunun için bir rehber ihtiyacı vardır. Bize bu yola nasıl çıkacağımızı gösterecek ve bizi doğru istikamete yönlendirecek olan bu rehber felsefedir. Felsefe, din dahil dünyaya, evrene, doğaya ve insana ait olan herşeyi araştırır, sorgular. Epicurus, felsefeyi 'Ruhun terapisi' olarak tanımlar. Ona göre insan yaşamını iyileştirmeyen felsefe hiçbir işe yaramaz. Çünkü filozofların asıl amacı, insanların nasıl daha iyi ve mutlu yaşayacaklarını araştırmak ve yol göstermektir.

"Felsefe, amacını mutluluğa yöneltir. Bize, kötülüklerin hangisinin gerçek, hangisinin sadece gerçekmiş gibi görüldüğünü gösterir. İnsanların aklını boş düşüncelerden arındırır, sağlam bir yücelik bağışlar ve yücelikmiş gibi şişirilen, boş gösterişlere karşı uyarır; Yüce olanla şişirilmiş olan arasındaki fark hakkında en ufak bir şüphemizin kalmamasına özen gösterir."

Seneca (İ.Ö. 4 - İ.S. 65)

Bilgelerden öğrendiklerimden, mutluluk kavramının çoğu zaman yanlış anlaşıldığını gördüm. Mutluluk insanlar tarafından bir beklentinin karşılık bulması olarak algılanıyor. Kimi evlenince, kimi de mesleklerinde

yükselince mutlu olacağına inanıyor. Yani mutluluk, sahip olmak anlamına geliyor. Bu kişiler mutluluğu, güçte, arabada, teknede görüyor. Peki mutluluğa uzanan yol gibi görünen bu beklentiler, insan yapısından mı kaynaklanıyor yoksa toplumların şekillendirdiği bir yaşam biçimi kalıbına sığdırılması gereken sosyo-ekonomik gereksinimler mi?

Çoğu insan, onu mutlu edeceğine inandığı bazı şeyleri elde ettikten sonra hayal kırıklığına uğrar. Çünkü bu büyük hayallerle beklediği şeyin onu gerçek anlamda mutlu etmediğini görür. İnsan, bunlardan en başta memnun olsa da yavaş yavaş sıkılmaya başlar ve başka mutlulukların arayışına girer. Acaba bu doyumsuzluk, maymun iştahlılık mıdır? Yoksa kişi, toplumun beklentilerini kendi istekleri gibi mi algılamıştır? Toplumda saygı görmek için gerekli bazı şartlar vardır: Evlenmek, başarılı ve güç sahibi olmak gibi. İnsanın, tüm bunların özlemini duyarken aslında amacı, başkalarını memnun etmek, toplum tarafından sevilme, saygı görmek değil midir? Peki bunlara ulaştığı zaman insan mutlu olacak mıdır gerçekten?

Bazıları çok şanslıdırlar. Çünkü onları neyin mutlu edeceğini, ne yapmak istediklerini çok genç yaşta bilirler. Böylece hayatlarını doğru ve doyurucu bir şekilde yürütürler. Keşke bu hepimiz için böyle kolay olsa. Ama ne yazık ki yaşam kararlarını genç yaşta doğru bir şekilde verenlerin sayısı çok değil. Çoğumuzun yaşamı, yapabileceğimize inandığımız, başkalarının yapmamızı beklediği, yapmak zorunda olduğumuzu düşündüğü-

müz ve yapmak istediklerimiz arasında sıkışıp kalmış durumdadır.

“Fikirlerimiz, değerlerimiz, davranışlarımız, hatta duygularımız kültürlerin ürünüdür. Bu ürünler, içimizde varolan kapasite, tabiat ve eğilimler sayesinde ortaya çıkar ama sonuçta kültür ürünüdür.”

Clifford Geertz (1973)

İşte bu nedenle felsefenin bilge rehberliğine ihtiyacımız var.

Dostluk

"Elli düşmanın panzehiri tek bir dosttur."

Aristoteles (İ.Ö. 384-322)

Sevgili Cassandra,

Bu sevgisiz dünyada insanın bir tek gerçek dostunun bile olması mucize sayılır. Sen o gerçek dostsun. Santiago'nun tozlu sokaklarından ta buraya bana ilham veriyorsun; dertlerimi dinliyorsun. En önemlisi beni anlıyorsun. Anlamak için çaba gösteriyorsun. Tanrı'ya şükür ki başka dostlarım da var. Bir elin parmaklarını geçmez ama, var. Kendimi şanslı hissediyorum o yüzden. Gerçi beni senin kadar iyi tanıyan başka kimse yok sanırım. Çok küçük yaşlardan beri sıkı bir dostluğu paylaşmanın ödülü bu. Uzun süredir görüşmesek de biliyorum ki oradasın. Uzansam sana dokunabilirm her an... Düşüncelerimde yanımdasın. Mektuplarımı bıkmadan okuyorsun. Umarım bir gün sen de Jane Austen'in, kardeşi Cassandra'ya gönderdiği mektuplardan bazılarına yaptığı gibi, bunları yakmazsın. O mektuplarda ne vardı çok merak ediyorum. Dehayla deliliğin sınırındaki bu olağanüstü kadın neler yazmış olabilir kardeşine? Ve kardeşi bu mektupları neden yaktı? Sanırım hiç cevaplanamayacak sorular bunlar. Benim mektuplarım ise Austen'inkilerden çok daha

önemsiz. Ama sana yazmak bana çok iyi geliyor. Bu şekilde iç dünyamı açmak, kendimle hesaplaşmak, birlikte geçirdiğimiz günleri anmak, yaşamla ilgili kaygıları ve düşünceleri paylaşmak beni çok rahatlatıyor.

Bazen burada, yanımda olmanı özlüyorum. Çünkü yazıyla bazı şeyleri anlatmak ne kadar zevkli olsa da bunu, birinin gözlerinin içine bakarak yapmak bir başka keyif veriyor insana. Sen çocukluğumuzda, o kocaman kara gözlerini gözlerime dikip her düşündüğünü açık açık söylerdin. Hoşuma gitmeyeceğini bilsen bile hep doğruları söylerdin. Çekinmeden, kıvrımadan... Ama bu doğruculuğun yüzünden Truva'lı adaşın Cassandra gibi cezalandırılmayacaksın. Aslında bilirsin, doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar. Cassandra da doğruları anlattığı için Truva'dan kovulmuştu. Ama Truvalılar onu dinleselerdi eğer, belki de başlarına bunca felaket gelmezdi. Bu özelliğin benim için elmas-tan, pırlantadan daha değerli.

Bazı insanlar, dostluğun, hep karşısındakinin duy-maktan hoşlanacağı şeyler söylemek, havadan-sudan konuşmak, dedikodu yapmak olduğunu sanıyorlar. Bu nedenle dostluklar, çoğu zaman sığ derelerden derin okyanuslara ulaşamıyor. Oysa dostluk, korkuyu, sevgiyi, kaygıları, ümitleri, mutlulukları, mutsuzlukları, dürüstçe ve sakınmadan paylaşmak, doğruyu söylemek, sır saklamak, birbirinin iç dünyasından, hatta karanlık yönlerinden dahi korkmamak ve birbirini korumak değil midir? Bunlardan biri yara aldığı anda ilişki, dostluktan çıkar ve yerini yüzeysel bir tanışıklığa bira-

kır. Elbette herkes hata yapabilir ama işin özü, dostunu, yaralayıp berelemeyecek kadar çok sevmek ve gerektiğinde affetmektir. Herkesin böyle bir dostu ihtiyacı var. *“Yalnızlıktan zevk alan her kimse ya vahşi bir canavar ya da Tanrı’dır.”* der Francis Bacon ve devam eder:

“Kalabalıklar, dostluk sayılmamalıdır. Yüzler, duvara asılı resimlerden başka bir şey değildirler. Ve konuşmalar, yalnızca sevgisiz çınlamalardır.” “Dostluğun temel meyvesi, her türlü tutkunun neden olduğu kalp doluluğu ve şişkinliğinin boşaltılması ve rahatlamaıdır. Tıkanmanın ve boğulmanın vücut için çok tehlikeli olduğunu biliyoruz. Akıl da farklı değildir. Böbreği açmak için neşter, dalağı açmak için bıçak, ciğerler için sülfür gerekir. Ama kalbi açmak için, kederini, neşeni, korkularını, umutlarını, şüphelerini, tavsiyelerini ve kâlbine baskı yapan herşeyi dertleşme ya da itiraf etme yoluyla anlatabileceğin bir dosttan başka çözüm yoktur... Bu şekilde, insanın dostuna kendini anlatmasının iki karşıt etkisi vardır: Neşeyi iki katına çıkarır ve kederi yarıya indirir.”

Ama ne yazık ki bazen ‘dostluk’ dediğimiz tanışıklıklar, insanın kalbini daha da ağırlaştırıyor Cassandra. Bu nedenle de bizimki gibi ‘neşeyi ikiye katlayan, acıyı yarıya indiren’ dostlukların değeri iyice artıyor. Bacon, dostluğun meyvelerini üçe ayırıyor. Ne mutlu ki sen ve ben bu üç meyvenin de keyfini çıkarabiliyoruz. İkinci meyve, yani dostluğun neden olduğu güzel şeyler hakkında şunları söylüyor:

“Birlikte konuşmak ve tartışmak, insanın düşüncelerini daha iyi gözden geçirmesine, bir düzene koymasına, bunların, kelimeye döküldüklerinde neye benzediğini anlamasına neden olur. Ve sonunda insan bilgiğe adım atar. Ve tüm bunlar sadece

günde bir saatlik sohbet, bir saatlik meditasyonla mümkün olur... Heraclitus, hikâyesinde ne kadar doğru söylemiş "Kuru ışık en iyisidir." diye. Ve şu kesindir ki, bir başkasının tavsiyelerinin ışığı, insanın, dış etkenler ve alışkanlıklar içinde boğulan kendi anlayışı ve yargısından gelen ışıktan daha kuru ve saftır. Ve bir dostun verdiği tavsiyelerle insanın kendine verdiği tavsiyeler arasında, bir dostla bir dalkavuşun sözleri arasındaki kadar büyük fark vardır."

Dostluğun son meyvesi ise şuymuş:

"İnsanlar çoğu zaman, yürekten istedikleri bazı şeyleri yapamadan ölüp giderler. Meselâ bir çocuğu yetiştirmek ya da bir işi bitirmek gibi... Eğer insanın gerçek bir dostu varsa, tüm bunların ondan sonra da devam edeceğinden emin olabilir. Bu bağlamda insanın sanki iki yaşamı vardır."

Cassandra ben de biliyorum ki, bir gün çocuğum olursa ve onu yetiştiremeden ölürsem, gözüm kapalı onu sana teslim edebilirim. Aynen beynimin en ücra köşelerini açabileceğimi bildiğim gibi...

Böylesine yakın dostlukların bazen düşmanlığa dönüşmesi, beni hep hayrete düşürmüştür. Camus ve Sartre, Freud ve Jung gibi, bir zamanlar aralarından su sızmayan kişiler, neden sonradan birbirlerinden nefret ederler? Sanırım bunda biraz Bacon'ın sözünü ettiği koşulların eksikliği rol oynuyor. Yani zamanla fikirler ayrılıyor ya da çıkarlar çatışıyor veya araya kıskançlık giriyor ve dostluğun temelleri, bu sorunların üstesinden gelecek kadar sağlam olmadığında, düşmanlık başlıyor.

Cicero, Laeliuz ve ölen arkadaşı Scipio arasındaki

dostluğu anlattığı ‘Dostluğa Dair’ adlı eserinde, dostluğun sadece iyi insanlar arasında varolabileceğini söyler: “Şu sözü birinci prensip olarak kabul ediyorum: Dostluk sadece iyi insanlar arasında yaşar.” Ve dostlukları bitiren nedenler konusunda da ‘(Scipio) der ki’: Dostluğun ömür boyu sürmesinden daha zor birşey yoktur. Çünkü dostlar arasında bazen çelişen çıkarlar ya da farklı politik fikirler ortaya çıkabilir.”

Cicero’dan yüzlerce yıl sonra yaşayan Albert Camus ve Sartre’ın dostluğu da, Cicero’nun sözlerindeki gibi, politik nedenlerden bozulmuş. Camus, Stalin’i destekleyen Sartre’la dostluğunu bitirmesinden sonra şu sözleri söylemiş:

“Ben gençken insanlardan, verebileceklerinden fazlasını istedim: Sonsuz dostluk, tükenmez bir duygu... Şimdi onlardan daha az şey istemeyi öğrendim: Samimî bir arkadaşlık... Ve onların duyguları, dostlukları, cömert davranışları benim gözlerimde tamamen mucizevî görünüyor: Bunlar sadece zarafetin eseri.”

Cassandra, düşmanlık kolay, dostluk zordur. Umarım biz bu zarafeti asla kaybetmeyiz.

Öperim.

İyi Zamanlar, Kötü Zamanlar

“Kötüyü bilmeden iyiyi bilemezsin”

Mevlânâ

(Mesnevi, IV 1345)

Sevgili Cassandra,

Şu anda sahilde yatıyorum. Kızgın güneş, daha iki gün önce bembeyaz olan tenimi kavuruyor. Bodrum'dayım... Hani sana bahsettiğim, Ege'deki tatil kenti. Burayı görmelisin Cassandra. Dünyanın en güzel gökyüzü ve denizi bence burada. Mutlaka bir gün gelmelisin. Birlikte tatil yapmalıyız. Tabii eşini de getirmelisin. O da buraya bayılır. Her gören aşık oluyor. Tepeden bakınca, lacivert denizin mavi gökyüzüne karıştığını görenler, çığlık atmadan edemiyor. Başka bir dünya burası. Tüm acılardan, üzüntülerden, dünya-sorunlarından uzakta huzur dolu bir yer. En ciddî insanın bile kendisini bırakıp olur olmadık şeylere kahkahalarla gülmeye başladığı bir cennet. Tüm bunlara rağmen içimde bir sıkıntı var. Gözlerim kapalı, dalgaların iskeleyle hafif hafif çarpmasını dinliyorum. Ama bu bile içimdeki üzüntüyü gidermiyor. Çünkü bu üzüntü epey derinde sanırım. Kalbime baskı yapıyor. Deniz, güneş, mayolu insanlar, hoparlörden yayılan Frank Sinatra'nın okşayan sesi... Etrafımdaki her şey hafif ama

benim yüreğimde bir kaya parçası var. Nedenini ayımsayamıyorum. Sanırım çok şeyin birikimi bu.

Hayatta bazı evreler geçiririz... Çocukken dünyayı keşfetmeye çalışırız. Sonra ilk gençlikte herşeyi bildiğimizi sanırız da günün birinde öyle bir kayaya çarparız ki, neye uğradığımızı şaşırırız. Sonra o güne kadar bildiğimiz, öğrendiğimiz herşeyi sorgulamaya başlarız. Daha sonra o kayalar, belli aralıklarla karşımıza çıkmaya başlar. Tüm zırhlarımıza karşın defalarca çarpar, bizi yara bere içinde bırakırlar; sonunda ağzımızda buruk bir tat kalır.

Hatırlar mısın, küçükken bazen günlerce ortadan kaybolur; sonra bir anda karşına çıkardım ve sen bu kadar zaman nerede olduğumu, ne yaptığımı merak ederdin?.. İşte o günlerde ben evden çıkmaz, kimseyle konuşmazdım. Kitaplarımla ve çizgi filmlerle inzivaya çekilirdim. Öncesinde mutlaka bir kayaya çarpmış olurdum çünkü. Tabii o zamanlar kayalar çok daha küçüktü. Biz büyüdükçe onlar da büyüdüler. Hatta bazen öyle kocaman oldular ki, altından kalkamayacağımızı sandık. İşte ben böyle günlerde çarpmanın oluşturduğu yara bereleri iyileştirmek için ortadan yok olurdum. Kendimi bir kediye benzetirdim. Hani kediler yaralarını herkesten uzakta temizlerler ya... İşte öyle. Sonunda bu bir oyuna dönüşürdü ve ben sanırım bu durumdan gizli gizli zevk alırdım. Aslında, çok yoğun yaşanmış bir dönemin ardından, yalnız kalarak enerji biriktirmekti yaptığım. Tekrar hayata, insanların arasına dönmek için bu enerjiye ihtiyacım vardı.

Hâlâ aynısını yapıyorum Cassandra. Hiç değişmedi.

Sanırım öyle yoğun hissediyorum ki herşeyi, bazen durup dinlenmem gerekiyor. Dünya öyle hızlı dönüyor, herşey öyle çabuk olup bitiyor ki... Bazen bunca gürültü ve karmaşanın arasında insanın nasıl sağlam kalabildiğine şaşıyorum. Ve ben, sağlam kalabilmek için, arada bir dünyadan çekiliyorum. Mutlak bir sessizliğe, dinginliğe uzanıyorum. Kendimle başbaşa kalıp yaralarımı sarıyorum, düşüncelerimi organize ediyorum, neyin önemli olduğunu hatırlamaya çalışıyorum. Çünkü unutuyoruz Cassandra, sen de biliyorsun. Toplum bize gereksiz öyle çok şey dayatıyor ki, sonunda başkalarını mutlu etmek adına, gerçekten ne istediğimizi, bizim için neyin önemli olduğunu unutuyoruz. Doğa ve evren için neyin önemli olduğunu da... Çünkü insan yapımı kurallar, çoğu zaman, doğanın ve insanlığın yararına olmuyor. Tam tersine bizi bizden, doğadan ve Tanrı'dan uzaklaştırıyor. Geriye kaos ve karmaşa kalıyor. Kendi duygularından uzakta, yapma birer kuklaya dönüşüyoruz. Sun'î ilişkiler içinde, plâstik çiçeklere benziyoruz. Gerçeklerin görmezden gelindiği, ancak öğretilenlerin uygulanmaya çalışıldığı bir ilişkiler yumağı içinde buluyoruz kendimizi.

Bazen tüm bunlardan uzaklaşıp arkadaşım dediğim insanlara kendimi açmaya, içimi dökmeye çalışıyorum. Ve genellikle iki farklı tepkiyle karşılaşıyorum: Bazılarının gözleri parlamaya başlıyor. Yüzüne şeytanca bir gülümseme yayılıyor. Benimle ilgili başkalarına anlatabileceği çok özel şeyleri öğrenmenin heyecanını yaşıyor. Diğerlerinin yüzüne ise buz gibi bir ifade yerleşiyor. Gözlerinde, derin bir şeyler paylaşmanın tehlike-

sinden kaçmaya çalışan bir korkak görüyorum. Gözbebekleri huzursuzca sağa sola kayıyor. Kısa, önemsiz yorumlarla konuyu savuşturup tehlikeli sulardan güvenli sığınaklara atmaya çalışıyorlar kendilerini. Tabi ben de bu durumda konuyu değiştiriyorum ki herkes rahat bir nefes alsın. Sonunda içimizden bir "oh!" çekip yeni filmlerden ya da modadan sözetmeye başlıyoruz. Tabii az da olsa herşeyi anlatabileceğim arkadaşlarım yok değil. Önce sen varsın. Yüzüne olmasa da mektuplarımla sana içimi dökabiliyorum. Ve ne düşüneceğini bilmek için gözlerine bakmam gerekmiyor. Sana her zaman güvenebileceğimi biliyorum. Keşke senin gibi daha çok insan olsaydı etrafımda...

Şu anda sahilde bunları düşünüyorum işte Cassandra. Yine yalnız kalabilmek için kaçtım buraya. Sanırım yüreğimdeki kaya parçası, hayatın üzerime fırlattığı tüm kayaların oluşturduğu ağırlığı temsil ediyor. Ne kadar yaralarımızı sarsak da, herşeyin üstesinden gelsek de, hatta Nietzsche'nin dediği gibi, tüm bunlar bizi daha güçlendirse de yüreğinin bir köşesinde bir burukluk kalıyor. Daha temiz, daha idealist, daha heyecanlı dalıyorsun hayata ve yürümeye başlıyorsun. Bazen düz, temiz yolda yürüyor, bazen çamura saplanıyorsun... Tehlikeli hayvanlar çıkıyor karşına, yara bere içinde kalıyorsun ama yürümeye devam ediyorsun. Sonra artık yürüyemeyeceğini sanıyorsun ama yine düşe kalka çabalıyorsun. Yolunu şaşıırıyorsun, yine buluyorsun. Sonunda el yordamıyla yürüdüğün o karanlık yolda güneşe kavuşuyorsun. Herşey daha parlak, daha belirgin görünüyor gözüne. Daha güçlü olduğunu hissediyorsun. Kolay kolay faka basmıyorsun artık.

Tehlikenin nereden geleceğini aşağı yukarı seziyorsun. Karşına çıkabilecek vahşi hayvanlara karşı zırhlıyorsun. Artık daha rahat yürüyorsun. Sahilde sereserpe uzanıp huzur içinde denizin sonsuzluğunu seyrediyorsun. Ama içindeki burukluk hiç kaybolmuyor. Gözlerinde biraz acı, biraz huzurla gökyüzüne gülümsüyorsun. Ve güneş, tenini yıkayarak yaralarını temizliyor.

Belki biliyorsundur, Uzak Doğulular, mevsimlerin sürekli dönüp durması gibi iyinin ve kötünün de dönüşümlü olarak insan hayatına girip çıktığına inanıyorlar. Yani kıştan sonra ilkbahar ve yaz, kötünün ardından da iyi gelir misali... Bu inanış, eski Çin felsefesinin zıtlıklar ilkesine dayanıyor. Çin felsefesine göre evren, Tao ilkesi uyarınca yönetiliyor. Bu ilke, iki zıt enerjiye, yani Yin ve Yang'e dayanıyor. Yıldızların hareketi, vücudun işlevleri, yiyeceklerin doğası, müziğin kalitesi, insanların ahlâkî değerleri, zamanın gelişimi, hükûmetlerin işleyişi ve tarihteki değişimlerin kökeni gibi, evrendeki herşey, yin ve yangla açıklanabiliyor

Yang, erkeği, güneşi, yaratılışı, sıcaklığı, ışığı, cenneti ve hükümdarlığı temsil ediyor; Yin ise dişiliği, ayı, soğuğu, karanlığı ve teslim olmayı... Yin ve yang'ın güçleri, zamanda sırayla dönüp duruyor ve böylece biri diğerini hiçbir zaman egemenliği altına alamıyor. Biri, diğerini yarattığından, her fenomen, içinde zıddının tohumlarını bulunduruyor. Yani hastalık aynı zamanda sağlığın, sağlık hastalığın, zenginlik fakirliğin, kötülük iyiliğin tohumlarını içeriyor.

'İyi' kavramını anlayabilmemiz için 'Kötü' kavramının da olması gerekir. Bu ilkeye göre Cassandra, ne ka-

dar kötü bir dönem geçirirsek geçirelim umutsuzluğa kapılmamalıyız. Çünkü bu dönemin ardından mutlaka daha iyi günler gelecektir. Ve geçirdiğimiz tüm deneyler, tecrübe adı altında kazanç hanemize yazılacaktır. Bu da bizi, ilerde önümüze çıkacak tehlikelere ve kötü günlere karşı hazırlıklı hale getirecektir. Bu nedenle Tao'ya göre iyiyi kucaklayıp kötüyü yok saymak ya da ondan kaçmaya çalışmak büyük bir hata. Buda diyor ki *"İyi ve kötü birbirinden ayrı değil. Aydınlığa giden yolu takip edenler böyle bir ayırım yapmazlar. Onlar ne iyiyi övüp, kötüyü yargırlar, ne de iyiyi küçümseyip kötüye göz yumarlar."*

Mevlânâ da Buda gibi, iyiliğin, karşıtı kötülük olmadan varolamayacağına inanmış ve iyiyi de kötüyü de Tanrı'nın yarattığını söylemiş. Mevlânâ'ya göre, Tanrı'nın kötülüğü yaratmış olması, O'nun kötülüğüne değil büyüklüğüne işaret ediyor. Çünkü ona göre Tanrı, iyiliğin öneminin anlaşılması için, kötülüğün dünyada ve insanda varolmasına izin veriyor. Şöyle diyor Mevlânâ Mesnevi'sinde:

"Gazap ve merhamet evlenmiş. Bu ikilikten iyi ve kötünün dünyası doğmuş"

İnsanın içindeki kötülüğe gelince Cassandra, bunun hepimizde bir ölçüde yer aldığına inanmamak elde değil. Kişilik bazen öylesine karmaşık bir hal alıyor ki, insan kendini dahi tanımakta ve anlamakta zorluk çekiyor. Hiç nedenini kendisinin bile bilmediği bir şey yapmadın mı? Birisine iyilik ederken bir başkasına kötülük etmedin mi? Aslında temelde iyi biri olduğunu düşünürken aklından şeytanî fikirler geçmedi mi? Bir gece

huzurla yatağında uyurken başka bir gece vicdan azapları içinde kıvranmadın mı? Eğer hepsine cevabın hayırsa büyük bir aldatmacanın içindesin demektir. Bir insanın sadece iyi olması beklenemez. Çünkü insan, iyi/kötü ve güçlü/zayıf yönlerin oluşturduğu bir bütündür. Bir taraf ağır basabilir ama öbür yanın hiç olmaması mümkün değildir. Bunu Carl G. Jung, Yin/Yang ilkesinden yola çıkarak 'zıtların çekimi' olarak açıklıyor. Jung'a göre hayatın boyunca sadece iyi olduğuna, asla yalan söylemeyeceğine, çalmayacağına ve öldürmeyeceğine inanırsan; ne zaman iyi bir şey yapsan, öteki, yani kötü tarafın gölgede kalarak komplekslerin güçlenmesine neden olur ve bu kompleksler seni en olmadık zamanlarda rahatsız eder. Ona göre, gece görülen kâbuslar çoğunlukla bu nedendir. Ayrıca biri seninle hiç alâkası olmayan şeyler anlattığında kendi üstüne alınma şeklinde de ortaya çıkar. Bu durum çok uzun sürdüğünde ise bazen bu kompleks insanı ele geçirir ve kişilik parçalanması oluşur.

Mevlânâ, o büyük dehasıyla, insanın içinde barındırdığı iyiliği ve kötülüğü şu güzel sözlerle açıklamış:

İnsanlığın varlığı bir ormandır.

O soluğu duymuşsan çekin varlıktan

Varlığımızda binlerce kurt, binlerce domuz...

Temiz, pis, güzel, çirkin, binlerce huy vardır.

Buyruk, hangi huy üstünse onundur.

Mevlânâ

Jung, her insanın içinde kötülük yapma kapasitesinin bulunduğunu söylüyor. Ancak bunu gerçekleştirip gerçekleştirmemek bilincimizin kararına kalıyor. Yani

bilincimiz, aklımıza gelen bir düşünceyi hayata geçirip geçirmeme konusunda bir karar verme yetisine sahip. Ama bilincin yanlış karar verme potansiyeli de var. Kimi zaman, bizim yaptığımız ya da başımıza gelen kötülüklerin nedeni de, bundan kaynaklanabiliyor.

*'Senden bir iyilik yahut kötülük meydana gelmeden,
Bir zamancağız bile işsiz, güçsüz oturamazsın.
Bu işe koyulma isteği de gizlediğin meydana çıksın
diye sataşır sana.
Düşüncen ipin ucunu çekip durdukça,
Ten ipi nasıl durdurabilir ki!'*

Mevlânâ

Bu nedenle Cassandra, iyinin tadını çıkarmaya, kötüyü de başa çıkmaya çalışmalıyız.

Sevgiler.

Sürgün Çocuklar Bahçesi

*Şu ya da bu nedenle, hüznünlü bir sürgünüm.
Şu ya da bu nedenle, toprağımla seyahat ederim.
Ve benimle yaşar, çok uzakta da olsa,
kokusu memleketimin.**

Pablo Neruda (1904-1973)

Sevgili Cassandra,

Bugün kardeşin Lena'yla İnsan Hakları Mahkemesi-
ne gideceğini biliyorum. Tahmin ederim ki vereceğin
ifadeler seni çocukluğuna, o korkunç günlere geri gö-
türecektir. Umarım seni çok yorup yıpratmazlar. Aslında
hep güçlü oldun. Bana, Allende yanlısı babanın işken-
cede öldürölüşünü, annenin hapisten kaçırlılışını anla-
tırken bile hep bir olgunluk vardı üzerinde. Sanki he-
nüz altı yaşındayken yaşadıkların seni 20 yaş olgunlaş-
tırmıştı. Aynen işkenceden kaçmayı başaran dayın gi-
bi... 25 yaşındaki dayının saçları nasıl da bembeyaz ol-
muştu birden. Şili'den kaçıp Stockholm'de bizim ma-
halleye taşındığınızda çok sevinmişim. Seni uzaktan
ilk gördüğümde bile iyi arkadaş olacağımızı anlamış-
tım. Benim gibi kara saçlı, kara gözlü küçücük bir kız-
dın. Bizi İsveç'e getiren nedenlerin de benzer olduğu-
nu, seni tanıdıktan sonra öğrenecektim. Ama ailemin

* (İngilizce'den çeviren: Aylin Livaneli)

ve benim yaşadıklarımız seninkiler kadar korkunç değildi.

Hani oturduğumuz yerde kocaman bir oyun parkı vardı. Etrafında da bizim apartmanlar dizilmişti. 'Sür-gün çocuklar bahçesi' koymuştu babam o parkın adını. Çünkü senin-benim gibi, dünyanın farklı yerlerindeki askeri darbelerden, Franco, Pinochet rejimlerinden kaçan ailelerin çocuklarıyla doluyordu park hergün. Sarı çocukların arasında bir avuç kara saçlı çocuk, aynı kaderi paylaşıyorduk. Çok mu mutsuzduk? Elbette değil. Çocuk her zaman çocuktur. Oyuna dalınca herşeyi unuttur; kahkahaları gökyüzünü çınlatır. Bisiklete binmeyi orada öğrenmiştik. Oturduğumuz sitenin yanındaki ormana böğürtlen toplamaya giderdik. İlk geyiğimizi orada görmüştük. İlk sincabımızı orada sevmiştik. Tüm bu mutlu anlara rağmen bir hüznün vardı üzerimizde. Geçirdiğimiz travmaların çok farkında olmasak da birşeyler sezer gibiydik. Yabancı bir ülkede kaybolmuş gibi hissediyorduk kendimizi zaman zaman. Ama daha sonraları, İsveççe'yi ana dilimiz gibi konuşmaya başlayınca, biraz attık o hüznü üstümüzden.

Şimdi televizyondaki haberlerde Pinochet'nin yargı sürecini izlerken hep senin o yıllardaki yüzün geliyor gözümün önüne. Bu nedenle de onun yargıdan kaçmak için sürekli hasta numarası yapmasına tahammül edemiyorum. Senin için o yılların ne kadar korkunç olduğunu şimdi anlıyorum. Çünkü bana hiçbir zaman anlatmadığın birşey vardı. Geçenlerde internette bir gazetede okudum. Şili'de o dönemde, insanların direncini kırmak için, aileleri işkence görürken, çocuklarına

bunu izlettiklerini öğrendim. Bunun senin ve Lena'nın da başına geldiğini yazıyordu gazete. Tüm bunlardan sonra nasıl bu kadar sağlam kaldığına, okuyup doktor olduğuna, evlendiğine şaşmamak ve gücüne hayran olmamak elde değil. İnanıyorum ki Pinochet, sonunda senin ve senin gibiler sayesinde yargılanacak ve hak ettiği cezayı bulacak.

Hayat aslında nasıl rastlantılarla dolu değil mi? Meselâ sen, Pinochet yanlısı bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelseydin herşey ne kadar farklı olurdu. O zaman dünyaya bakışın, tecrübelerin bambaşka olacaktı. İdeolojimiz bilâ biz doğmadan önce belirleniyor. Sağcı bir ailemiz varsa, dünyaya onların gözünden bakıyoruz. Solcu bir ailenin çocuğu olarak doğarsak hemen solculuğu benimsiyoruz. Sonra da kıran kırana birbirimize giriyoruz. Ne kadar anlamsız! Oysa insan, belli bir yaşa ve olgunluğa geldiğinde ideolojisini kendi seçmeli. Bazıları bunu yapıyor ama çoğu, araştırıp düşünmek ve kendi yargılarına varmak yerine, ona önceden biçilmiş rolü kabul etme kolaycılığına sığınıyor. Tabii işin içine duygusallık da giriyor. Ailemize olan sevgimiz ve bağlılığımız, onların benimsedikleri görüşleri sorgulamamız gerektiğini düşündürüyor bize. Hatta bu belki de, onlardan farklı fikirlerde olduğumuzu anladığımızda suçluluk duymamıza bile neden oluyor. İşte bu nedenle ailelelerin aslında çocuklarına, kendi fikirlerini oluşturabilmeleri için fırsat vermesi gerekiyor. Çünkü ancak o zaman insan bir fikre körü körüne değil de gerekçeleriyle bağlanabilir.

Aslında senin ve benim en büyük şansımız buydu galiba. Ailem bana hiçbir zaman herhangi bir ideoloji-

yi dayatmadı. Onlar gibi düşünmem gerektiğini hissettirmede. Bu büyük bir olgunluk bence. Hatta yetişme çağında benim politikadan ne kadar nefret ettiğimi anladıklarında gülerek, bebekken Nâzım Hikmet'in kendi sesiyle okuduğu şiirlerin bandını makasla küçük parçalara kestiğimi hatırlatarak "Böyle olacağın bebekliğinden belliydi" deyip, benimle epey eğlenmişlerdi. Tabii ki bunun, akli ermeyen küçük bir çocuğun oyunu olduğunu onlar da biliyordu. Sonradan utançla hatırladığım o gün, ağzımda emzikle, ne Nâzım'ı biliyordum ne de solculuğun ne olduğunu. İşte o küçük apolitik kız, İsveç'ten sonra gezip gördüğü yerlerde hem komünizmin, hem vahşi kapitalizmin yarattığı tahribata ve umutsuzluğa tanık olduktan sonra demokrasinin, eşit gelir dağılımının, hakkın, hukukun önemini kavradı. Ve en önemlisi bunu, bir dayatma olmadan, kendi kendine yaptı.

Bertrand Russell'a göre eğitim sistemi, çocuğa kendi fikirlerini oluşturması için fırsat tanıyacak şekilde düzenlenmeli: *"Eğitim sistemi, yurttaşlarının eleştirel düşüncüyü hayata geçirme haklarını engellerse, demokrasinin başarıya ulaşması için gerekli şartlardan birini yok etmiş olur."* Tabii insanın ideolojisini belirleyen tek etken aile değil kuşkusuz. Kişinin duygularından, kültüründen ve içinde bulunduğu sosyo-ekonomik durumdan bağımsız olarak da bir yargıya varması zor. Eleştirel düşüncenin babası Immanuel Kant, hiçbir şeyi olduğu gibi göremeyeceğimize, herşeyi sadece aklımızın şekillendirdiği biçimde kavrayabileceğimize inanıyordu. Yani herkesin algılama ve yorumlama biçimi farklı ve herkes

kendi gerçekliği içinde bir yargıya varabilir. Tabii 21. yüzyılda artık ideolojilerin eski anlamı kalmadığından, çoğu insanın kafası karışık. Yenilenen bu çağda artık yeni bilgiler edinip, yeni yargılara varmak gerekiyor. Tabii bu özellikle Türkiye’de hiç de kolay değil. Çünkü 68 olaylarından sonra gençleri politikadan uzak tutma stratejisi son derece başarılı oldu. Şimdi nüfusumuzun yüzde 60’ını oluşturan gençlerin çoğunun ideolojilerden haberi yok. Büyük şehirlerde ekonomik durumu iyi, iyi okullarda eğitim görmüş olanların çoğu gece kulüplerinden çıkmıyor. Diğerleri ise zaten iş ve aş derdinde... Ve bu gençler de işsizliğin, açlığın hesabını devletten soramayacak kadar politikadan uzak. Bu durumda “Türkiye’de neden doğru dürüst genç bir lider çıkmıyor?” sorusunun cevabı verilmiş olmuyor mu?

Günümüzde ideolojilerin eski anlamını yitirdiğinden söz etmişken, şu Çin deyiimi geliyor aklıma: “*Eskiye bakarak, yeniyi öğreniyoruz.*” Kant’ın düşüncesine göre, “*Tüm bilgilerimiz duyularımızla başlıyor, kavramaya dönüşüyor ve mantıkla bitiyor. Mantıktan daha yüce hiçbir şey yoktur.*” Yani aile, kültür ve sosyo-ekonomik durumumuz bizi belli bir şekilde hissetmeye ve düşünmeye itiyor. Ancak, evrensel boyuttaki bilgiyi kapsamlı bir biçimde öğrendikten sonra mantığımızı kullanarak belli yargılara varabiliriz. Sağlıklı bir dünya görüşü sadece böyle ortaya çıkabilir. Ve ideolojilerin, yeni bilgilere dayandırılarak, çağa uydurulması da ancak bu temel bilgi ve yargıların üzerine inşa edilerek gerçekleştirilebilir. Bu temel bilgiden yoksun kişi sadece, Goethe’nin şu sözünü anımsatan davranışlar sergileyebilir: “*Hare-*

ket halindeki cehaletten daha trajik bir şey yoktur.” Tüm dünyada umutsuzluk yaratmaktan başka bir işe yaramayan aşırılıkları (sağ, sol, din farketmez) benimseyenlere söylenebilecek en güzel söz bu bana göre...

Belli ideolojileri yurttaşlarına empoze etmeye çalışan devletleri biliyoruz. Böyle ülkelerde görev tek tek kişilere kalıyor. Yani eğitim sistemini, öğretilenleri iyice sorgulamak gerekiyor. İşte bunun için Nietzsche *“Sizi kandırmalarına izin vermeyin. Büyük düşünürler şüpheli olur”* demiş.

Cassandra, bugün yapacağın iş gerçekten çok zor. Bütün gün seni ve kardeşini düşünüyor olacağım ve ikiniz için de dua edeceğim. Kalbim sizinle...

•

Çıplak Varoluş

"Yaşamak için nedeni olan, nasılını da bulur."

Nietzsche

Sevgili Cassandra,

Geçenlerde, masumiyetimizi ilk ne zaman kaybettiğimizi düşünüyordum, ki o tüyler ürpertici manzarayla karşılaştım... Galiba bilinçaltım bu anıyı uzun süre hasır altı etmiş. Epéydir aklıma gelmiyordu. Kötü anıları unutmak, beynin savunma mekanizmalarından biriymiş. O korkunç olayı hatırlıyor musun?

On yaşlarındaydık. Her zamanki gibi okuldan sonra ormana böğürtlen toplamaya gitmiştik. Hep bu böğürtlenleri eve götürüp pasta yapmayı planlardık ama her defasında, elimiz-yüzümüz kıpkırmızı olmuş bir şekilde, boş sepetlerle eve dönerdik. Ama o gün eve, sepetlerimizi dahi almadan koşa koşa gitmiştik. Tasasız bir biçimde ormanın derinliklerine doğru ilerliyorduk ki, biraz uzakta o korkunç manzarayla karşılaştık. Adamın biri, Fin'li arkadaşımız Maria'ya saldırıyordu. Maria, mücadele ediyor ama o iri-yarı adamın elinden kurtulamıyordu. Bağıramıyordu... Çünkü adam bir eliyle kızın ağzını kapatmıştı. Diğer eliyle de giysilerini parçalıyordu. Donakaldık... Şoktan ne kıpırdayabiliyor, ne de bir ses çıkarabiliyorduk. Sonunda kendimizi

biraz toplayınca koşarak ormandan çıktık. Ben hemen anneme olanları anlattım. Sonra mahalleye polis ve ambulans geldi. Ama adam çoktan kaçmıştı. Maria'yı bir daha asla göremedik. Duyduğumuza göre adam ona tecavüz etmiş ve vücudundaki tüm kemikleri kırmış. Ailesi, hemen bizim mahalleden taşındı. Onlardan bir daha hiç haber alamadık.

Bazen aklım bana oyun mu oynuyor; gerçekten olanları gözümle mi gördüm yoksa anlatılanlar beni o kadar çok etkiledi ki yıllar sonra gördüğümü mü zannediyorum diye düşünmeden edemiyorum. Bilinç, bilinçaltı ve hayalgücü, beyni aynı anda ele geçirdiğinde, insanın akli bazen olmadık hayallere dalabiliyor.

Maria acaba şimdi nerede, ne yapıyor? Daha küçük bir kızken yaşadığı bu korkunç olayın izlerini silebildi mi? Hayatını normal bir şekilde devam ettirebildi mi? Sanırım bu soruların cevabını asla öğrenemeyeceğiz. Ama bildiğim bir şey var ki o da, bu olaydan sonra aylarca bizi pençesine alan kâbuslardan çok zor kurtulduğumuz. Küçükken okuduğumuz 'Kırmızı Başlıklı Kız' masalının gerçeğe dönüştüğü... Ve vahşetin, acımasızlığın görüntüsünün minik beyinlerimize kalıcı bir biçimde kazındığı... İnsan Maria'nunki gibi bir travma geçirdikten sonra nasıl yaşar? Nasıl bu korkunç acıyla, utançla başa çıkar? Bazı insanlar güçlü olabiliyor. Yaşamayı bir şekilde sürdürüyor. Umarım bugün, travmayı atlatmış, huzurlu bir şekilde yaşıyordur. Ama herkes o kadar güçlü olamayabiliyor.

Bir kaç yıl önce, tanıdığım genç bir kadın kendini,

New York'da oturduğu apartmanın 20'nci katından at-
tı. Dediklerine göre hemen ölmüş. Vücudu parampar-
ça olmuş. Onu çok iyi tanımıyordum ama yine de bu
olay beni çok sarstı. Daha yirmibeş yaşındaydı. Bazı in-
sanlar öyle acılar çekiyor ki ölüm, yaşamdan daha gü-
venli geliyor. Umudun bittiği yerde ölüm fikri başlıyor.
Hele biraz kırılansa, hassassa insan, bu seçim daha
kolay yapılabiliyor. Hayat bazen içinden çıkılmaz bir
labirente dönüşüyor. Ve her dönemeçte insanı garip,
acı olaylar bekliyor. Bir süre sonra öyle bunalıyorsun,
kendini öyle yalnız ve çaresiz hissediyorsun ki ölüm,
karşıkönulmaz bir çekiciliğe bürünüyor. Merak ediyor-
sun... Düşüncesi bile huzur veriyor. Ölüm yaşamdan
daha kolay geliyor. İşte bu noktada bir tek şey insanın
imdadına yetişiyor: Aile! Eğer seni seven, güvenebile-
ceğin bir ailen varsa ölüme dircnebiliyorsun. Onlarla
geçinemersen de, sürekli kavga da etsen bencilce davra-
namıyorsun. İntihar müthiş bir bencilik aslında. Bir ar-
kadaşımın dediğine göre çocukça bir bencilik. Sen ha-
yatınla ne yapacağına karar verebilirsin ama bu başka-
larını etkileyecekse hayat senin olmaktan çıkıyor. Baş-
kalarına da ait oluyor.

Ama ya tutunacak bir tek dalı dahi olmayanlar?! İn-
tiyar eden arkadaşımın arkasından üzülecek kimsesi
yoktu. Babası küçükken terk etmişti. Annesi de ona,
küçüklüğünden itibaren, en büyük acıları yaşatıyordu.
Aslında o kötü Amerikan filmlerinin senaryosu gibiy-
di, hayat hikâyesi. Anne her gün başka bir adamla eve
gelip kızını odaya kilitliyordu. Ağlarsa da dövüyordu.
Duygusal ve fiziksel acılarla büyümüştü kızcağız. Te-

melsiz ve çürük insan ilişkileri içinde başlayan hayatı hiçbir zaman yerine oturmadı. Hiçkimseyle doğru dürüst ilişki kuramadı. Hayatın ona fırlattığı zorluklara tek başına karşı koymaya çalışırken bir gün dayanamadı. Gücü ve umudu tükendi. Son anda tutunacak hiçkimsesi yoktu. Ve o, ölümü seçti. İntihar eden herkesin hikayesi farklı, acısı kendine göre ama sonuç aynı. Çoğu, yaşamdan umutları tamamen kesilene kadar direnir. Ama öyle çok hayal kırıklığı yaşıyorlar ki bir an geliyor umut tükeniyor.

Böyle bir durumda, insana yol gösterecek birilerinin olması gerekiyor. İnsanın kimsesi yoksa bu nasıl olacak?

Avusturyalı psikiyatr Victor Frankl, 1944'de Auschwitz'in 119104 numaralı tutuklusuydu. Tüm ailesini, çeşitli Alman Nazi kamplarında yitirmiş. Kendisi de yıllarca Auschwitz'de acı çekmiş ama sonunda gaz odalarından ya da kurşuna dizilmekten kurtulmuş. Frankl, insanın kamplarda açlıkla, utançla, korkuyla ve öfkeyle başa çıkabilmesinin tek yolunun, birgün sevdiklerine, ailesine kavuşabilme umudu olduğunu söylüyor: *"Herkes (kampta) bir tek düşünce sayesinde kontrolünü koruyordu: Onu bekleyen ailesi için hayatta kalmak ve arkadaşlarını ölümden kurtarmaya çalışmak."* Ancak insan, Frankl'da olduğu gibi, hayatta kalmasını sağlayan ailesini, dostlarını, yani herşeyini yitirirse? 'Çıplak varoluşu'ndan başka kaybedecek hiçbir şeyi kalmazsa?

Victor Frankl, Nazi kampında Logoterapi'yi bularak ve hem kendinde hem de diğer tutuklularda uygulayarak, en korkunç anında dahi hayattan tamamen ümidi-

* Victor Frankl, 'Man's Search for Meaning'.

ni kesmemeyi başarmış. Kampdan kurtulduktan sonra ise yaşamını, başından çok kötü olaylar geçmiş insanlara logoterapi uygulayıp yardım etmeye adanmış. Logoterapi, Yunanca 'Logos' yani 'Anlam' kelimesinden geliyor ve insanın varoluşuna odaklanıyor. İnsanın birincil motivasyon gücünün, hayattaki anlam arayışı olduğu inancına dayanıyor. İnsan, kötü tecrübeler geçirdikçe, yaşamın anlamını daha derinlemesine sorgulamaya başlıyor. Örneğin bir yakınını kaybeden ya da kanser gibi kötü bir hastalığa yakalanan insanlar gibi... Ve Victor Frankl gibi tüm elbiselerini, eşyalarını, sağlığını, gururunu, insanlığını veya yakınlarını kaybettiğinde, insanı hayata bağlayan tek şey, bu anlam arayışı. Logoterapi'ye göre insanın anlam arayışı üç şekilde olabiliyor:

1) Herhangi birşey üreterek / yaratarak ya da iyilik yaparak.

İnsan, kendini bir işe verdiğinde ya da kendini hayır işlerine adadığında acıları hafifliyor ve hayatına bir anlam katmış oluyor. Yaşamak için bir nedeni olduğunu anlıyor.

2) Yeni bir tecrübe yaşayarak veya biriyle tanışarak. Bununla insanın oturduğu evi, hatta şehri değiştirmesini ve/veya birine aşık olmasını kastediyor Frankl. Aşkın, insan yaşamına anlam kattığını ve insanın içindeki potansiyeli farketmesini sağladığını söylüyor.

3) Önüne geçemediğimiz acıları olumluya dönüştürerek.

Yani bir trajediyi başarıya çevirmek. *"Değiştiremeyeceğimiz herhangi kötü bir durumla karşılaşışımızda –mesela*

kanser gibi- ancak kendimizi değiştirmemiz mümkündür.” Bu bakış açısı, Nietzsche’nin ‘negatifi pozitive çevirme’ teorisiyle de örtüşüyor. Bu biraz da benim yaptığıma benziyor Cassandra... Yaşadığım bazı travmalar nedeniyle –ki bunlardan birkaçını sana daha önce anlatmıştım– yaşama arzum tam dibe vurmuşken hayatımın anlamını yitirdiğine ve sona erdiğine inanmışken; kendimi geliştirerek, huzuru nasıl bulacağımı düşünerek ve daha önce ilginin ya da yeteneğimin bile olduğunu bilmediğim alanlardaki potansiyelimi farkederek, çeşitli konularda okuyarak hayata yeniden başladım.

“Bir tek korkum var: Acılarına layık olamamak.”

Dostoyevski

Victor Frankl, Auschwitz’de hayatta kalma şansının yirmisekizde bir olduğunu söylüyor. Ve hemen hemen herkesin aklında bir tek soru olduğunu anlatıyor: *“Kamptan sağ çıkacak mıyız?” “Eğer çıkamazsak tüm bu acıların hiçbir anlamı yok demek.” “Oysa benim aklımdaki soru daha farklıydı: Etrafımızdaki tüm bu acıların, ölümlerin bir anlamı var mı? Yoksa, işte o zaman, hayatın hiçbir anlamı kalmaz.”* Frankl, Logoterapi’yi bularak ve insanlara yardım ederek yaşadığı acıların, etrafındaki ölümlerin bir anlam taşıdığını ispat etmiş. Çünkü bu acıları yaşamayı, çok daha rahat bir hayatı olsaydı belki buna ihtiyaç duymayacaktı. Yani yukarıda sözünü ettiğimiz üç ilkeyi de gerçekleştirmiş. Logoterapi’yi yaratmış, kitaplar yazmış, insanlara yardım etmiş ve acı tecrübelerini başarıya dönüştürmüş.

Cassandra’cığım, özetle, insan sadece mutluluğu hedeflerse hayal kırıklığına uğraması kaçınılmaz. Çün-

kü hayat, iyi ve kötü yanlarıyla karşımıza çıkar. Yaşamda mutluluk olduğu gibi acılar da vardır. Hayatta kalabilmek ve bu dünyaya gelmemizin bir anlamı olduğunu kavramak için mutluluğa kucak açtığımız gibi acılarla da baş etmeyi öğrenmeliyiz. Frankl'in dediği gibi bu da sadece insanın kendini, kendinden daha büyük bir nedene adanmasıyla mümkündür. Umarım Maria bunu başarabilmiştir.

Sevgiler...

*Bir insan ömrünü neye vermeli?
Para mı onur mu? Kaç dikenli yol!
Ağacın köküne, inmek mi yoksa?
Savrulup gidiyor, ömür dediğin.*

Zülfü Livaneli

Tanı Kendini

“Dünyanın gizemlerini keşfedebilmek için, Tanı kendini!”

Delphi tapınağı

Sevgili Cassandra,

Hatırlıyor musun, küçükken Stockholm’de bir müzik grubu kurmuştuk. Annelerimizin elbiselerini giyip Abba’nın kasetleri eşliğinde gösteriler düzenliyorduk. Tüm mahalleyi şovlarımıza davet ediyorduk. Herkes de geliyordu. Yazları, soluk güneşin altında, çoluk çocuk hep birlikte çimenlere yayılıp bizim oyunlarımızı izliyorlardı. Alkışlayarak, sevgiyle... Büyükler, “Ne işimiz var çocukların arasında” demiyorlar, bizi ciddiye alıyorlar; işlerini güçlerini bırakıp geliyorlardı. Ne garip değil mi? Daha o zaman, sen doktor olmak istediğini biliyordun. Bilime olan merakından, fırsat buldukça bilim müzelerine gidiyordun. Bense hep şarkı söylemeyi hayal ediyordum. Abba ve Tina Charles’a olan hayranlığım, beni doğal hayranlığın ötesine itiyordu. Onlar gibi olmak istiyordum. Müzik dinlemeden bir gün geçiremiyordum. Bütün şarkıların sözlerini ezberliyor, anlamak için sözlüğe bakıyordum. Biliyorsun, bu sayede İngilizce öğrendim. Bence yabancı dil öğrenmek için, harika bir yöntem bu.

Türkiye’de ilk albümüm çıktığında ne kadar heyecanlıydım, değil mi? Sanki dünyalar benim olmuştu. Lisede okurken aldığım müzik dersleri bir işe yaramıştı. Sonunda profesyonel olmuştum. Daha doğrusu olduğumu sanmıştım. Oysa ileride hiç de öyle olmadığını anlayacaktım.

Herşey öyle çabuk gelişti ki... Çocukluk hayalini gerçeğe dönüştürebilen kaç kişi var dünyada? Ben sonuna kadar gitmiştim. İlk albümüm müthiş tuttu ve 250,000 sattı. Çok şaşırmıştım. Bu kadar kısa sürede böyle bir başarıya ulaşacağımı tahmin etmiyordum doğrusu. O zamanlar bu rakam çok yüksek sayılırdı. Henüz albüm satışlarının milyonlarla ölçülmediği bir dönemdi. Sonra ikinci albüm geldi. O, 350,000 civarında sattı. Yine şaşırmıştım, çünkü henüz o kadar iyi olduğumu düşünmüyordum. Daha çok gelişmem, pişmem ve tarzımı bulmam gerekiyordu bana göre. Her gün çuval dolusu hayran mektubu alıyordum. İnsanlar, Türkiye’nin dört bir yanından sevgi sözleri gönderiyorlardı. Bence, kısa müzik yaşamım içinde, başıma gelen en güzel şeydi bu mektuplar. Stüdyoda albümlerimi kaydediyordum, televizyon programlarına çıkıyordum, reklâm filmleri çeviriyordum. Ama tüm bu koşuşturmaya rağmen, zamanla, içimde anlatılmaz bir sıkıntı oluşmaya başlamıştı. Sanki üzerime uymayan bir elbise giymişim gibi rahatsızdım. Herşey fazla hızlı gidiyordu. Ayrıca bilirsin, ben çok utangaçımdır. Açıkçası bu kadar ilginin üzerimde olması beni sıkmaya başlamıştı. Sahneye çıkmaktan ödüm kopuyordu. Sonra, bu ‘Sahne korkusu’ sendromunun çok yaygın oldu-

ğunu ve Barbara Streisand'ın bile başına geldiğini öğrenecektim. Gittikçe yaptığım işten duyduğum hoşnutsuzluk artıyordu. Sanki başka şeyler yapmam gerekiyordu. Müziği çok sevmeme rağmen kendimi stüdyoya ve sahneye ait hissetmiyordum. Gittikçe daha az televizyona çıkıyor, daha az röportaj veriyordum. Son zamanlarda birçok insan bu işi fazla ucundan tuttuğumu, sanki asıl mesleğim başkaymış da müziği hobi olarak yapıyormuşum gibi davrandığımı söylüyordu. Yoksa ben yanlış meslek mi seçmiştim?

Bazen hayatta yapmak istediklerimizle kişiliğimiz arasında bir çelişki doğar. O nedenle insanın bir işe başlamadan önce kendisini iyi tanıması gerekiyor. Hepimiz tanıdığımızı sanırız ama, bu o kadar kolay bir iş değil. Çünkü ancak tecrübeyle kendini daha iyi tanıyabilir, gerçekten ne istediğini, seni neyin mutlu ettiğini anlayabilirsin. Eğer ben çocukluk hayalimi gerçekleştirmiş olmasaydım belki de içimde kalacaktı. Aklımda hep bir soru işareti olacaktı. Bu nedenle çok mutluyum. Çünkü denedim ve yapabildiğimi gördüm. Ama kendimi tanıdıkça istediğimin bu olmadığını anladım. Daha farklı şeyler yapmalıyım. Sen benden daha şanslısın. Çünkü doktor olma isteğin hiç değişmedi ve şimdi mesleğini başarıyla sürdürüyorsun. Oysa bazı insanlar kendilerini daha geç tanıyorlar. Daha geç büyüyorlar. Bazen de büyüdükçe değişiyorlar. Hayata bakışları, ilgi alanları ve beklentileri farklılaşıyor. İşte bu nedenle birçok insan, belli bir aşamaya geldiğinde, yaptığı işten hiç de memnun olmadığını anlıyor ve kariyerinin tam ortasında meslek değiştiriyor. Tabii bunu cesaret ede-

bilenler yapıyor. Kimi ise, içinde bulunduğu güven ortamından uzaklaşmamak için, mutsuz da olsa, aynı işe devam ediyor. Ben birinci yolu seçebildiğim için çok mutluyum ve benim durumumdaki herkese de bunu tavsiye ediyorum.

Kendi içime dönüp de, bugüne kadar yaptıklarımı gözden geçirdiğimde, çok çarpıcı bir sonuçla karşılaştım. Sen de iyi bilirsin ki politik çalkantılar, ev basan polisler, gece yarıları babanın evden götürölmesi ve sürgün, bir çocuğun kaldıramayacağı kadar ağır şeyler. Hatırlar mısın, Stockholm'deki evimizde sürekli çok ünlü konuklar olurdu. Sanatçı ve politikacılardan oluşan bu konuklarla birlikte sabahlara kadar süren şiir, edebiyat ve politika sohbetleri yapılırdı. Sanırım tüm yaşadıklarımın sonra, bu ağır ve ciddi konular beni daha hafif şeylere sığınmaya itmişti. Bu nedenle evde Nâzım Hikmet'in şiirleri dinlenirken ben odamda Abba'yla dans ediyordum. Ailemin bana hediye ettiği Tolstoy, Çehov kitapları yerine, hafif polisiye romanlar okuyordum. Galiba, bir çocuk olarak, bana çok ağır gelen bu ciddiyete karşı bir tepkiydi bu. Ve itiraf ediyorum ki bu tepki ve kaçış, daha sonraki hayat seçimlerimi de etkiledi. Hep hayatın daha hafif, daha plâstik taraflarına yöneldim. Şarkı söylemeyi de bu nedenle seçtim. Ama yanlış anlama Cassandra, şarkı söylemeyi küçümsediğimi düşünmeni istemem. Müzik, bir dinleyici olarak, hâlâ hayatımın çok önemli bir parçası ve bu işi tutkuyla yapanlara büyük saygım ve hayranlığım var. Üstelik Abba'yı hâlâ seviyorum. Benim söylemek istediğim, aslında bu işin hiç de bana göre olmadığı,

belki de bir tepki olarak şarkı söylemeye başladığım. Daha sonraları içimde oluşan sıkıntı ve isteksizlik bunun bir kanıtı sanırım. Çünkü olgunlaştıkça ve kendini tanımaya başladıkça seçimlerini de sorgulamaya başlıyorsun. Müziği bıraktıktan sonra içine gömüldüğüm edebiyat ve felsefe denizinde ancak kendimi budum.

Bir mektubunda bana sormuştun ya, “Devam etmeyi düşünmüyor musun?” diye... Bu soruyu hergün birilerinden duyuyorum. “Niye albüm yapmıyorsunuz? İyi gidiyordu” gibi tepkilerle karşılaşıyorum. Oysa biliyorsun birkaç yıl önce müziği kesin bıraktığımda, bir daha dönmeyeceğim demiştim. Hatta belki daha önce bırakmalıydım. Çünkü hoşnutsuzluğum çok önceden başlamıştı. Ama kurulu düzeni hemen bozamıyorsun. Plâk şirketinin, çevrenin senden bir beklentisi oluyor. Ha bugün ha yarın derken bir bakmışsın beş albüm çıkartmışsın. İşte bu nedenle insan çok kararlı olmak zorunda. Kendine “Hayatımı nasıl geçirmek istiyorum, ne yapmalıyım?” diye sormalı ve sonra verdiği karara ısrarla uymalı.

Joseph Campbell,¹ her insanın gelişme yaşının farklı olduğunu söylüyor. Yani bazılarımız 18-20, kimimiz de 35-40 yaşlarında gelişimimizi tamamlıyoruz. Aslında ‘gelişimimizi tamamlıyoruz’ demek de doğru değil bence. Çünkü bazı insanların gelişmesi çok yaşlanana kadar sürebiliyor. Dünyada herşey değişiyor ve insan

¹ Joseph Campbell: Modern dünyaya adapte olabilmek için mitolojinin gerekliliğini savunan mitoloji uzmanı.

yeni bilgilere ulaştıkça kendini geliştiriyor, değişiyor. Tabii olduğu yerde sayanlar da az değil hani... Campbell'a göre, bu durumda gelişimi zorlamamak gerekiyor. Yani insan 35, 40, hatta 50 yaşında olgunlaşıyorsa ve yeni büyüdüğünü hissediyorsa bunun sağlıksız bir şey olduğunu düşünmemek gerekir. Ve insan ancak olgunlaştıktan sonra kendini tanımaya, ne istediğini anlamaya başlayabiliyor. Steven Pinker,² çoğu insanın bir işe başlayıp, sonradan bunu neden yaptığını anlamadığını, mutsuz evliliklere imza attığını, istemediği çocuklar doğurduğunu anlatıyor. İşte bunlar hep kendini yeterince tanımamaktan kaynaklanıyor.

İnsan, sınırlarını, yeteneklerini, zayıf ve güçlü yönlerini ne kadar iyi bilirse, yaşamı o denli kendisine, ya da kendini, gerçek yaşam koşullarına göre şekillendirebilir. Ancak insanın gerçek anlamda kendini tanınası hiç de kolay bir iş değil. Hangimizin arada sırada kendi davranışlarımıza şaşırmadığı olmuyor? Kim tam olarak herşeyiyle kendini tanıdığını iddia edebilir? Bilinaltımızın, hayallerimizin bize, bizi hayrete düşürecek biçimde oynadığı oyunları kim görmezden gelebilir? İnsan halleri bazen çok benzer ama bazen de öylesine farklı ki... Kimimiz duygusal, kırılgan; kimimiz vurdumduymaz, acımasız; kimimiz ise akılcı ve seveceniz... İş bununla da kalmıyor. İnsan yapısında id, ego, gen, bilinçaltı, evre, tecrübe ve beyin salgılarının yarattığı haller, öylesine karmaşık bir biçimde kendini gösteriyor ki, çok mantıklı dediğin kişide bile, günün

² Steven Pinker: MIT niversitesinde Psikoloji profesörü.

birinde hiç beklenmedik davranışlar ortaya çıkabiliyor. Şöyle demiş Mevlânâ, insan karakterindeki farklılıklar için:

*Herkesi farklı yarattım,
Herkesi ayrı görevler dağıttım.
Onda övülecek şey sende kusur olur.
Sana zehir gelen ona bal görünür.
Ondaki iyi sende kötüdür.
Ondaki güzel sende korkunçtur.*

‘Beyin, bir eczaneye benzer’ diyor Robert Ornstein.³ Ve bu beyin, insanın ruh halini, düşüncelerini ve bedensel işlevlerini etkileyen ve kontrol eden çok güçlü salgılar üretiyor. Aklın işlevinin temeli, milyarlarca yıl öncesinden başlayan biyolojik adaptasyonun sonucuna dayanıyor. Eğer bu temel sinirsel işleyişin bize dünyayı nasıl gösterdiğini kavrayabilirsek, bu işleyişin ötesine de bakabiliriz.

Herkesin duyguları, düşünceleri, karakteri birbirine benzeseydi, hayat ne kolay ve aynı zamanda da ne sıkıcı olurdu, değil mi? Bu nedenle daha verimli ve mutlu bir yaşam için, insanın işe kendini inceleyerek başlaması gerektiğini düşünüyorum. İş, aşk, evlilik ve sosyal yaşantımızda bu incelemenin büyük faydasını göreceğimizden eminim. Ayrıca bu şekilde başkalarının davranışlarını da daha kolay yorumlayabiliriz.

Cassandra’cığım, Jung’a olan merakımı bilirsin. Carl

³ ABD’li düşünür ve yazar.

Gustav Jung,⁴ 1921'de yayımlanan 'Psikolojik Tipler' (Psychological Types) adlı kitabında, insan kişiliklerindeki farklılıkları incelemiş ve tanımlamış. Bu farklılıkları ilk kez anlamaya başladığı sıralarda şöyle demiş Jung:

"İnsan ruhunun birbirinden bu denli ayrı olduğunu anlamak yaşamımın en şaşırtıcı deneyimlerinden biri olmuştur. Ne zaman ki hoşuma giden bir şeyin başkasının da hoşuna gideceğini umacak olsam, bu varsayım çok eski bir dönemin, senle benim aramda sezilebilir hiçbir farkın bulunmadığı, herkesin aynı biçimde düşündüğü, hissettiği, istediği bir dönemin inanışını yansıtan bilinç düzeyini çağırıştırır."

Jung'un insan tiplerini tanımlaması, insanı tanıma konusunda yepyeni bir çığır açtı. Şimdi dünyanın birçok yerinde bu kuram üzerine testler hazırlanıyor,⁵ insanlar bu testlerle işe alınıyor; Okullarda, öğrencilerin meslek seçimine bu testler yardımcı oluyor. Aslında Jung'un kişilik kuramı, insandaki farklı mizaçları hava, su, ateş ve toprağı temel alarak izah eden Antik Yunan felsefesine dayanıyor. Ve bu konuda Platon dahil birçok düşünürün çalışması bulunuyor.

Jung, iki farklı insan tipi keşfettiğini yazıyor: İçe dönük ve dışa dönük. Ve bu iki insan tipinde bulunan dört temel psikolojik işlevden bahsediyor. Bu işlevler, bilgiye nasıl ulaştığımızı, nasıl tepki verdiğimiz ve nasıl karar aldığımızı anlatıyor. Örneğin bazılarımız bilgiye, içgüdü, bazılarımızsa sezgi yoluyla ulaşıyor.

⁴ Carl Gustav Jung, (1875-1961), İsviçreli psikanalist.

⁵ Örneğin Myers/Briggs kişilik testi. Aslında Jung'un kişilik kuramının temelleri Hipokrates'e ve Aristoteles'e kadar dayanıyor.

Bu ie/ dışa dönük kavramı günümüzde hepimiz tarafından biliniyor ancak bu farklılıkların kişi üzerinde yarattığı etkiler, neden olduğu durumlar çok da açık değil. Meselâ kendimiz için ‘ie kapanık’ ya da ‘dışa dönük’ diyebiliriz. Ancak Jung’a göre insanın yargıları, kendi benliği söz konusu olduğunda her zaman bulanıklaşıyor. İnsanın ie veya dışa dönüklüğü, dış dünya ile olan ilişkisinden anlaşılıyor.

Dört psikolojik işlevi ve bilgiyi algılama yöntemlerini de şöyle sıralıyor Jung:

Sezgisel algılama: Duyularımızla bilgiye ulaşmak anlamına geliyor. Akılla değil, sadece duyularımızla ilgili olduğundan Jung sezgiyi, ‘mantık dışı’ işlev diye adlandırıyor. Örneğin bir yiyeceği tattığımızda, sokakta yürürken birinin yanımızdan geçtiğini farkettiğimizde bilgi, sezgi yoluyla bize ulaşmış oluyor.

Düşünsel algılama: Jung, düşünme eylemini ikiye ayırıyor:

Aktif düşünme: Kişi, bilgiyi veya fikirleri mantıklı bir biçimde tartıp bir karara varabiliyor.

Pasif düşünme: İstem dışı aklımıza gelen düşünceler.

Aktif düşünce işlevini gerçekleştiren kişi, önce bir konu hakkında bilinçli olarak bilgi topluyor, sonra o bilgilerin ışığında mantıklı kararlar veriyor. Meselâ btcesinin yetmeyeceğini bildiğinden kredi kartıyla fazla alışveriş yapmıyor, kararlarını dış dünyanın ger-

çeklerine dayanarak veriyor. Yani aynen senin gibi Cassandra.

İçgüdüsel algılama: Normalde sezgilerimizle dahi ulaşamadığımız kadar çok bilginin görünmeyen detaylarını bilincimizin dışında algılamamız. Meselâ: bir olayın arkasında yatan gizli nedenleri duyumsamamız, yararlı gibi görünen bir hareketin ileride kötü sonuçlar doğuracağını hissetmemiz, vs. Galiba bu içgüdü bende fazlasıyla var. Dikkat etmezsem paranoyaya dönüşebilir.

Duygusal algılama: Ego'nun (ben) çevresine ve bilgiye gösterdiği reaksiyon. Hoşlanma, hoşlanmama, üzülme, sevinme gibi. Hissetme, düşünme gibi, bilginin değerlendirilip bir karara ulaştırılması eylemini gerçekleştirdiğinden, yargılamayı da içeriyor. Hisleriyle karar veren kimse, bir şeyi sırf beğendiği için satın alabiliyor, bir başkasını üzmemek için gerçekleri ondan saklayabiliyor, vs. Neyse ki bu huyumu biraz değiştirebildim.

Bu eylemlerin hepimizde var olduğu açık. Ancak bazılarında (senin gibi) düşünme işlevi daha öne çıkarırken içgüdü işlevi çok gerilerde kalıyor. Yani bu işlevlerin hepsi herkeste aynı düzeyde var olmuyor.

Jung'a göre herkeste bir ölçüde, aynı anda içe ve dışa dönüklük gözlenebiliyor. Ancak kişiliği belirleyen etken, bunlardan hangisinin ağır bastığı. Ayrıca Jung, güçlü ve zayıf yönlerimizi iyi tanımamız; zayıf yönlerimizi geliştirmemiz gerektiğini söylüyor.

Yani yaşamımızın belli aşamalarında biraz geri çekilip kendimizi incelememiz, tanımaya çalışmamız gerekiyor galiba. Hayatta nerelerde hata yaptığımızı, hangi alanlarda başarılı olduğumuzu anlamaya çalışıp yaşamımızı yeniden düzenlemememiz şart gibi geliyor bana.

Öperim.

DENİZ

*Deniz, deniz,
deniz, sadece deniz!*

*Baba, neden bu şehire
getirdin beni?*

*Neden, neden çekip çıkardın
denizden beni?*

*Düşlerimde denizin yükselişi
kalbimin tellerine takılır,
sürüklenir kalbimin telleriyle.*

*Baba, neden buraya
getirdin beni?*

Rafael Alberti (1902-1999)
Çeviren: Ülkü Tamer

Sonsuz Beyazlık

“İki dünya da yok oldu gitti bende. Artık ne bu dünyadan sorsunlar beni, ne o dünyadan.”

Mevlânâ

Sevgili Cassandra,

İsveç’le ilgili hatırladığım ilk şey ‘sonsuz beyazlık’tı. Uçak yere yaklaşırken gördüğüm apak manzara... Sonra arabayla otobanda ilerlerken yol kenarındaki çimleri tamamen kaplamış olan o beyazlık... Arabadan inip de ormanda yürürken, neredeyse dizlerime ulaşan, her adımında gıcırdayan, bastıkça beni içine alan ve karanlık geceyi aydınlatan, yerdeki o aynı beyazlık... Sisler arasından ortaya çıkan hayalet gemi... Ve geminin güvertesinde beliren, etrafına ışık saçan uzun, beyaz sakallı evliya... Evliyanın üzerindeki beyaz uzun entari...

Tüm bunlar beş yaşındaki çocuğun, yani benim gözümde büyülü bir dünya yaratıvermişti birden. Oysa o gemi ahşap, 20 metre boylarında bir tekne, o evliya İlhan Koman ve etrafına saçtığı ışık da önünde durduğu, açık olan kapıdan dışarı süzülen teknenin ışığıydı. Ama o büyülü manzara dün gibi gözümün önünde hep... Hâlâ her anımsadığımda kendimi harikalar diyarındaki küçük Alice gibi hissediyorum. Annemle bir süre İlhan Koman, İsveçli karısı ve dört çocuğuyla bir-

likte o tekne de kalmıştı. Daha sonra babam bizi oturma-
cağımız eve g t r m şt .

Çocuklar dünyayı büyüklerden ne kadar farklı g -
r yorlar değil mi? Nasıl da büyülü bir hayalleri var on-
ların! İşte benim İsveç günlerim de böyle büyülü bir
manzarayla başlamıştı Cassandra. Beş yaşında, henüz
Türkçe'yi doğru dürüst konuşamazken İsveççe  ğren-
meye başlayacaktım. Dilini anlamadığım, kültürünü
bilmediğim arkadaşlar edinecektim. Aslında gerçekte
de Alice'den çok farkım yoktu benim. Çünkü bizim in-
sanımıza benzemeyen sapsarı Kuzey'lilerin arasına d -
ş vermiştim birden. Hiçbir şey anlamıyor, hiçbir şeye
anlam veremiyordum. Tabii biraz daha büyüyüp, dili-
ni öğrendikten ve okula başladıktan sonra alışır gibi ol-
dum bu yeni dünyaya. Bazı iyi arkadaşlar edindim. Ve
 ğrendim ki sarışın-esmer, Kuzeyli-Güneyli, bu d n-
yada yaşayan herkes insan olmanın temel ortak özel-
liklerini taşıyor ve eğer isterse, anlaşıp dost olabiliyor-
lar. Yine de senin Stockholm'e gelmen bende başka tür-
l  bir rahatlık yaratmıştı. Çünkü herşeyimizle birbiri-
mize benziyorduk. Renklerimiz, geçmişimiz, aileleri-
miz neredeyse aynıydı... Aynı i burukluğu ve aynı
kaybolmuşluk duygusunu yaşıyorduk. Köklerinden
koparılıp bambaşka bir toprağa dikilmeye çalışılan iki
yalnız ağaç gibiydik. Yeni toprağımızda yaşıyorduk,
b y yorduk, serpiliyorduk ama köklerimiz öbür top-
rakta kalmıştı. Artık ne o toprağa aittik, ne de bu beyaz
toprağa.

Yaşam boyu yalnızlığa mahk mduk. Çünkü sürekli
okul ve ülke değiştiren insanların tanıdıkları çok, dost-
ları az olurmuş. Zamanla bunu  ğrendik. Sen İsveç'ten

sonra çeşitli Güney Amerika ülkelerinde gezindin durdun... Sonra Havana'da tıp okudun, evlendin. En sonunda da Santiago'ya geri döndün. Bense Fransa'ya, İtalya'ya, Türkiye'ye, sonra İngiltere'ye, ABD'ye derken oradan oraya savrulan bir yaprağa dönmüştüm. Her ülkeden bir şeyler aldım, bir şeyler öğrendim ve gittiğim her ülkede mutlu olmayı, kök salabilmeyi ümit ettim. Ama gittikçe daha çok mutsuz oluyor, daha yalnızlaşıyordum. Çünkü bu kadar yer değiştirdiğinde bir düzen tutturamıyor ve kalıcı dostluklar edinemiyorsun. Sonunda senin gibi ben de anladım ki köklerin neredeyse oraya aitsin. Türkiye'ye döndüm. Ve köklerimi buldum. Her ne kadar burada da bazen kendimi yabancı gibi hissetsem; özellikle de son yıllarda ülkemin bozulan dokusunu yadırgasam da yine buraya aidim. Bunu kavramak müthiş bir rahatlık duygusu veriyor insana. Çünkü hayatım boyunca süren o bitmez tükenmez arayışlar ve seyahatler artık sona erdi. Yorulmuşum Cassandra. Ve artık burada dinlenebiliyorum.

Bir çocuğun sağlıklı yetişmesi için gerekli olan en önemli şey, küçücük bir bebekken köklerini salmaya başlaması ve ancak kökler sağlamlaştıktan sonra kanatlanmasıdır. Hazır olmadan köklerinden koparılan çocuğun, bu travmanın etkilerinden kurtulması uzun zaman alacaktır. Çocuk, istikrar, güven ve sevgi ister. Erich Fromm, çocuğun kök salma ihtiyacını doğum kordonuyla açıklıyor. Fromm'a göre: çocuğun, annesinden, doğum kordonunun kesilmesi yoluyla sadece bedenen ayrıldığını, ancak sembolik anlamda o kordo-

nun hâlâ anneye çocuk arasında varolduğunu söylüyor. Çünkü çocuk, hâlâ annesi tarafından besleniyor ve seviliyor. Fromm, çocuğun dış dünyaya da aynı şekilde görünmez bir kordonla bağlandığını anlatıyor. Bu bağlantı çocuğa güven, ait olma ve kök salmışlık duygusu veriyor. Fromm'un 'İlk bağlar' adını verdiği bu görünmez doğum kordonu, çocuğun koşullara uyumunu sağlıyor; annesiyle, çevresiyle, içinde bulunduğu sosyal sınıfla, diniyle, kültürüyle özdeşleştiriyor. Bu ilk bağ, görevini yerine getirdikten sonra çocuk, kendi dışındaki dünyayı tecrübe etmeye, bireysel kimliğini oluşturmaya başlıyor ve dünyadaki yerini bulmaya çalışıyor.

Fromm'a göre, çocuk ancak on yaşlarında bireyselliğinin bilincine varmaya başlıyor. Nereye ait olduğunu ve kim olduğunu tam olarak kavrayamadan ve bulunduğu yerle, kimliğiyle özdeşleşmeden çevresinden koparıldığında ise, güçsüzlük ve endişe duygularıyla karşılaşılıyor. Fromm, çocuğun o ilk bağ kesilerek bireyselliğini keşfetmesinden ve çevresindeki dünyanın, insanların, objelerin, yerlerin kendisinden ayrı olduğunu kavramasından sonra yalnızlaşarak bir ayrılık endişesi taşıdığını söylüyor. Bu endişe, çocuk doğal ortamından alınıp başka bir yere yerleştirildiğinde ise çok daha dramatik bir biçimde ortaya çıkıyor. İstikrar bozuluyor ve güveni kayboluyor. Bu nedenle çocuğun, bireyselliğini tamamlaması ve özgürlüğüne kavuşabilmesi için bu ilk bağı çok sağlam kurulması gerekiyor.

Bugün, çocukluğunun büyük bir kısmını başka başka ülkelerde geçirmiş insanlara baktığımda, aynı so-

nula karşılaşıyorum. Yaşanan ayrılık endişesi ve travmalar yaşamları boyunca peşlerini bırakmıyor. Yetişkinlikte bir yere ne kadar adapte olurlarsa olsunlar, hep kendilerini bulundukları çevreden farklı hissediyorlar. Hep bir yalnızlık içindeler. Ailesi diplomat olan arkadaşlarıma baktığımda kendimi onlara yakın hissediyorum. Çünkü en kritik yaşlarda köklerinden koparılan çocuklar, hüznünlü bir kardeşliğı paylaşıyorlar.

Bu modern küresel köyde, ailelerinin görevi ya da savaşlar ve zulümler nedeniyle, daha çok ocuk köklerinden oparılacaağı benziyor Cassandra. Aynen senin-benim gibi...

Öperim...

Şöhret Sahte, Sun'î ve Güvenilmezdir

“Şöhret, hafif ve şişmiş nesneleri yüzeye çıkaran; ağır ve sağlam olanları ise boğan bir nehirdir gibidir”

Francis Bacon

Sevgili Cassandra,

Tolga'dan ayrılıp da birlikte oturduğumuz evi boşalttığımızda, paparazziler gelip komşulara binbir tane soru sormuşlar. (Biliyorsun o zamanlar çok göz önündeydik) “Çok kavga ederler miydi, Niye ayrıldılar?” gibi sorular karşısında, ne diyeceğini şaşırmış bizim komşular. Hatta bir rivayete göre, taşındığımız gün, belki ilginç bir şeyler buluruz umuduyla, çöplerimizi bile karıştırmışlar. Bunun doğru olup olmadığından emin değilim. Ama emin olduğum bir şey var ki, o da şöhretin bedelinin hiç de hafif olmadığı. Boşandığımızda gazetelerde çıkan haberler karşısında dehşete kapılmıştım. Nasıl bu kadar pervasızca yalanlar uydurula bildiğine inanamamıştım. Her kafadan bir ses çıkıyordu. Herkes kendinde yorum yapma hakkı buluyordu. Biz de gayet dostça ayrıldığımızdan, Tolga'yla tamamen olayın dışında kalmış bir şekilde, şaşkın şaşkın olup biteni izliyorduk. Oysa biliyorsun, ayrılma nedenimiz hiç de öyle abartılacak bir şey değildi. Sadece bir-

birimizden ne kadar farklı olduğumuzu, hayattan beklentilerimizin pek de aynı olmadığını iyice anlamıştık. Birbirimize son derece saygı duyuyorduk ve her zaman dost kalmayı başardık. Ama bunu insanlara anlatmak o kadar kolay değildi. Çünkü skandal her zaman ilgi çeker. Bu nedenle de her basit olayın arkasında bir skandal aramak, yoksa da yaratmak âdet olmuştur.

Çoğu zaman şöhret, insanın kendisini aşıp bambaşka boyutlara ve şekillere giriyor. Önce 'insan' vardır ve şöhret sonra gelir. Daha sonra ise şöhret büyüdükçe, kendi kimliğini oluşturur ve insanı boğmaya başlar. Sanki kendi başına, senden beslenerek, bağımsız bir hayat kurar. Sonunda bir bakmışsın senin kişiliğinin, beklentilerinin, isteklerinin şöhretinle hiçbir alâkası yok. Çünkü, o şörete başta hayat veren sen olmana rağmen, ona yön veren daha çok hayranların, paparazziler ve kamuoyudur. Aynen kulaktan kulağa oyunu gibi... Hani biri kulağına bir şey söyler, sen de yanındakine aynı şeyi kendi duyduğun şekliyle söylersin, sonunda söylenen şeyin başta söylenenle hiç ilgisi yoktur. İşte onun gibi... Bu nedenle de sunî bir şeydir şöhret.

Düşünsene Cassandra, sokağa çıktığında hiç tanımadığın insanların sana akrabalarıymışsın gibi davranmaları doğal olabilir mi? Bir ülkede çoğu insanın, senin hakkında, iyi ya da kötü, bir takım fikirlere ve yargılara sahip olması garip değil mi? İşte bu nedenle ben hep anonim kalmanın ne kadar iyi bir şey olduğunu söyleyip duruyorum. Bir düşün, herkesin seninle ilgili bir fikri var. Herkes kendinde, seninle ilgili, seni yakından tanıyormuşcasına yorum yapma hakkını bu-

luyor. Oysa ben bile henüz kendimi tam olarak tanı-
mazken, kendimle ilgili bazı yargılara varamazken, be-
ni sadece televizyonda, basında görenler nasıl yargıla-
yabilirler? İnsanın binbir ruh hali varken, hepimiz içi-
mizde iyi-kötü, zayıf-güçlü, duygusal-acımasız yönler
barındırırken, nasıl olur da, hiç tanımayanlar bizi belli
kalıplara oturtabilirler?

Bazı insanların yaptığı gibi, şöhretle başa çıkmanın
bir tek yolu var bana göre. O da kendini ve şöhretini ay-
rı tutmak. Yani özel yaşamındaki 'sen'le, ünlü 'sen'i ayı-
rarak, 'ünlü sen'i bir ürün olarak görmek. Kimi tanın-
mış kişiler bunu başarıyla yapıyorlar. 'Ünlü kişilik'leri-
ni pazarlanması gereken bir ürün olarak görüp ona gö-
re davranıyorlar. Böylece şöhretin kendilerini boğması-
na izin vermiyorlar. Bazıları ise şöhretin, kendi kişilik-
lerini yok ederek, yerine geçmesini önleyemiyor.

Schopenhauer şöhreti, *"Bizden önce yol alır ve ulaştığı
her yerde bizi tanıtır."* sözüyle tanımlar. İşte bu nedenle
şöhret sahte, sun'î ve güvenilmezdir. Çünkü ulaştığı
yerde bizi, kendi uygun gördüğü şekilde tanıtır. Ayırı-
ca şöhretimiz, onu algılayanların bakış açısına göre de
deforme edildiğinden biz, gerçekte olduğumuzdan
bambaşka bir halde görünürüz.

Schopenhauer'a göre şöhrete ulaşmanın iki yolu var-
dır: Davranışlarla ve ortaya konan çalışmalarla. Davra-
nışlarıyla şöhrete ulaşan insanı, politik görüşleriyle ya
da skandallarıyla, ilişkileriyle veya iyilikseverliğiyle,
cömertiğiyle, kötülüğüyle şöhrete ulaşanlar olarak yo-
rumlayabiliriz. Bir katil, bir dolandırıcı da ünlü olabilir,

hiçbir ciddi iş yapmadan, sadece güzelliğiyle ünlü erkekleri baştan çıkaran bir kadın da... Davranışlar gelip geçici, ortaya kónan çalışmalar ise kalıcıdır der Schopenhauer. Yani gerçek olan tek şöhret, ortaya konan kitaplar, müzik parçaları, düşünceler, filmler, tiyatro oyunları, hayatımızı değiştiren buluşlar veya ürünlerle gelen şöhrettir. Çünkü Schopenhauer'a göre hiçbir davranış, ona yol açan gerçek nedeni bilmeden anlaşılamaz. Oysa ortada olan somut bir eseri veya ürünü anlamak, yorumlamak ve gerçekten sevip sevmediğine karar vermek daha kolaydır. Ayrıca davranışlar, genelde, onları yorumlayan kişilerin önyargılarına, hayata bakışına, kişisel tecrübelerine takılır. Çünkü, bu davranışı sergileyen kişinin gerçek kimliğini ve amacını görmek mümkün değildir. Onun hakkında ancak, genellikle taraflı olan, bir fikir edinilebilir. Oysa bir eser ya da ürün ortadadır, somuttur, gözümüzün önündedir. Elbette onu da yanlış anlamak ve yorumlamak mümkündür ama bu, davranışları yargılamaktan daha kolaydır. Bu nedenle ünlü insanın, şöhretini çok da ciddiye almaması gerektiğini öğütler Schopenhauer. Çünkü şöhret, başkalarının düşüncelerinin yankısından başka bir şey değildir. Ve *"kişi, şöhretini önemsemediğinde, başkalarının fikirlerine mantıksızca ve gereğinden fazla değer vermiş olur."* Oysa değerli olan gerçek şöhret ancak, yaptığı işi şöhret için değil, aşkla, tutkuyla, istekle yapan kişiye gelir. Bunu başaran kişi için önemli olan tek şey, ortaya koyduğu eserler veya ürünlerdir. Çünkü kişi, bu eserlerin ışığında değerlendirilir. Bu nedenle eserleri ve şöhreti kalıcı olur ve bu durumda şöhret asla kişinin önüne geçemez.

Günümüzde, televizyonların ve yazılı basının yarat-

tiğı imkânla ünlü olmak öylesine basit hâle geldi ki... Reality şovlarda avaz avaz bağırınlardan tut da şarlatanlara, dolandırıcılara kadar her isteyen meşhur olabiliyor. O zaman da şöhretin hiçbir anlamı kalmıyor. Hatta akli başında birçok kişi tarafından istenmeyen bir şey haline dönüşüyor. Çünkü şöhret, bunu hakedenle etmeyenin bir yerde, aynı kefeye konmasına neden oluyor. Bu da acı bir şey.

"Şöhretli= Çarpıcı şekilde mutsuz."

Ambrose Bierce (1842-1914)

Belki hatırlarsın Cassandra, ilk meşhur olduğum zaman bunun nedenini bir türlü anlayamamıştım. Çünkü ortaya, henüz ünlü olmamı gerektirecek herhangi önemli bir şey koyduğumu düşünmüyordum. Evet, albüm yapıyordum, televizyona çıkıyordum ama daha çok tecrübe kazanmam, daha iyi işler yapmam gerektiğini biliyordum. Oysa tanınmış bir babanın kızı olmam, albüm çıkarmam ve televizyonda görünmem bir anda ünlü olmama yetmişti. Ben bunun bu kadar kolay olmaması gerektiğini düşünüyordum. Şöhret bu kadar kolay gelmemeliydi insana. Hak edilmeliydi. Neyse ki yıllardır medyada görünmediğim için artık eskisi kadar tanınmıyorum. Bunca yıldan sonra, hayatta yaşadıklarım, kendimi tanıma çabalarım, okuduklarımla, birikimlerimle ancak şimdi belki, gerçek anlamda ünlü olmaya değecek şeyler yaratmaya hazır olduğumu hissediyorum. (Ama hâlâ anonim olmanın, insanın çok daha mutlu yaşaması için gerekli olduğuna inanıyorum.) Tabii önümde daha çok uzun bir yol var ve bunu yapabilir miyim bilmiyorum. Ama görüyorum ki

‘gerçek’ olan bir şeyler ortaya koyabilecek olgunluğa, henüz ulaşmaya başladım. Zaman, bunu yapıp yapamayacağımı gösterecek. Bu nedenle şimdiye kadar oluşmuş olan şöhretimi önemsemiyorum. Bu sunî ve kolay yakalanmış bir şöhretti ve asla beni, olduğum gibi göstermiyordu. Benim için asıl önemli olan bundan sonra yapacaklarım. Eğer yapacaklarım şöhreti kendiliğinden hakederse ne âlâ ama asıl onları yaratmaya çalışırken yaşadığım mutluluk bana yetecek. Ve emin olduğum bir şey var ki, o da hakedilen şöhreti daha kolay içime sindirebileceğimdir. Yine Schopenhauer’a göre, en yararlı şöhret, ölümden sonra gelenmiş. Çünkü ölümden sonra insandan geriye kalabilecek tek şey, adı ve eserleri. Aynen Shakespeare’in dediği gibi: *“Şöhret, ruhu sakinleştirir ve bizi, ölümsüzlüğü yakaladığımıza inandırır.”*

Sevgiler...

Altının Beş Kuralı

"Altın, onun kurallarını bilen ve bu kurallara sadık kalanındır."

*(Babil'in En Zengin
Adamı kitabından)*

Sevgili Cassandra,

Hatırlar mısın ben on yaşlarındayken babamın cebinden, habersiz, yüz Kron alıp şekerçi dükkanına gitmiş ve "1 Kronluk şeker istiyorum" demiştim de şekerçinin suratı bembeyaz kesilmişti? 100 Kron ne büyük paraydı o zamanlar! 1 Krona koskocaman bir kesekağıdı şeker alabiliyorduk ve bir haftada ancak bitirebiliyorduk. Şekerçi adam bizim evi arayıp 100 Kronla dükkanına geldiğimi söyleyince babamdan bir güzel azar işitmiştim. İşte o günden beri gençliğimin büyük bir kısmı hiç para kavramı edinemedi geçip gitti. Yıllar sonra albümlerimden kazandığım parayla yaptığım tek yatırım arabalarım oldu. Onun dışında ise bütün paramı kıyafetlere, seyahatlere ve lokantalara harcadım, çarçur ettim. Oysa şimdiki aklım olsa, çok daha fazla yatırım yapardım. Allah'tan artık durum değişti. Şimdi olur olmaz harcama yapmak yerine paramı değerlendiriyorum. Bundan önceki savurganlığımı da bir ders olarak görüyorum. Ama etrafıma baktığımda an-

lıyorum ki birçok insan, hayatı boyunca akılsızca para harcıyor; aslında hiç de ihtiyacı olmayan şeyler satın alıyor; olmayan da bunları borca girerek kredi kartıyla alıyor. Bu nedenle Türkiye’de kredi kartı borcunu dahi ödeyemeyen binlerce aile var. Fiyatlarını indiren mağazalar artık son çare olarak, kredi kartı ödemelerinde de taksit yapmaya başladı. İnsan gençken doğal olarak herşeye sahip olmak istiyor. Bu yüzden de şuursuzca para harcayabiliyor. Ama kişi çok geç olmadan kazandığı parayı akıllıca yönetmeyi öğrenmezse sonunda beş parasız kalması ya da hapse girmesi kaçınılmaz.

Cassandra, ben paramı yönetmeyi, George S. Clason’un 1920’de yazdığı ‘Babil’in En Zengin Adamı’ adlı klasik eserinden öğrendim ve bunun aslında o kadar da zor bir iş olmadığını anladım. 8000 yıl önce Mezopotamya’da gelişen Babil uygarlığı, ilk ticarî faaliyetlerin ve para alışverişinin yapıldığı uygarlık olarak tarihe geçmiş. Tabii o zaman para olarak altın, gümüş ve bakır kullanılıyormuş. Babil, sadece iki doğal kaynağa sahipmiş: Nehir suyu ve bereketli topraklar. Sümerler, Babil’i bu doğal kaynaklar sayesinde elleriyle kurmuşlar ve Babil’i tarihin en zengin uygarlıklarından biri haline getirmişler. Bu insanlar tarihçiler tarafından ilk mühendisler, matematikçiler, finansçılar, astronomlar ve yazıyı kullanan halk olarak kabul edilmişler. Krallar ve Kraliçeler tarafından yönetilen Babil’in çevresindeki yüksek duvarları Kraliçe Semiramis yaptırmış. Bu duvarlar Babil’i, İ.Ö. 540’a kadar düşmanlardan korumuş. Fatih Cyrus’un kenti ele geçirdiği bu tarihten sonra ise Babil yavaş yavaş tüm görkemini yiti-

rerek yok olmuş. Babil'den günümüze kalan tek şey ise 'Babil bilgeliği' dediğimiz öğretiler.

Babil'in varlığı, kentin yok oluşundan binlerce yıl sonra arkeologların yaptığı kazılarla kanıtlanmış. Babil halkı, kilden yapılmış tabletlere kazıyarak yazı yazarlarmış ve arkeologlar bu tabletleri çıkardığında Babil'in günlük yaşamıyla ilgili ipuçları elde etmişler. 'Babil bilgeliği' de böylece ortaya çıkmış. Bu kil tabletlerden beş tanesi "Babil'in En Zengin Adamı" kitabında yer alıyor. Dabasir adlı hürriyetini kazanmış eski bir köle bu tabletlerde, çektiği para sıkıntısını ve arkadaşının tavsiyesi üzerine parasını nasıl yönettiğini açıklıyor. Eğer sıkılmazsan bu tabletleri sana aktarmak istiyorum. Aşağı yukarı 8000 yıl önce yazılmış bu yazılar gerçekten çok ilginç.

Birinci Tablet

Şimdi, dolunay olduğunda, borçlarımı ödemek ve ana yurdum Babil'de saygı görmeyi hak etmek kararıyla Suriye'deki köleliğimi bırakıp dönen ben Dabasir, yüksek arzularımda beni yönlendirmesi ve yardımcı olması amacıyla, tüm iş alışverişlerimi kalıcı olarak kile kaydediyorum.

İyi dostum, altın tefecisi Mathon'un bilgece tavsiyeleriyle, her onurlu adamı borcundan kurtaracak ve kendine saygısını artıracak kesin bir plânı takip etmeye kararlıyım.

Bu plân, olmasını umduğum ve istediğim üç amacı kapsıyor:

Bir, planın ileride refaha ulaşmamı sağlaması.

Bu nedenle kazandığım paranın onda biri kendim için kenara ayrılacak. Çünkü Mathon bilgece:

“Cüzdanında, harcamaya ihtiyacı olmadan hem altın hem gümüş bulunduran adam ailesine iyi, kralına sadıktır.

Cüzdanında bir kaç bakırdan başka parası olmayan adam ailesine ve kralına karşı kayıtsızdır.

Ama cüzdanında hiçbir şey olmayan adam ailesine kötü davranır ve kralına karşı sadakatsizdir.

Bu nedenle kazanmak, ailesini sevmek ve kralına sadık kalmak isteyen adam, cüzdanında şingirdatmak üzere para bulundurmamak zorundadır.” der.

İki, bu planın, babasının evinden sadakatle bana dönen iyi karıma bakıp onu giydirmemi sağlaması. Çünkü Mathon der ki sadık bir eşe iyi bakmak insanın kalbine, kendine güven duygusu verir ve amaçlarına güç ve kararlılık ekler.

Bu nedenle kazandığım paranın onda yedisi ev, giyecek, yiyecek ve hayatımızda zevk ve eğlencenin eksik olmaması için ekstra harcamalara kullanılacaktır.

Ama bu amaçlar için kazandığımın onda yedisinden fazlasını harcamamaya özen göstermeliyim. Plânın başarısı buna bağlıdır. Bu payla yaşamalıyım ve daha fazla harcama yapmayıp bu paydan ödeyemeyeceğim hiçbir şey satın almamalıyım.

İkinci Tablet

Üç, plânın kazancımdan borçlarımın ödenmesini sağlaması.

Bu nedenle her dolunayda kazancımın onda ikisi adil olarak ve onurluca bana güvenen ve borçlu olduğum kişiler arasında pay edilecektir. Böylece kısa zaman içinde tüm borçlarım kesinlikle ödenmiş olacaktır.

Bu nedenle buraya borçlu olduklarımın isimlerini ve borç miktarımı dürüstçe kazıyorum:

*Fahruk, kumaş dokumacısı, 2 gümüş, 6 bakır.
Sinjar, koltuk yapımcısı, 1 gümüş.
Ahmar, dostum, 3 gümüş, 1 bakır.
Zankar, dostum, 4 gümüş, 7 bakır.
Askamir, dostum, 1 gümüş, 3 bakır.
Harinsir, mücevherci, 6 gümüş, 2 bakır.
Diarbeker, babamın dostu, 4 gümüş, 1 bakır.
Alkahad, ev sahibim, 14 gümüş.
Mathon, altın tefecisi, 9 gümüş.
Birejik, çiftçi, 1 gümüş, 7 bakır.*

(Liste epey devam ediyor ama buradan sonrası okunamaz hale gelmiş.)

Üçüncü Tablet

Bu alacaklılara toplam yüzondokuz parça gümüş ve yüz-kırkbir parça bakır borçluyum. Bu borçlarımı nasıl ödeyeceğimi bilmediğimden aptalca, karımın baba evine dönmesine izin verdim ve ana yurdumu bırakarak başka yerlerde kolay servet aramaya koyuldum. Ama bulduğum sadece felâket ve köleliğe satıldığımı görmek oldu.

Şimdi Mathon bana borçlarımı küçük parçalar halinde nasıl ödeyebileceğimi gösterdikten sonra aşırı israfımın sonuçlarından kaçma çılgınlığımın ne boyutlara ulaştığını görebiliyorum.

Bu nedenle tüm alacaklılarımı ziyaret edip borçlarımı ödemek için kazanma kabiliyetimden başka bir kaynağım olmadığını ve kazancımın onda ikisini dürüstçe ve eşit bir şekilde paylaştırarak borçlarımı ödeyeceğimi açıkladım. Ancak bu kadar ödeyebilirim, daha fazla değil. Bu nedenle sabırlı olurlarsa, zamanla borçlarımın hepsi ödenmiş olacak.

En iyi dostum olduğunu sandığım Ahmar, bana sövdü, ben de onu utanç içinde bıraktım. Çiftçi Birejik çok yardıma ihtiyacı olduğundan önce onun borcunu ödememi istedi. Ev sahibim Alkhad ise yakında tüm borcumu ödemezsem başımı belaya sokacağını söyledi. Diğerleri teklifimi kabul etti.

Bu nedenle, insanın borcunu ödemesinin bundan kaçınmasından daha kolay olduğuna ikna olmuş olarak bu plânı yürütmeye her zamankinden daha kararlıyım. Bazı alacaklılarımın isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılayamasam da taraf-sızca hepsiyle hesabımı göreceğim.

Dördüncü Tablet

Yine dolunay parlıyor. Özgür bir kafayla çok sıkı çalış-tım. İyi karım, alacaklılarıma ödeme yapmamı destekledi. Akıllıca kararlılığımızdan dolayı geçen ay para kazandım. Nebatur'a iyi bacaklı develer alarak ondokuz parça gümüüşü hakettim.

Bunu plânıma göre ayırdım. Onda birini kendim için ke-nara koydum. Onda yedisini yaşamamımız için iyi karımla paylaştım. Onda ikisini de alacaklılarım arasında mümkün olduğunca adil bir şekilde bakır parçalarla paylaştırdım.

Ahmar'ı göremedim ama karısına bıraktım. Birejik öyle sevindi ki elimi öptü. Bir tek yaşlı Alkahad surat astı ve da-ha çabuk ödemem gerektiğini söyledi. Ben de ona iyi beslenip telaş etmezsem daha da çabuk ödeyebilirim diye cevap ver-dim. Diğerleri teşekkür edip çabamı takdir ettiklerini söyledi.

Böylece bir ayın sonunda borcum dört parça gümüüş azal-dı ve kimsenin el süremeyeceği iki gümüüşü de bir kenara koy-dum. Yüreğim, uzun zamandır olmadığı kadar hafif.

Yine dolunay parlıyor. Çok fazla çalıştım ama karşılığını fazla alamadım. Az sayıda deve satın alabildim. Sadece 11

gümüş kazandım. Yine de, hiç giysi alamamamıza ve sebze-
den başka bir şey yiyemememize rağmen iyi karım ve ben
plâna sadık kaldık. Yine kendimize, biriktirmek üzere onbir
gümüşün onda birini, yaşamak için ise onda yedisini ayır-
dım. Ahmar, az bir şey de olsa, ödemeyi hemen isteyince ça-
şırdım. Birejik de aynısını yaptı. Alkahad çok kızdı ama eğer
istemiyorsa onun payına düşeni geri vermesini söyleyince
barıştık. Diğerleri, daha önceki gibi memnundular.

Yine ay dolu parlıyor ve ben çok mutluyum. Çok iyi bir
deve sürüsüne rastladım ve birçok iyi deve aldım. Kazancım
kırkiki gümüş oldu. Bu ay karım ve ben çok ihtiyacımız olan
sandaletleri ve giysileri aldık. Ayrıca et ve kuşla çok iyi bes-
lendik.

Sekiz gümüşten fazlasını alacaklılarımıza ödedik. Alka-
had bile karşı gelmedi bu kez.

Bu plân harika çünkü hem bizi borçtan kurtarıyor hem de
kendimize ait servet yapmamıza yol açıyor.

Bu çamura son kazıdığımдан beri üç dolunay geçti. Her
seferinde kendime kazancımın onda birini ödedim. Her defa-
sında, bazen zorlansak da iyi karım ve ben onda yediyle ya-
şadık. Her keresinde alacaklılarıma onda iki ödedim.

Cüzdanımda şimdi bana ait olan yirmi bir parça gümüş
var. Bu para, başımın dik durmasını ve dostlarımla arasında
gururla yürümemi sağlıyor.

Karım evimizi çok iyi tutuyor ve şık giyiniyor. Birlikte
yaşamaktan çok mutluyuz.

Bu plân anlatılamayacak kadar değerli. Eski bir köleyi
onurlu bir adama çevirmedi mi?

Beşinci Tablet

Yine dolunay parlıyor ve uzun zamandır kile kazımadığımı hatırlıyorum. On iki dolunay gelip geçti. Ama bugün kaydımı ihmal etmeyeceğim çünkü bugün son borcumu da ödedim. Bugün karım ve şükreden ben kararlılığımızın sonuca ulaşmasını kutluyoruz. Alacaklılarıma son ziyaretimde, uzun zaman hatırlayacağım çok şey oldu. Ahmar, kötü sözlerinden dolayı benden özür diledi ve herkesten çok beni arkadaşısı olarak görmek istediğini söyledi.

Yaşlı Alkahad da hiç fena değildi. Çünkü bana dedi ki "Bir zamanlar sana dokunan her el tarafından bastırılıp şekil verilebilen kile benziyordun. Ama şimdi keskin kenarlara sahip bronzla dönüştün. Eğer birgün gümüş veya altına ihtiyaç duyarsan bana gel."

O da beni yüksekte tutan tek kişi değil. Birçok kişi benimle çok hürmetkâr bir şekilde konuşuyor. İyi karım bana, insanın güvenini artıracak şekilde, gözlerinde parlamayla bakıyor.

Bu plân bana başarı getirdi. Çünkü hem borçlarımı ödeme hem de cüzdanımda şingırdayacak gümüş ve altın bulunmasına yardım etti. Başarılı olmak isteyen herkese bunu tavsiye ederim. Eski bir kölenin borçlarını ödemesini ve cebinde altın bulunmasını sağlıyorsa herkesin özgürlüğü bulunmasına yardım etmez mi? Benim de henüz bu plânla işim bitmedi. Çünkü bunu daha da ileri götürürsem, insanlar arasında beni zengin edeceğinden eminim.

Bu tabletlerden anladığımıza göre Dabasir, her ay kazandığı tüm paranın % 10'unu biriktirmek veya yatırım yapmak için ayırmış, % 20'siyle borçlarını ödemiş ve % 70'iyle de günlük ihtiyaçlarını karşılamış. Böylece 1 yılda düze çıkmış. Ayrıca çevresindekiler tarafından saygı görmeye başlamış, kredisi artmış ve birçok dost

kazanmış. Kitapta bir üniversite profesörü, Mezopotamya'daki meslektaşına yazdığı bir mektupta, bu plânı aynen uygulayarak hem borçlarından kurtulduğunu, hem daha iyi yaşamaya başladığını, hem de biraz para biriktirdiğini anlatıyor.

Batı'da paranın İncili olarak kabul edilen 'Babil'in En Zengin Adamı' kitabında sözü edilen 'en zengin adam', Arkad adlı bir tüccar. Bu tüccar, Babil'in gelmiş geçmiş en zengin adamı olarak biliniyor. Arkad'ın zenginliğinin en önemli kaynağı ise bilgeliği. Arkad günün birinde oğlunu yanına çağırır ve "Oğlum, benim mirasına sahip olman en büyük isteğim. Ancak önce bu mirası akıllıca yönetebileceğini kanıtlaman gerekir. Bu nedenle dünyayı gezip hem altın kazanabileceğini hem de insanlar arasında saygı göreceğini göstermeni istiyorum." diyerek ona bir torba altınla kilden bir tablet verir. Tablette "Altının Beş Kuralı" yazmaktadır:

Altının Birinci Kuralı

Ailesi ve geleceği için bir servet yaratmak üzere kazancının onda birini ayıran kişiye altın sevinçle ve çoğalarak gelir.

Altının İkinci Kuralı

Altın, ona kazançlı bir iş bulan sahibi için gayretle ve memnuniyetle çalışır ve otlaktaki sürüler gibi çoğalır.

Altının Üçüncü Kuralı

Altın, onu yönetmeyi bilenlerin tavsiyesiyle yatırım yapan dikkatli sahibini korur.

Altının Dördüncü Kuralı

Altın, onu, bilmediği ya da bilenlerin tavsiye etmediği işlere yatıran kişiden kaçır.

Altının Beşinci Kuralı

Altın, onu mümkün olmayan kazançlara zorlayan ya da şarlatanların ve dolandırıcıların ayartıcı tavsiyelerini dinleyen veya onu kendi tecrübesiz ve romantik isteklerine alet eden kişiden kaçır.

Arkad'ın oğlu Nomasir on yıl sonra zengin bir adam olarak baba evine döner ve bu on yılın hiç de kolay geçmediğini, elindeki altını, tecrübesizliği nedeniyle hemen tükettiğini ancak babasının, kil tablete yazdığı tavsiyeleri sayesinde sonunda altını kazanmayı ve yönetmeyi öğrendiğini anlatır. Böylece de babasının mirasını hakettiğini ispat eder.*

Sanırım 8000 yıl önce dilden dile dolaşan bu hikâye, Dabasis adlı eski köleye de ilham vermiş ve o kil tabletlerden öğrendiğimiz gibi, borçlarından kurtulmayı öğretmiş. Ve 8000 yıl sonra aynı hikâye bana ve dünyada birçok kişiye hâlâ yol göstermeye devam ediyor.

Sevgiler...

* İngilizce'den çeviren Aylin Livaneli.

Homo Consumens*

"Düşük amaçları yargılamanın anlamı yok. Çünkü kim ne derse desin, dünyayı bu amaçlar yönetiyor."

Goethe (1749-1832)

Sevgili Cassandra,

New York'daydım. Annem beni ziyarete gelmişti. Dışarıya alışverişe çıktığı bir gün, eve ağlayarak döndü. Öyle kederli ve şaşkın bir şekilde ağlıyordu ki ne yapacağımı şaşırdım. Nedenini sorduğumda, 5'inci caddede gördüğü manzarayı anlattı: Çırılçıplak bir şekilde, muşamba örtüye sarılı ölü zenci bir kadın, cad-denin ortasında öylece yatıyormuş. "Kimse dönüp bakmıyor, herkes üstünden atlayıp geçiyordu." dedi, annem hıçkırarak. "Anneciğim, işte sana New York!"

New York'da yaşadığım dört yıl boyunca anladım ki vahşi kapitalizmin dünyada en güçlü olduğu şehirlerden biri burası. Birçok insan, şu ya da bu şekilde, karnundaki açıklardan yararlanarak birbirine kazık atma-ya çalışıyor. Burada oturduğun semte, kolundaki saate, kıyafetinin markasına ve bankadaki hesabına göre değerlendiriliyorsun. Aslında dünyanın çoğu büyük şeh-

* Homo consumens: Erich Fromm'un bulduğu bu terim, 'Tüketen insan' anlamına geliyor.

rinde artık böyle ama New York'da sanki daha açık bir şekilde yapılıyor bu. Arkasında uzun bir tarihi ve Aristokrazi geleneği bulunan ülkelerde paraya ve markaya çok önem verdiğini açık açık belli etmek ayıp ve kaba sayılırken, New York'da bu davranış çok normal, hatta başka türlü düşünülemezmiş gibi görünüyor. Mesele, insanlar kolayca birbirlerine ne kadar maaş aldığını sorabiliyor.

Kaç kez dolandırılmama ramak kaldı bu şehirde. Hem de çok ciddî görünümlü avukatlar ve emlakçılar tarafından... Ama nasıl olduysa 42'nci caddedeki usta satıcıların taktiklerinden bile çok az darbeyle kurtulabildim. Hatta bir keresinde 300 dolarlık bir fotoğraf makinesine 500 dolar ödediğimi farkederek adama nedenini sorduğumda, satıcının savunması şöyle oldu: "*Burası New York! Alışsan iyi olur!*" Ama ben ondan bile paramı geri almayı başardım. Çünkü satıcının önerdiği gibi "*New York'a çabuk alıştım.*" Ve bir gün, bunu ilk ona göstermek üzere, büyük bir hevesle dükkânının kapısında beliriverdim. Adamın yüzündeki şaşkınlığı görmeliydin Cassandra! New York'da çok uyanık, hatta biraz cazgır olmak zorundasın. Yoksa bir saniyenin içinde soyup soğana çevirirler. Biraz İstanbul gibi yani...

Sadece kötü yanları yok elbette. Aslında harika bir şehir New York. Broadway şovları, Central Park'ı, restoranları, Wall Street'i ve tüm ihtişamıyla tam bir sanat, kültür, iş, eğlence ve gastronomi merkezi. Orada yaşadığım için çok mutluyum. Çünkü bu şehir bana çok şey öğretti. Stockholm'de edindiğim o İsveçliler'e özgü çekingenliği biraz olsun bu şehirde atabildim. Harika

oyunlar seyrettim, yeni yazarlarla, ünlü cazcılarla tanıştım, yeni arkadaşlar edindim, burada ne yaparsan yap kimsenin aldırmadığını farkettim ve toplumların o bunaltıcı ilgisinden ve kurallarından uzakta sonsuz özgürlüğün tadını çıkardım. Galiba New York'un hem en iyi hem de en kötü tarafı bu Cassandra... Kimse seni yargılayacak kadar seninle ilgilenmiyor ama aynı zamanda sokakta açlıktan ölsen de kimse dönüp bakmıyor.

Geçenlerde ben bunları anlatırken biri bana politik görüşümün ne olduğunu sordu. Ben de "Serbest rekabete ve sosyal adalete inanıyorum" dedim. Şaşkın şaşkın yüzüme baktı. Bu bir çelişki mi? Bence değil. Çünkü artık dünyada, Türkiye'den başka sağ ve sol kavramlarının bu kadar radikal bir biçimde ayrıldığı başka medenî bir ülke kalmadı... Bizde maalesef sol ve sağ hâlâ soğuk savaş dönemindeki o eskimiş, yıpranmış ve geçerliliğini yitirmiş tanımlarıyla algılanıyor. Hâlâ insanların arasında, eskisi kadar ağır bir biçimde olmasa da sağ-sol kavgaları yapılıyor. Oysa dünyada ne sağ eski sağ ne sol eski sol. İki de yeniden tanımlanıyor ve birbirine yaklaştırılıyor. Çünkü iki taraf da anladı ki dünyanın, özellikle de 21'nci yüzyılın gerçeklerine ters düşmemek için fedakârlık şart. Bu fedakârlığı yapmaya yanaşmayanlar ise 'radikal' olarak adlandırılmaya mahkûm. Meselâ sosyalizmin en etkin olduğu ülkelerden biri senin ve benim çocukluğumuzu geçirdiğimiz İsveç. Stockholm'de mühendis bir arkadaşım var. Bir kaç yıl önce ünlü bir firmada çok iyi bir pozisyona getirildi. Ancak kapı komşusu, devletten para yardımı alan bir alkolik. Çünkü arkadaşımın daha fazlasına parası yetmiyor. Maaşı, onu herhangi bir ülkede çok ra-

hat yaşatacak ölçüde arttı ama İsveç'te maaş arttıkça vergiler de artıyor. Ve sonuçta hiçbir şey değişmiyor. Yıllarca okuyan, zeki, çok çalışan bir mühendisle işsiz bir alkolik aynı yaşam standardını paylaşıyor. Rekabeti ve motivasyonu sıfıra indiren bu sistem aslında öngördüğü sosyal adaleti, adaletsizliğe dönüştürmüyor mu? Bu katı sosyalist sistemin artık çok iyi yürümediği anlaşıyor ve İsveç bunu değiştirmek için yollar arıyor. Ancak hiçkimsenin sokakta açlıktan ölmesine izin vermeyen, herkese asgari yaşam hakkı tanıyan bu sistem aynı zamanda da çok takdire değer, değil mi?

İnsanlar maalesef eşit zekâda, yetenekte ve güçte yaratılmıyor. Bu nedenle de doğanın nimetlerini üzerinde toplayabilen ve çok çalışan insanın diğerlerinden daha fazla kazanması, daha iyi bir hayat sürmesi kaçınılmaz. Ama zayıfı aşağı görüp sürünmeye ya da ölüme mahkûm eden bir anlayış da kabul edilemez bana göre. Aşırı kapitalistlerin çoğu Darwinist bir yaklaşımla, bunun doğanın gereği olduğunu savunuyorlar. Oysa bizi hayvanlardan ayıran, ilkel içgüdülerimizi denetim altına alabilmemiz; düşünme, empati ve merhamet gibi özellikler sayesinde çok daha yüksek bir insanlık seviyesine ulaşabilmemizdir. Çok kazanan ve hayatın tüm nimetlerinden faydalananlar, onlar kadar şanslı olmayanların insanî bir ölçüde yaşamalarını sağlamalıdır. Dünyada sosyal adalet ancak böyle oluşabilir. Oysa insan, para kazanmaya başladığı andan itibaren, çoğunlukla, 'varolma ve yaşatma' yetisini bir kenara bırakıp, 'sahip olma' isteğinin egemenliğine giriyor.

Epicurus'un o ünlü ihtiyaç listesini hatırlıyor musun Cassandra? Birinci sırada yeme, içme, barınma gibi do-

ğal ve gerekli; İkincide bazı duyuların tatmin edilmesi gibi doğal ama yaşamsal olmayan; Üçüncüsünde de lüks, bolluk, gösteriş, şaşaa gibi doğal olmayan ve gereksiz ihtiyaçlar yer alır diyordu Epicurus. Erich Fromm bu lüks ihtiyacının nasıl oluştuğunu şöyle anlatıyor: *"Toplumları işlevselleştiren normlar aynı zamanda onun üyelerinin de karakterini biçimler (sosyal karakter). Endüstri toplumlarında bu karakter, mal edinme, bu malı elinde tutma ve onu çoğaltma (kâr etme) olarak ortaya çıkar. Malı olan kişiler, üstün varlıklar olarak takdir görür, hatta kıskanırlar."*

Aslında bu çok da anlaşılmayacak bir şey değil doğrusu. Çünkü üretilen malları birilerinin satın alması gerekir ki ekonomi işlesin. Bu nedenle de sistemin, toplumları 'satın almaya' ve 'sahip olmaya' hatta 'daha da çok sahip olmaya' teşvik etmesi ve çok malı olanın çok saygın olduğu savını yayması kaçınılmazdır. Ancak sevilme, saygı görme ve takdir edilme güdülerini gıcıklayan bu sistemde insanın, kendini insan yapan özellikleriyle değil de sahip olduklarıyla değerlendirmesi doğru mudur? Bu insanı mutlu edecek hakça bir yaklaşım mıdır?

Medeniyet ve teknoloji ilerledikçe insanın üçüncü sınıf istekleri de artıyor. Meselâ daha çok fonksiyonlu telefonlar, arabalar, plazma tv'ler, bilgisayarlar, mutfak gereçleri, vs. eskilerinin yerini alıyor. Hatta insanın mal edindikçe daha iyisine, daha güzeline olan isteği artıyor. Bu nedenle daha büyük bir tekne, daha lüks bir araba, daha iyi bir ev alma hırsını gemleyemiyor. İnsan bu şekilde kendine takdir ve saygı satın aldığını düşü-

nüyor. Hatta bunları alınca da yetmiyor. Birkaç tekne, birçok araba, bir sürü ev derken, Epicurus'un dediği gibi, isteklerin sonu gelmiyor. Böylece de zengin daha zengin, fakir daha fakir oluyor.

"İhtiyacım olmayan ne kadar çok şey var."

Sokrates

Fromm, Homo consumens terimini *"Kendi dinamiği içinde bir sosyal karakter"* diye açıklıyor. Ve bu dinamiğin, Freudien bir yaklaşımla, insanın farkında olarak yaptığı ve bilinçaltı güçlerinin yönlendirdiği ayrımla anlaşılabilceğini söylüyor. Homo consumens, dünya-daki herşeyi bir tüketim maddesi olarak gören insan anlamına geliyor. Fromm'a göre bu düşünce çoğunlukla bilinçaltı yönlendirmelerinden kaynaklanıyor. Yani satın almanın altında genellikle sevilme, sayılma ve güçlü olma ihtiyacının veya sıkıntı, depresyon, endişe gibi sorunların yattığına inanıyor. Schopenhauer'a göre ise, insan başkalarının kendinden daha aşağıda olduğunu ispat etmek için satın alıyor. Satın aldığımız eşyalar, içimizdeki boşlukları dolduracakmış gibi geliyor. Ama bu sadece tatminsizlik yaratıyor. Ve daha çok şey satın aldıkça tatminsizliğimiz artıyor. Bu nedenle *"İnsanı tatmin edecek servetin kesin bir miktarı yoktur"* diyor Schopenhauer. Fromm ayrıca tüketim çılgınlığının, 20'nci yüzyılda iyice çığrından çıktığını anlatıyor: *"On-dokuzuncu yüzyılda, paranın yetmediği bir şeyi satın almak etik açıdan yanlış sayılırdı. Yirminci yüzyılda ise paranın yetmediği şeyi satın almamak ayıp sayılıyor. İnsanlar artık taksitle satın alıyor, seyahat ediyor ve gelişen reklâm sektörü sayesinde, ekonomi insanı daha da çok almak konusunda baş-tan çıkarıyor."* İşte bu nedenle eski geleneklerden gelen

aileler, tüketim konusunda diğerlerinden çok daha dik-
katli ve görgülü davranıyor. Schopenhauer, *"Evliliğin-
den önce fakir olan kadınların istekleri çok olur ve onlar pa-
ralı bir aileden gelen kadınlardan çok daha savurgandırlar"*
diyerek, yeni zenginlerin tüketme konusunda çok daha
hevesli olduklarını anlatıyor.

Fromm, bu akıldışı sahip olma güdüsünü daha ma-
kul bir ölçüye indirip, varolma içgüdümüzü ön plana
çıkırırsak çok daha mutlu olacağımıza inanıyor: *"Va-
rolmanın ön koşulu bağımsızlık, özgürlük ve eleştirel muha-
keme gücüdür. Varolmak, insanın yeteneklerine yön vermesi,
kendini sürekli yenilemesi, olgunlaşması, sevmesi, ego'sun-
dan kurtulması demektir. Aynı zamanda da yaşamak, yeni
tecrübeler edinmek, dünyayla ilgilenmek, herşeyi ve insanları
görmek, kendini başkalarının yerine koyabilmek ve hayattan
güzel bir şey yaratmak anlamına da gelir."* Yani varolmak
bize, sahip olmaktan çok daha farklı tecrübeler yaşatan
bir kavram. Goethe'nin dediği gibi dünya gerçeklerini
bir kenara atamayız elbette. Bu nedenle dünya döndük-
çe Homo consumens'ler artacak ve tüketim sürecek.
Ama bu çılgınlığı biraz daha zarif ve makul bir ölçüye
çekerek varolma tecrübemizi arttırırsak bütün dünya
kazanacak. Böylece de kapitalizm'le sol, aşırılıklarından
kurtularak dünyayı herkes için yaşanır hale getirecek.
Daha önce de dediğim gibi, bu bazı ülkelerde bir ölçü-
ye kadar başarıldı ama hâlâ katedecek çok yol var. Dün-
yadaki çeşitli organizasyonlar bunun gerçekleşmesi için
çalışıyorlar. Umarım başarılı olurlar.

Sevgiler.

Akrep gibisin kardeşim,
korkak bir karanlık içindesin akrep gibi...
Serçe gibisin kardeşim,
serçenin telâşu içindesin.
Midye gibisin kardeşim,
midye gibi kapalı,rahat
ve sönmüş bir yanardağ ağzı gibi korkunçsun kardeşim.
Bir değil
beş değil
milyonlarcasın maalesef.
Koyun gibisin kardeşim,
gocuklu celep kaldırınca sopasını
sürüye katılıverirsin
ve adetâ mağrur koşarsın salhaneye.
Dünyanın en tuhaf mahlûkusun yani,
hani şu derya içinde olup,
deryayı bilmeyen balıktan da tuhaf.
Ve bu dünyada, bu zulüm
senin sayende.
Ve açsak, yorgunsak, alkan içindeyse
ve hâlâ şarabımızı vermek için
üzüm gibi eziliyorsak,
kabahat senin
demeye de dilim varmıyor ama
kabahatin çoğu senin,
canım kardeşim!

Nâzım Hikmet

Evrensel Doğru

"Bu evrensel aldatmaca zamanında, doğruyu söylemek, devrim yaratacak bir davranıştır."

George Orwell (1903-1950)

Sevgili Cassandra,

İdealist insan, hayatın bir noktasında düğümlenir kalır. Bu, kişinin, idealizmin ışığında tasarladığı, olması gerektiğini varsaydığı dünyayla gerçekte varolan dünyanın kesiştiği noktadır. Hatırlar mısın, küçükken, o minicik kafalarımızda dünyayı nasıl görürdük? Herşey nasıl da basit ve tutarlı gelirdi bize! Dünyanın bir düzeni olduğuna ve bu düzenin asla bozulmayacağına inanırdık. Bu düzen içinde büyükler, sınırsız derecede güvenebileceğimiz kimselerdi. Biraz sıkıcılardı ama herşeyi bilirlerdi, olgunlardı, hep doğru olanı yaparlardı. Bize de dürüstlüğü, barışı, erdemi öğretmek için çırpınıp dururlardı. İşte bütün büyüklerin böylesine güvenilir olduğunu zannederdik o zamanlar... Hatta büyüüp ergenlik çağına geldiğimizde, büyüklerin bizi kontrol etme güdülerine karşı isyan ederken, onları kızdırmak için elimizden geleni yaparken bile onlara içten içe güvenirdik.

Henüz küçüktük. Büyüklerin neden olduğu dehşet

haberlerini izlemiyorduk. Çünkü, haberler uyku saati-mize denk geliyordu. Böylece en masum halimizle, bi-zi her zaman koruyacak olduğuna inandığımız büyük-lerin güvenli dünyasında mışıl mışıl uykuya daldardık. Tabii sen benden çok daha önce görmüştün gerçekleri. Şili’de başından geçenler seni çok çabuk olgunlaştır-mış, daha şüpheli hale getirmişti. Bense yaşadığım zor-lukları, babamın defalarca Ankara’daki evimizden ge-ce yarısı alınıp götürülüşünü, sonra birden kendimi, dilini bilmediğim insanların yaşadığı bir ülkede bulu-şumu tam olarak yorumlayamıyordum. O zamanlar anlayabildiğim tek şey, o gece yarılarında götürülen babamın nerede olduğunu her sorduğumda aldığım “Baban iş gezisine çıktı!” cevabıyla daha sonra uçakta annemē bıktırana kadar anlattırdığım ‘İsviç’ (küçükken İsveç’e İsviç diyordum) denen ülkeye, babamın yanına gidiyor olduğumuzdu. Babamın nerede olduğunu so-ranlara, inanarak “Babam iş gezisinde” diye cevap ve-riyordum. Daha sonra gerçekleri öğrendiğimde bu lafa ailece epey güldüğümüzü hatırlıyorum. Çünkü, bu ay-nı zamanda, benim gibi babası hapse atılan bir çocuğun konu alındığı, ünlü bir filmin adı. Emir Kusturica’nın Sarajevo’da geçen bu filmini hatırlarsın sanırım.

Ailemin başına gelenleri, yayınevimizin¹ neden dar-madağın edildiğini, evimiz her basıldığında babamın nereye götürüldüğünü öğrendiğimde onbeş yaşların-daydım. Yani yerin ayaklarımın altından kaydığını his-

¹ Babam, Zülfü Livaneli’nin 1968 yılında kurduğu ‘Ekim yayınevi’ 1971 yılında polis tarafından dağıtılıp kapatılmıştı.

settiğim ilk zamanlardı... Hiç unutmuyorum, babam bir gün bana gülerek anlatmıştı olanları. Galiba artık korunma yaşını geçtiğimi, gerçekleri öğrenme vaktimin geldiğini düşünmüştü. Ve bunu mümkün olduğunca hafifleterek, içine mizah katarak yapıyordu. Pe-ki ben o güne kadar hiçbir şeyin farkında değil miydim gerçekten? Şimdi geriye dönüp baktığımda anlıyorum ki farkındaydım. Ama öyle hayal-meyal, bölük-pörçük geliyordu hatıralar gözümün önüne. Galiba yorumu da bilinçaltım yapıyordu. Çünkü aklımın yüzeyinde, tam olarak farkında olduğum hiçbir şey yoktu. Ama daha derinde mutlaka birşeyler vardı. Çünkü çocukluğum boyunca her gece, tekrar tekrar, annemle babamın beni terkettiği o aynı kâbusu görmenin başka bir açıklaması olamazdı. Yıllarca acısını çektiğim o içe kapanıklılık, utangaçlık ve ikide birde beni pençesine alan depres-yon hâli, bilinçaltımdaki travmalarının bir sonucuydu sanırım. Yine de, ailece yaşadığımız onca zorluğun, başka büyüklerin yıkıcılığından kaynaklandığını kav-radıktan sonra ve tüm bu karmaşık duyguların arasın-da, büyüklere olan inancım ya da inanma ihtiyacım be-ni ayakta tutuyordu.

Yer ikinci kez ayağımın altından kaydığındaysa dünyam darmadağın oldu. Öyle bir deprem yaşadım ki bir daha asla eski ben olamayacağımı anladım. Baba-mın belediye başkanlığı seçimlerine katıldığı sıradaydı. Tüm kamuoyu anketlerinde birinci sırada gözüken ve seçileceğine kesin gözüyle bakılan babamı durdurup Anap adayını seçtirmek için kolları sıvayan Uzan'lar, Star tv'de babamla ilgili bir karalama kampanyası baş-

latti. Her gece ekranda ‘ŞOK HABER’ diye uydurma bir skandal yayınlıyorlardı. Bir gece bizim bahçedeki köpek kulübelerini gösterip “İşte gördünüz mü? Kaçak yapı!” diyorlar, ertesi gece İsveç’te çok eskiden yapılan bir gösteri sırasında Türk bayrağını yakan âlâkasız birini uzaktan gösterip babam olduğunu söylüyorlardı. Bu haberi öyle büyük bir hüznle izlemiştim ki... Çünkü Cassandra, sen de hatırlarsın, İsveç’te oturduğumuz yıllarda İsveç vatandaşlığına geçme hakkı kazanmıştık da babam ülke hasretiyle, “Biz Türk’üz, İsveçli olamayız” deyip reddetmişti. Yıllar sonra Türk pasaportuyla vize kuyruklarında beklediğimde bu kararından dolayı babama söylenir dururdum. Ve şimdi hayatını bu ülkeyi severek, özleyerek, içi titreyerek geçiren bu insana “Bayrak yaktı” diyorlardı. İş bununla kalmadı. Kan kokusu alan akbabaların üşüşmesi gecikmedi. Bazı başka kanallar ve gazeteler de bu kan şölenine katıldı. (Tabii bunlara katılmayıp onurlu davranan kanallar ve gazeteler de oldu.) Gençliğini paylaştığı, yıllarca en yakın dost saydığı insanlar bir anda düşmanı olup çıkmışlardı. ‘Sırtından bıçaklama’ tabirinin ne demek olduğunu işte o zaman çok iyi anladım. Çünkü benim yıllardır amca, teyze, abi dediğim insanlar göz göre göre babamı sırtından hançerliyor, onu en olmadık şekilde yaralıyorlardı.

İşte bütün değerlere olan inancımı o zaman yitirdim. Böyle zamanlarda önce aptallaşırsın. Olanı biteni kavramaya, anlamaya çalışırsın. Şok daha sonra gelir. Yaşadıkların duygusal patlamalara, isyana neden olur. En sonundaysa tehlikeli bir sakirliğe bürünürsün. Yı-

kıcı bir nihilizme kayarsın. En tehlikelisi de budur Cassandra. Çünkü inanacağın, güveneceğin hiçbir şey kalmamıştır artık. Bildiğin tüm doğrular yıkılıp gitmiştir. Sevdiğin, saygı duyduğun, güvendiğin, ciddîyetine inandığın o büyükler, rant peşinde koşan küçük birer sürüngeneye dönüşmüşlerdir gözünde. Ego, hırs, tatmin-sizlik, kıskançlık ve açgözlülüğün körleştirdiği yetişkinleri, ilk defa idealizmin süslü örtüsünden sıyrılmış, cırılçıplak kalmış bir halde görürsün. Dediğim gibi bu çok tehlikelidir. Çünkü insanı olmadık şeyler yapmaya iter. Bazen idealizmin temiz kıyılarından birdenbire nihilizmin çürümüş sokaklarında bulursun kendini. Karanlığın ışığı örtmesi gibi, kokuşmuş düzenin seni ele geçirmesine izin verirsin. Kendini tanımamaya, olmadık şeyler yapmaya başlarsın. Eğer bu dönem kısa sürer de aklını başına toplayıp kendine gelebilirsen şanslı sayılırsın. Bunu yapamazsan hayatını, yıllarca inandığın tüm doğruları inkâr ederek geçirmeye mahkûm olursun. Ben şanslıydım Cassandra. Kendimi çabuk topladım. Doğruyu-yanlış zamanla yerli yerine oturtabildim. Yara'larımı sardım, derimi kalınlaştırdım ve dünyayı çok daha sağlıklı değerlendirmeyi başardım. En azından öyle olduğunu sanıyorum.

Cassandra, sen de biliyorsun ki hepimiz, bu kadar keskin bir biçimde olmasa da, böyle zor dönemlerden geçiyoruz. Güvendiğimiz insanların olmadık ihanetleriyle karşılaşabiliyoruz. Dünyanın, idealize ettiğimizden çok daha farklı olduğunu kavırıyoruz. Bunun sonunda da çoğunlukla iki farklı davranış biçiminden birini benimsiyoruz. Kimimiz "lanet olsun" diyerek dü-

zene ayak uydurup, benim yukarda anlattığıma benzer bir deneyim geçiriyor, hatta yaşamını öyle sürdürüyor; idealizmi de aptallık olarak görüyor. Bazılarıysa idealizm'e daha da sıkı sarılarak hayatını, sürekli şikâyet ederek yaşıyor. Bence iki şekilde de mutlu olmak mümkün değil. İnsan inandığı doğrulardan vazgeçerek yaşayamaz. Ama gerçekleri inkar edip naif bir idealizme sığınarak da mutlu olamaz. Sokrates'a göre bir evrensel akıl vardır. Bu akıl, insanın içinde, doğruyu ve yanlış ayırdeden sesle ortaya çıkar. Sanırım bu ses'le 'vicdan'ı kastetmiş Sokrates. Bu sesi dinleyen ve doğru yorumlayan kişi, mantığının da yardımıyla doğru olanı yapar ve böylece 'evrensel doğru' kavramı doğar. Ancak toplumların her zaman bu 'evrensel doğru'da buluşmadığını da görmüş Sokrates. Hatta belki de tam tersine, 'evrensel yanlış'ın toplumları, bazı acılar yaşayıp da 'evrensel doğru'yu benimsemeden önce daha kolay etkisi altına aldığını anlamıştır. Aynen Almanya'da Hitler'e oy veren yığınlar gibi...

Maalesef hâlâ, bu kadar radikal biçimde olmasa bile toplumların aynı yanlışları yaptığını görüyoruz. İnsan, sürü yanlış yolda gitse bile, ondan ayrılmaya cesaret edemiyor. Sürüden ayrılmayı da ancak vicdanî sorumluluğu ağır basan ve sürü tarafından cezalandırılacağını bile bile 'evrensel doğru'dan vazgeçmeyenler başara-biliyor. Gerçekleri söylemekten asla vazgeçmediği için Truva'dan kovulan Cassandra; öleceğini bile bile inandığından geri dönmeyen ya da Atina'yı terketmeyen Sokrates gibi...

Sokrates'e göre içindeki doğruyu inkâr ederek yaşa-

yan insan asla mutlu olamaz. Platon, bu düşünceyi daha da ileri götürüp 'Devlet' kitabında anlattığı mağara tasviriyle 'ideal' dünyayla, onun deforme olmuş gölgesinden bahsederken bizim gördüğümüz dünyanın, onun içimizde yer alan ideal fikrinden çok farklı olduğunu anlatıyor. Biz de seninle küçükken bir ideale inanıyorduk. Büyüklerin güvenilir olması gerektiğini düşünüyorduk. Oysa büyüyünce gerçeğin hiç de böyle olmadığını gördük. İdeale ulaşmak için Platon'un örneğindeki gibi herkesin, zincirlerini koparıp bu idealin farkına varması gerekiyor. Sokrates gibi tek tük kişiler bunu yaptığında toplumun öfkesinden kaçamıyor. Ve bu ideali görüp de savunan tüm aydınları, filozofları, sanatçıları, politikacıları ölüme, sürgüne ya da yalnızlığa mahkûm ediyor. Konformizmin güvenli sularındaki sürüleri sarsmak ve uyandırmak her zaman tehlikeli bir iş olagelmıştır.

İşte bu nedenle Cassandra, insan mutlu olmak için içindeki sesi, vicdanı dinlemeli, 'evrensel doğru'nun farkına varmalı ve gereklerini yerine getirmeli ama bunu yaparken de idealize ettiği dünyanın deforme olmuş gölgesinde yaşadığını da hiçbir zaman unutmamalı.

Bu arada babam hakkında onca yalan yayınlayan Uzanlar'a ne mi oldu dersin? O yayınlara inanan kişilerin son anda, seçimi kazanmasına kesin gözüyle bakılan babamdan desteğini çekmesinden dolayı bölünen oyların çoğu Tayyip Erdoğan'a gitti ve Erdoğan'a başbakanlık yolu açıldı. Böylece Uzanlar kendi sonlarını hazırlamış oldular. Şimdi bu hata yüzünden orada bu-

rada saklanıyorlar. İşte Sokrates'in, 'Evrensel doğru' ve Stoacılar'ın 'Doğa kanunu'² dediği şey bu olsa gerek Cassandra.... Eninde sonunda kimsenin kaçamadığı 'Evrensel doğru' işte bu...

Sevgiler.

.

² Stoacılar (İ.Ö. 300'ler), dünyayı ve evreni yöneten ve tüm zamana yayılan doğa kanunun, insanın ve evrenin mantığı üzerine kurulu olduğuna inanırlardı.

Beni Unutma

*Seni düşünürken,
Uçsuz bucaksız bir korku,
Akar içimden,
Karışır rüzgâra.*

*Nereye gidersen git,
Beni unutma!*

*Bunca yıl geçti,
Ne varsa hep yitirdik.
Hüzün bizi seçti,
Hayallerden silindik.*

*Nereye gidersen git,
Beni unutma!*

*Uzundur ayrılık,
Sevdalar kısa.
Nasıl da kayıp gittin,
Öyle kolayca...*

*Beni duymayan için,
Yazdığım bu sözleri,
Belki dinlersin bir gün,
Ve hatırlarsın sesimi.*

*Uzakta bir yerde belki,
Hatıralar canlanır.
Bu şehrin üzerinde,
Sözlerim yankılanır.*

Beni unutma!

Aylin Livaneli

İdeal Aşk

"Onu seviyorum ve ondan nefret ediyorum"
William Shakespeare (1564-1616)

Sevgili Cassandra,

Sevgiliye son yazılan şeyin, Pablo Neruda'nın şu şiiri olduğunu düşün:

*Bu gece şiirlerin en hüznülüsünü yazabilirim
Meselâ, 'Gece yıldız dolu ve mavi yıldızlar uzakta
titreşiyor' diyebilirim.
Gece rüzgarı gökyüzünde dönüyor ve şarkı söylüyor.*

*Bu gece şiirlerin en hüznülüsünü yazabilirim.
Onu sevdim, bazen o da beni sevdi.*

*Onu, böyle gecelerde kollarıma aldım.
Ve sonsuz gökyüzünün altında defalarca öptüm.*

*Beni sevdi, bazen ben de onu sevdim.
O kocaman, durgun gözleri nasıl sevmezdim?*

*Bu gece şiirlerin en hüznülüsünü yazabilirim.
Ona sahip olmadığımı düşünmek, onu kaybettiğimi
hissetmek...
Sonsuz geceyi, onun sonsuz yokluğunda duyumsamak...
Şiir ruha, çiğ yeşil çimene nasıl düşerse öyle düşer.*

*Ne farkederek aşkım onu tutamadıysa...
Gece yıldız dolu ve o uzakta.
Hepsi bu.*

*Uzakta biri şarkı söyler. Uzakta...
Ruhum onsuz kaybolur.*

*Onu yakına çekmek ister gibi arar gözlerim.
Yüreğim arar onu ve o yakında değil.*

*Aynı ağaçları ağartan o aynı gece.
Biz, bizken olduğumuz gibi, artık biz değiliz....¹*

Daha sonra, ona tekrar kavuşmanın sarhoş mutluluğu içerisinde kendini çılgın yalanlara gömmüşken ve onu, yakında hiç ayrılmamacasına buluşmak üzere bir haftalık seyahate gönderdikten sonra, dönüşünde aldığı bir telefondan sonra şu sözleri yazdığını hayal et:

*Bir bıçak sapladın yüreğime.
Yetmedi daha, daha derine ittin.
Bu acı öldürseydi insanı,
Karanlıkta yitip gitmiştim.*

*Seni hiç sevmedim.
Hiç özlemedim.
Gözlerine bakıp bakıp,
İç geçirmedim.
Seni hiç sevmedim.
Hiç özlemedim.*

¹ Pablo Neruda, İngilizce'den çeviren Aylin Livaneli.

*Kokunu çekip çekip,
Kendimden geçmedim.*

*Seni seviyorum derken,
Yalan söyledim...
Seviyorum derken,
Yalan söyledim...²*

Seni bu sözleri yazmaya iten şeyin şöyle bir telefon konuşması olduğunu farz et:

*"Sana yalan söylemek istemiyorum. Eski kız arkadaşım
birlikte seyahatleydim. (Sessizlik!) Ne yapmalıyım? Sana
da, ona da aşışım. İkinizi de kaybetmek istemiyorum."*

Cassandra, neden bize acı çektiren insanlara böyle-
sine büyük bir tutkuyla bağlarız? Başka biri, bizi sev-
gisinden mahrum bıraktığında gözyaşlarına boğulur,
hayatı kendimize zindan ederiz? Belki de bu işte garip
bir çekicilik vardır, kimbilir... Belki de içimizde, derin-
lerde bir yerde uyanmayı bekleyen sinsi bir mazoşiz-
min kurbanıyızdır. Ya da belki aşk böyle birşeydir. Bir
insanın gözlerine, kokusuna, duruşuna, ağzının kena-
rındaki hafif gülümsemeye duyduğumuz o vahşi tut-
kunun hiçbir şeyden etkilenmeden sürüp gitmesidir. O
bizi ne kadar incitse, kahretse de, dünyamızı karartıp
kişiliğimizi parçalasa, hatta intihara sürüklese de içten
içe ona duyduğumuz o derin sevginin hiçbir zaman
yok olmayışıdır aşk... Üzerinde sınırsız örtülü olan o ki-
bir ve gurur katmanları tek tek kaldırıldığında, aşk de-

² Şiir: Aylin Livaneli.

nilen o en ilkel ve basit duygulardan biri savunmasız, çırılçıplak kalıverir ortada. Bir insanı sevmek! Peki nedir bir insanı, başka bir insanı bu denli sevmeye iten şey?

Hatırlıyor musun? Seninle daha önce Platon'un ideal dünyasından ve her canlının bir ideal görünüşü, bir de deforme olmuş gölgesi olduğundan bahetmiştik. Biliyorsun Platon buna bağlı olarak, 'Sempozyum' adlı kitabında 'ideal aşk'tan söz ediyordu. Yani hepimizin hayal ettiği ve beklediği bir ideal aşk var ve hayatımız boyunca bu ideal aşkın peşinde koşturup duruyoruz... Plâton'nun sözünü ettiği bu ideal aşk, kişinin, farklı cinsden olan diğer yarısını bulma arayışı anlamına geliyor ve binlerce yıl önce yaşamış olan atalarımızın hermafrodit³ olduğu ve evrimle bu hermafroditlerin cinsiyetlerinin bölünerek tek cinsiyetli iki farklı insan türünü oluşturduğu kuramına dayanıyor. Böylece kadın ve erkek iki ayrı varlık olarak ortaya çıkmış ve o günden beri de kadın, kendi yarısı olan erkeği, erkek de kendi yarısı olan kadını aramaya koyulmuş. Bu kuramın doğru olup olmadığı elbette bilinmiyor ama özellikle Batı'da buna inanan insan sayısı az değil.

Nietzsche'ye göre ise her erkek annesine, her kadın da babasına benzeyen insanlara aşık oluyor. Ancak Freud, günümüzde de sıklıkla görülen bu tür aşkın nevroz'a yol açtığını savunuyor. Annesine benzeyen bir kadına aşık olan erkeğin zamanla bu kadına cinsel

³ Hermafrodit: İki cinsiyetli kişi.

istek duymamaya başlaması, hatta onun aslında annesi olmadığını, bazı huylarının çok farklı olduğunu bilincine vardığında öfke duyması bundan olsa gerek. Aslında Freud'un, Sophocles'in 'Oedipus Rex'⁴ trajedisinden yola çıkarak oluşturduğu 'Oedipus kompleksi' teorisi, erkek çocuğun annesiyle cinsel ilişki kurma özlemini anlatıyor. Ancak Bertrand Russell, bu özlemin cinsel ilişkiden çok şefkate ve çocuklukta edinilen alışkanlıklara yönelik olduğuna inanıyor. Bu tip insanlar genelde aşklarına karşılık vermeyen kişilere karşı obsesif ve mazoşist bir istek duyuyor ya da birlikte olduğu insanları aşağılama isterisine kapılıyor.

Freud insanın, aşık olduğunda, çocukluğuna geri döndüğüne inanıyor. Böylece kişi, aşık olduğu insanı, bir zamanlar ailesine yaptığı gibi idealize ediyor. Kendisine güvenini ve saygısını, aşık olduğu kişinin ellerine teslim ediyor. Aşkına karşılık görürse, kendini yeniden o çok sevilen çocuk gibi hissediyor; görmezse de özgüveni yok oluyor, hatta depresyona giriyor; bazı durumlarda intihara kalkışıyor. Galiba mektubun başında sorduğum soruların cevabı işte burada Cassandra. Bazı insanlara, bizi böylesine bir yıkıma sürükleyebilme ehliyeti vermemizin nedeni bu olsa gerek...

Aşkın akılcılıktan çok uzak bir isteri durumu olduğunda birleşiyor psikiyatrların çoğu günümüzde. Yani aklın ve mantığın olduğu yerde genelde aşk olmuyor. Ancak toplum kuralları aşkı öylesine sıkı bir şekilde

⁴ Sophocles (İ.Ö. 496-406) Yunanlı oyun yazarı, Oedipus Rex: Sophocles'in ünlü trajedisi, Kral Oedipus.

mantiğa bağlamaya kalkıyor ki, sonunda ne aşk kalıyor ne de riyadan uzak ilişkiler. Cassandra, sen de bilirsin, aşk ne yaş tanır, ne de sosyal statü... Ne zenginlik, ne fakirlik... Ne sağcılık, ne solculuk... Ama gel gör ki günümüzde evliliklerin çoğu bu şartlara bağlı... "Davul dengi dengine diye çalar." derler bizde. İşte bu anlayış doğanın tüm dengesini altüst eden... İnsanları aşksız, mutsuz, hesaplı, matematiksel ilişkilere iten... Zaten tüm aşk trajedileri de, toplumlarla doğal aşkın arasındaki bu çekişmeyi dile getirmemiş mi?

Belki okumuşsundur, ABD’de köleliğin en belirgin olduğu dönemde, 1780’lerde, Sally Hemmings adlı kölesine umutsuzca aşık olan ABD’nin üçüncü Başkanı Thomas Jefferson,⁵ aklı ve yüreği arasındaki çekişmeyi, yazdığı mektuplarla dile getirmiş. Şöyle demiş Jefferson bir mektubunda:

AKIL: Bu dünyada herşey hesap işidir. O nedenle dengiyi elinde tutarak dikkatle ilerle. Terazinin bir kefesine zevkleri, diğerine de bu zevklerin doğuracağı acıları koy. Bak bakalım hangisi ağır basıyor. Tanışıklıklar aldırmaazlığa getirilemeyecek kadar önemlidir. Yeni bir tanışıklık karşısında iyice incele ve araştır. Sana sağlayacağı avantajları ve dezavantajları incele. Oltanın sonunda bir kanca olup olmadığına bakmadan hiçbir zevk yemini ısırma. Yaşam sanatı, acıdan sakınma sanatıdır...

YÜREK: Yalnız, bu manzara ne sıkıcı ve yavan olurdu. Sevgilinin katılımıdır manzaraya lezzet veren. Bırak, dünya-

⁵ Thomas Jefferson: Köleliği kaldıran ve 4 Temmuz, 1776’da kabul edilen Bağımsızlık Bildirgesinin ilk yazarı ve ABD’nin üçüncü Başkanı.

*dan soyutlanmış mutsuz papaz, yalnız zevkleri ücra hücre-
sinde arasın! Bırak yüce filozof, gerçeklik kılığına girmiş ha-
yalet pesinde koşarken hayali mutluluğu bulsun. Onların
yüce bilgelikleri yüce ahmaklıktır. Ve onlar, acının yokluğu-
nu mutluluk sanırlar. Yüreğin bir tek cömert spazmıyla ya-
şanan somut zevki tatsalardı eğer, bunu yaşamlarının tüm
frijid spekülasyonlarına değışirlerdi eminim.*

İyi bir yaşamın ancak acıları uzak tutmakla elde edi-
lebileceğı inancı aslında ta Epicurienler'e kadar dayanı-
yor. Oysa Uzak Doğı felsefesine ve Mevlâna'ya göre
dünya, zıtlıklar ilkesiyle, yani iyi-kötü, karanlık-aydın-
lık ve tatlı-acı gibi karşıt kavramlarla işliyor. İnsan sa-
dece iyilikleri yaşayıp kötülüklerden uzak duramaz.
Çünkü üzüntü olmadan zevk de olmaz ya da karanlık
olmadan aydınlık varolamaz... Aynen acı olmadan aşk
olamayacağı gibi...

Sevgiler

Ölümsüzlük ve Çikolata

Sokrates'e haber getirdiler: *"Otuz Zalim seni ölüme mahkûm etti!"*

Sokrates cevap verdi:

"Doğa da onları!"¹

Sevgili Cassandra,

Ölümlü olduğunu bilen hiçbir varlık tam anlamıyla mutlu olamaz. İnsan beyninde, yaş ilerledikçe, serotonin salgısının azalıp yerini ölüm hormonu da denilen kortisol'a² bırakmasının nedeni bu sanırım. İnsan, ölüme yaklaştıkça onun ağırlığını giderek daha çok hissediyor. 60 yaşında bir arkadaşım (bilirsin benim her yaştan arkadaşım vardır), yaş ilerledikçe insanın gelişen tek duyusunun tat alma olduğunu söyler. Bu da vücudun, gittikçe azalan serotoninini yerine koyma çabası olsa gerek. Çünkü insan yerken mutlu olur. Özellikle abur-cubur, çikolata ve tatlı yerken... Ölüm, yaşam ve çikolata arasındaki bu hüzünlü bağ çok ilginç değil mi?

Son zamanlarda sıkça ölümü düşünür oldum Cas-

¹ Sokrates'ın Atina'da Otuzlar Meclisi tarafından ölüme mahkûm edilmesinin ardından geçen bir konuşma.

² Kortisol: Özellikle stresle ortaya çıkarak, kandaki şeker miktarını artıran, tansiyonu yükselten ve protein parçalanmasını önleyen bir hormon.

sandra. Biliyorum bunun için henüz yaşıam çok genç ama yine de geceleri yatağımda sessiz yatıp, duvardaki gölge oyunlarını seyrederken, sokak lambasının soluk beyaz ışığı, yarı kapalı pancurumun deliklerinden içeri sızarken ölüm düşüncesi sinsice sokuluveriyor koynuma. Buz gibi elleriyle vücudumu ve beynimi kavlıyor sımsıkı. Kurtulmak için başucumdaki ışığı açıyor, neşeli bir şeyler okumaya çalışıyorum ama ışığı kapattığımda yine aynı kâbus çöküyor üstüme. Aslında tam olarak bir düşünce değil bu... Daha çok bir farkındalık hâli. Ölümün ne kadar kaçınılmaz ve her an yanıbaşımızda olduğunun bilincine varma duygusu. Bu duygu bende korku olarak mı ortaya çıkıyor tam emin değilim. Ölümden korkuyor muyum? Bilmiyorum. Herhalde korkuyordumdur. Ama sanırım daha çok, bir geleceğimin olmaması ürkütüyor beni. Herşeyin bir gün biteceğini bilmek içimi ürpertiyor. Sevdiklerimin bir gün yok olacağını, benim de bunu görme olasılığımın bulunduğunu bilmekten ötürü dehşete kaplıyorum... İşte bu farkındalık, duvardaki gölgelerle birleşerek yüreğimi daralttığında, kendi odamı bile tanıyamaz hale getiriyor beni. O an, evimde, odamda, yatağımda, dünyada bir yabancı oluveriyorum. Hiçbir yere ait olmayan, koskoca dünyada yapayalnız, çaresiz küçük bir kız çocuğuna dönüşüyorum birden. İnsanoğlunun nevrotik ve şizofren eğilimlerini, ölüm karşısındaki çaresizlik kadar ortaya çıkarabilecek başka bir etken olabilir mi?

Sana duygularımı anlatırken, Jung'un ölüm konusundaki yazılarına gözüm kaydı birden. Satırlarıma ara verip okumaya koyuldum ve şu sözlerle karşılaştığımda donup kaldım:

“Tek başımıza kaldık mı gecenin sessizliğinde ve karanlığında, düşünceler yaşanan yılların hesabını yapmaya başladığında, uzun olaylar serisi, saatin yelkovanını durmadan çevirmesi, insanın bütün sevdiklerini, sahip olduğu şeyleri, ümitlerini, erişmek istediği herşeyi tamamiyle yutacak olan o karanlık duvarın ağır ve sürekli ilerleyişi karşısında bütün bilgece sözler yitip gitmekte, kaygı uykumuzu kaçırmakta, boğucu bir örtü gibi üzerimize düşmektedir.”

Benim bazı geceler hissettiklerimi bundan daha iyi anlatacak ifade var mı? Yaşadığımız tecrübelerin, duyguların, korkuların, düşünürlerin kaleminde hayat bulmasının, aslında pek de şaşılabilecek bir şey olmadığını kavriyorum. Çünkü sen ve ben herşeyimizle başka insanların kopyalarıyız. Zevklerimiz, davranışlarımız, bakış açımız ne kadar farklı olsa da hepimizin temel duyguları aynı. İşte bu nedenle aradığım tüm cevapları felsefede bulabiliyorum. Ömrünü insanı anlamaya adanmış olan düşünürlerin gösterdikleri yolda yürümeye çalışıyorum. Çünkü o filozofların yaşadığı çağ benimkinden ne kadar farklı da olsa, insan davranışları çok az değişiklik gösteriyor.

Aslında, yukarıda ölümü düşünmek için henüz genç olduğumu yazdıktan sonra, Jung’un bunu çok normal bulduğunu anladım. Çünkü Jung’a göre genç insan hep önüne, geleceğe bakar. Ve geleceğin sonunda ölüm vardır. *“Cümle sona ermeden konan bir nokta”* diye tarif eder Jung ölümü. Bu nedenle her ne kadar başımızı başka tarafa çevirmeye çalışsak da, ölüm düşüncesi hep aklımızın bir kenarında yer alır. Oysa yaşlılar, ölümden başka gelecekleri olmadığından hep geriye,

eskiye bakarlar. Onların sürekli eski günleri anmaları, geçmişİ çok iyi hatırlamaları bundandır. Ölüm korkusu onlarda da yok mu? Elbette var. Ama sanki gençlerden daha ağırbaşlı bir kabullenişle bekliyor gibiler ölümü.

Ölüm düşüncesiyle veya korkusuyla başa çıkmanın en iyi yolunun çalışmak, üretmek olduğunda birleşiyor düşünürlerin çoğu. *“Doktorum yaşamak için sadece altı dakikam kaldığını söylese, kara kara düşünmek yerine daha hızlı yazmaya başlarım”* demiş Isaac Asimov.³ İnsanoğlunun ölümsüzlüğe ulaşmasının tek yolu, arkasında eserler bırakmasıdır. Bunun bilincinde olan kişi de, ölümü düşünmek yerine yaptığı işe sarılır. Böylece ölümden öç aldığına inanır sanki. Bence bu, sadece büyük yaratıcılar için geçerli olmamalı. Hepimiz kendimizi işimize vermeliyiz. İnsanın ruh sağlığını korumasının tek yolu bu bana göre; kurtuluş çalışmakta, üretmekte...

Platon da ölümsüzlüğe ulaşmanın sadece iki yolu olduğunu söyler: Birincisi üreme, diğeri üretme... Yani ölümsüzlük için, genlerimizi taşıyacak çocuklar yaratmamız ve bizi ölümden sonra bile yaşatacak eserler üretmemiz gerekir... Yalnız bu eserlerin üretilmesi ölümsüzlüğe ulaşmak için yeterli değil Platon’a göre. Yaratılan eserin gelecek nesilleri daha erdemli kılacak nitelikte olması önemli. Bu anlayışa göre, ‘Kavgam’ kitabı Hitler’i ölümsüz kılmaz. İyi ki de kılmaz! Her ne kadar Woody Allen, *“Ölümsüzlüğe çok çalışarak değil, ölmeyerek ulaşmak istiyorum”* dese de, sağduyum bu düşünceye katılmıyor.

³ Isaac Asimov: (1920-1993) Ünlü Rus bilim kurgu yazarı.

Cassandra'cığım, bence yaşamın kısalığını ve ölümü en iyi anlatan şairlerden biri Yunus Emre. Sana onun en sevdiğim şiirini gönderiyorum. Umarım beğenirsin.

*Geldi geçti ömrüm benim
Şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle geldi
Bir göz yumup açmış gibi*

*İşbu söze hak tanıktır
Bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide
Kafesten kuş uçmuş gibi*

*Miskin âdem oğlanını
Benzetmişler ekinciye
Kimi biter kimi yiter
Yere tohum saçmış gibi*

*Bir hastaya vardın ise
Bir içim su verdin ise
Yarın orda karşı gele
Hak şarabın içmiş gibi*

Kadın Olmak

"Kadın ve erkek eşit olarak insanlığı oluştururlar"

Debistan-i-Mazahi (17. yy.)

Sevgili Cassandra,

Biliyorsun türban konusu yıllardır Türkiye'nin en büyük sorunlarından biri. Kamusal alanda türban veya başörtüsü takmak yasak. Ve bu yasağı kaldırmak, kadınların Türkiye'deki en büyük mücadelesi haline geldi. Tabii bütün kadınların mücadelesi değil bu elbette. Hatta bu yasağın kalkmasına karşı çıkan kadınların sayısı da azımsanamayacak kadar çok. Ancak bu kadar erkek egemen bir toplumda, gözle görünen tek kadın mücadelesi de bu şimdilik. Kadın-erkek eşitliğinin her alanda tam sağlanması, parlamentodaki temsil oranının çoğaltılması, kadının bilinçlendirilmesi konularında çok ciddî bir mücadele yok. Bazı dernek ve vakıflar bu konularda epey çalışıyor ama bunların dışında, ülke çapında, insanların ilgisini çekecek kadar çarpıcı atılımlar yapılmıyor. Sonuçta da kadının Türkiye'deki en ciddî mücadelesi, türban takmak olarak gözüküyor. Yani bazı çevreler, kadının özgürleşmesi yerine iyice kapanması için uğraşıyor. Diğer çevreler ise, kendi ideallerine kavuşmak için bu ölçüde bir girişimde bulunmuyor.

Cassandra, sen de ben de İsveç'te, erkeklerden farklı olduğumuza inanarak yetişmedik. Hiçbir zaman bize "Sen kızsın, şunu şunu yapamazsın" denmedi. Bu nedenle de bir erkek ne yaparsa aynısını yapmaya hakkımız olduğuna inanarak büyüdük. Tabii ki bu bir erkek gibi davranmamız anlamına gelmiyordu. Hiçbir zaman da öyle yapmadık zaten. Ama onlarla her konuda aynı haklara sahip olduğumuzu, onlar gibi istediğimiz herşeyi yapabileceğimizi düşündük. Verilecek hesabımız önce kendi vicdanımıza, sonra anne-babamızıydı. Onun dışında, kadını kısıtlayan, hatta küçümseyen toplumların genel dogmalarına karşı zırhlanmıştık. Çünkü bizi kendi doğamızdan uzaklaştıran önyargılara karşıydık. Kadını zapturapt altına alan kurallardan nefret ettik. Ben de şu sıralar en çok bu kuralları doğa kanunu gibi kabul eden kadınlara kızıyorum. Çünkü sorgulamıyorlar. Neden erkeklerden daha az hakka sahip olduklarını bilmek istemiyorlar. Ve en kötüsü, kendi çocuklarını da bu kurallara uygun yetiştiriyorlar. En eğitilmiş bile, kızını 'zengin koca' bulmaya, oğlunu da 'erkek adam' olmaya yönlendiriyor. Oğullar, suyunu ayağına bekleyen köy ağaları, kızlar da sürekli korunması gereken âciz yaratıklar olarak yetişiyorlar. Oysa kadın, kendi hakkını aramadıkça kimse ona bu hakkı gümüş tepside sunmaz.

Başörtüsüne gelince... Sen de yabancılardan çoğu gibi "inancı olan taksın." diyorsun. Tabii camide ya da evde ibadet ederken taksın. Ama Kuran'ın yazıldığı dönemin şartlarıyla bugünün şartları çok farklı. Aslında İslâm'da gereken reform bir şekilde Atatürk tarafından

yapıldı. Ve böylece Türk müslümanlığı doğdu. Yani inancı tam olan, namaz kılan, dua eden ama aynı zamanda günün şartlarına uygun olarak başını örtmeyen, içki içebilen, tenis oynayan modern ve çağdaş bir müslümanlık anlayışı egemen oldu Türkiye'ye. Şimdi ise birileri bu reformu tersine çevirip bize tekrar Arap müslümanlığını kabul ettirmeye çalışıyor. Benim anneannem ve büyükbabam da namaz kılıp dua ediyor ve oruç tutuyorlar. Ama ikisi de son derece modern insanlar. Bu bir çelişki olmamalı. Elbette gelenekler devam etmeli. Çünkü geleneklerinden kopmuş bir toplum, yolunu kaybetmiş öksüz bir çocuğa benzer. Ancak çağdaşlığa da sırtımızı çevirmemeliyiz.

John Stuart Mill, bir cinsiyet, diğer cinsiyetin boyunduruğu altına girdiğinde, insanoğlunun gelişiminin engellendiğine inanıyordu. 'Mükemmel eşitlik'in, ayrımcılığın yerini alması gerektiğini söylüyordu. Hiçbir cinsiyete fazladan bir güç veya imtiyaz tanınmamasını (pozitif ayrımcılık) ve cinsiyetinden dolayı kimsenin eylemlerinde engellenmemesini istiyordu (negatif ayrımcılık). Atatürk de 1926-1930 devrimleriyle kadınlara yasal eşitlik vererek bunu yaptı.

Mill, kadınları zayıf yaratıklar olarak gören ve hafif görevler dışında hiçbir şey yapamayacağına inanan zihniyete karşı şu sözü söylemiş:

"Eğer doğa kadının başarısını imkânsız kılıyorsa, yasak neden girişimi engellesin?"

Günümüzde bazı kadınlara aileleri tarafından 'başını açma yasağı' uygulansa da, 'girişim' artık pek bir so-

run değil gibi. Arvind Sharma, "Dünya Dinlerinde Kadın" adlı kitabında, Türkiye'de de artık sık rastladığımız **'Yeni tip müslüman kadını'**nı tanımlıyor: *"Yeni müslüman kadını, ahlâki ve dinî bakımdan tutucu ve insan ilişkilerinde İslâmî değerlere önem veriyor. Ancak kadının aşağılanmasına ve toplumda yer almamasına karşı çıkıyor. Eğitim ve iş alanlarından sonuna değin faydalanmak istiyor. Aile kararlarında etkin bir rol oynaması gerektiğini düşünüyor; ama son kararı hep babasının, eşinin ya da ailedeki başka bir erkeğin vermesi gerektiğine de inanıyor."* Yani kadın erkeğin egemenliğine inansa ve başını bağlasa da artık evde oturmak istemiyor. Okumak ve çalışmak istiyor. Atatürk'ün sağladığı imkânlarla da bunu yapabiliyor. İşte üniversitede başörtüsü sorunu biraz da buradan kaynaklanıyor sanırım.

Mill gibi 19'uncu yüzyılda yaşayan bir erkeğin, kadın-erkek eşitliği için böylesine bir mücadele vermiş olması çok sevindirici değil mi Cassandra? Daha sonra Atatürk'ün 20'nci yüzyılda sağladığı gelişme gibi... Ama maalesef şimdi çok daha gerilere gidiyoruz. Bu gidişi de ancak kadınlar durdurabilir. Çünkü Mill diyor ki *"Ona sahip olanlara doğal gelmeyen bir egemenlik varoldu mu hiç?"* Elbette olmamıştır. Erkek egemen toplumlarda da, bu egemenlik tabii ki erkeklere çok doğal geliyor. Bu nedenle kendi özgürlükleri için uğraşmak kadınlara düşüyor. Bunu da oğullarını ve kızlarını daha bilinçli ve çağdaş bir biçimde yetiştirmeye başlayarak yapabilirler belki. Ve birgün umarım türban takan genç kadınlar, buna neden gereksinim olduğunu ciddi bir biçimde sorgulamaya başlarlar ve nefsine hâkim ol-

ması için erkeklerin eğitilmesinin daha doğru olduğuna karar verirler.

Cassandra, biliyorsun İsveç'te kadın ve erkek arasında, Mill'in sözünü ettiği mükemmel eşitlik sağlanmış durumda. Kadın ve erkek birbirlerini önce insan olarak değerlendiriyorlar. Evde, okulda ve toplumda eğitimle, herkesin genlerine işlemiş bir durum bu. O nedenle erkek, bir kadının değil saçını, bedenini bile görse ruhuna şeytan girmiyor. Ancak bir kadın ve erkek arasında karşılıklı ilgi varsa, sağlıklı bir birliktelik başlıyor. Benim İsveç'teki arkadaşlarımdan çoğu evli. Hepsinin en az 2-3 çocuğu ve düzgün evlilikleri var. Erkekler, istisnalar dışında, karılarını aldatmıyorlar. Hatırlarsın, bu durum yıllar önce çok farklıydı. İsveç, cinsellik konusunda en açık ve dejenere toplumlardan biriydi. Sonra devlet politikası olarak bu durumu değiştirmeye karar verdiler ve eğitim sistemini bu doğrultuda düzenlediler. Gençler, evliliğe ve çocuk yapmaya özendirildi. Demek ki kadın ve erkek, dini ne olursa olsun, uygarlık ve eşitlik konusunda eğitilebiliyor. Çünkü unutmama Cassandra, Hristiyanlıkta da kadınlar erkeğin egemenliğinden az çekmemişler.

Sevgiler.

İçimizi Kemiren Günah

'İnanıyorum ki bu beden, vicdanımdaki en büyük ağırlıktır. Çünkü bugün anlıyorum ki asıl günah, doğanın yüce kanunlarına karşı gelmektir.'

(Nikos Kazancakis'in Zorba romanından)

Sevgili Cassandra,

Dün gece yine yatağında dönüp durdum, bir türlü uyku tutmadı. Sana, geceleri uyumama yardım eden ilaçların çok iyi geldiğinden bahsetmiştim ama bu kez işe yaramadılar. Farklı farklı düşünceler yine birbirini kovalayıp durdu. Neden bütün kötü düşünceler insanın başına, hava kararınca üşüşür?

Hayatımın en kötü anıları, en büyük korkularım, endişelerim sanki bir atlı karıncaya binmiş gibi tepemde dönüp durdular. Tüm pişmanlıklar, yaptığım ve yapmadığım şeyler için duyduğum suçluluklar; hepsi de en küçük bir fırsat bulduklarında benden hesap sorarcasına karşıma çıkıyorlar. Gece beliren hayaletler gibi... Ve sanki bana işkence yapmaktan garip bir zevk duyuyorlar. Oysa biliyorum, bir başkasından ne daha iyi ne de daha kötüyüm. Tüm insan hallerinin içiçe geçtiği karmaşık bir sarmalın içindeyim. Evet, belki biraz nevrotikim, ama bu modern dünyada kim değil

ki? Hem bunun benden başka kime zararı var? Doğadan ve kendinden uzaklaştırılmış, toplum kurallarının boyunduruğu altına girmiş insanoğlunun nevrotik olmaması mümkün mü? Çoğumuzun içindeki suçluluk duygusunu oluşturan da, doğayla toplumun bu ebedî çatışması değil mi?

Cassandra, galiba suçluluk duygusu denilen illet, özünden saptırılmış olan dinlerin, insanın vicdanını ipotek altına almasıyla ortaya çıkıyor. (Hristiyanlık'ta toplumların bilinçaltına yerleştirilen o 'İlk günah'ın etkilerini unutmama...) Çünkü dinlerin farklı farklı yorumlanmasından ortaya çıkan ve toplumlar tarafından kabul edilen yasaklar, bebeklikten itibaren insanın bilinçaltına yerleştiriliyor. İnsan da, doğası gereği arzuladığı, yapmak istediği eylemlerin toplum tarafından ayıplandığını, yasaklandığını görünce vicdanı devreye giriyor ve suçluluk duygusu yakasına yapışıyor. Aslında bunun bir yere kadar gerekli olduğunu da kabul etmem lâzım. Çünkü dinin bu kısıtlamaları olmasaydı belki hiçbir şeyden suçluluk duymayacak olan insanoğlunun yapmadığı kötülük kalmayacaktı. Yine yapılıyor ya neyse... Üstelik de din adına yapılan kötülöklere hiç girmiyorum bile...

Bertrand Russell, suçluluk duygusunun, çocuğun ilk altı yılında, anne tarafından verilen ahlâki eğitimin sonucunda ortaya çıktığını söylüyor. Bu ahlâki eğitim, kadınların ergenlikte ve yetişkinlikte, cinsel dürtülerini ayıp saymasına ve bastırmasına neden oluyor. Bazen de bu eğitim, kadının işyanına ve tüm tabulara karşı çı-

karak mümkün olduğu kadar çok erkekle düşüp kalkması sonucunu doğuruyor. Ama bu durum, daha çok, babası tarafından hakettiğı ilgiyi görmediğine inanan kadınlarda ortaya çıkıyor. Kadın, babasından bulamadığı şefkati ve sevgiyi karşısına çıkan erkeklerde arıyor. Bunu birinde bulamadığında hemen bir başkasında aramaya koyuluyor. Ancak Russel, altı yaşına kadar alınan bu ahlâkî eğitimin, erkekleri daha fazla etkilediğini ve suçluluk duygusunun hayatları boyunca peşlerini bırakmadığını söylüyor.

Erkek, en büyük mutluluğu, bebekliğinde annesinin kucaklamalarında buluyor ve genellikle, bu kucaklamalar anne tarafından bebeğe karşı bir silâh olarak kullanılıyor. Bu nedenle erkek, bir suç işlediğinde annesinin sevgisinden, şefkatinden ve kucaklamalarından mahrum kalacağını düşünerek yetişiyor. Yetişkin olduğunda da annesinin bu kucaklamalarının artık ona bebekliğindeki kadar açık olmadığına farkına varıyor. (Bu bir yerde Oedipus kompleksiyle de bağdaşiyor). O zaman, artık hiçbir şeyin öneminin kalmadığına karar vererek 'günah' işlemeye başlıyor. Aşık olduğunda, anne şefkati bekliyor, ama bunu vermeye hazır bir kadın bulduğunda kabul edemiyor. Çünkü annesinin şartlandırması yüzünden, cinsel ilişkiye girdiğı hiçbir kadına saygı duymuyor. (Ama eğer eşi soğuksa hemen doyumunu başka kadınlarda aramaya başlıyor.) Sonuçta hayal kırıklığına uğruyor ve zalimce davranışlar içine giriyor, karşısındaki kadınlara acı çektiriyor. Hatta bilinç altında, aşağılamak için, birçok kadınla cinsel ilişkiye giriyor. Her ilişkisinin sonunda hayal kırıklığına uğradığından da gerçek eşini ararken hep elde edilme-

si zor kadınların peşinden koşuyor. Ancak erkek, bir kadınla mutlu olduğunda, annesinin eleştiren bakışlarının hayali ile karşılaşılıyor ve yine suçluluk duymaya başlıyor. Bu nedenle de, ilişkilerinde ya da evliliğinde mutlu olamıyor.

Erkek, altı yaşına kadar annesi ve bazen hem annesi hem babası tarafından ona uydurulan kimliğe bürünmesi gerektiğine inanıyor. Bu nedenle büyüdüğünde olması gereken kişiyle, gerçekteki kişiliği arasında bir çelişki doğuyor. Bu da içten içe aşağılık kompleksi duymasına ve anne-babası tarafından övülmek için (övülmek bebeklikteki kucaklamayla yer değiştiriyor) üstün bir çaba göstermesine neden oluyor. Bu, özellikle anne-baba tarafından bilinçli bir şekilde, çocukta hırs duygusunu kamçılıyarak hayatta başarılı olmasını sağlamak amacıyla, övgü sözlerini ve kucaklamaları cimrice ve bir silâh olarak kullanan ailelerin çocuklarında, daha dramatik bir şekilde görülüyor. Böyle çocuklar büyüdüklerinde genellikle okul ve iş yaşamlarında çok başarılı oluyorlar ama iç dünyalarında fırtınalar kopuyor; hayatları boyunca mutsuz oluyorlar. Bu nedenle de, başkalarından çok fazla şey bekler hale geliyorlar. Bu beklentileri karşılanmadığında ise tatminsizlik başlıyor ve kişisel ilişkilerinde sorunlar doğuyor. Kendinden daha başarılı saydığı kimselere kin duyuyor; başkalarını takdir etmekte zorlanıyor, kolay kıskanıyor.

Bu kişiler, bilinçaltında, anne-babalarını hayal kırıklığına uğratma korkusunun verdiği acıdan kurtulmak için, kendilerini çeşitli oyalama taktikleriyle eğlendirmeye çalışıyorlar. Bu nedenle tutku onlarda bir çeşit

kaçış görevi görüyor. Her türlü tutku, sarhoş edici bir etki uyandırıyor ve gerçeklerden kaçmalarına yardımcı oluyor; her türlü heyecana tutkuyla dalıyorlar. Böyle insanlar, alkole de çok yatkın oluyor. Ancak alkol, anne-baba ve bilinçaltı baskısından kaçmalarına yardımcı olacağı yerde, ayıkken aklın bastırıldığı suçluluk duygusunu daha da serbest bırakıyor. Sonuçta kişi, anne-babasının onaylamayacağını hissettiği birşey yaptığı veya yapmak istediği her an suçluluk duygusu batağına daha fazla gömülüyor.

İnsanoğlu ne karmaşık bir canlı değil mi Cassandra? Peki annelerimiz bize çocukluğumuzda verdikleri ahlâki eğitim için suçlu mu? Bence değil. Çünkü onlar da sonuçta kendi annelerinin verdikleri eğitimden geçmişler. Ne kadar liberal ve modern olurlarsa olsunlar dinin ve toplumun keskin kuralları onların da bilinçaltına işlemiş. Bu yüzyıllardır böyle sürüp gitmiş, daha da süreceğe benziyor. Ama Allah'tan bu suçluluk duygusu herkesi aynı ölçüde kemirmiyor. Sen ve ben bu konuda epey şanslıyız sanırım. Çünkü ikimizin de hiçbir şeyi olduğu gibi kabul etmeyen, herşeyi sorgulayan ve her türlü tabuyu akıl süzgecinden geçiren annelerimiz var. Yine de yüzyıllardır insanoğlunun bilinçaltına işlenmiş olan bazı dogmalardan sıyrılmak kolay olmuyor.

Russel, bilinçaltımızdaki bu dogmalardan kurtulmamızın zor da olsa mümkün olduğunu savunuyor. Ve diyor ki *"Ne zaman suçluluk duymaya başlasanız, bilinçinizi devreye sokarak bunun mantıklı bir nedeni olup olmadığını düşünün. Aslında kimseye zararı olmayan bir nedenden ötürü suçluluk duyduğunuzu anlarsanız bunun saçma-*

lığını kavramaya çalışın. Bilincinizi canlı tutun ki bilinçaltınız size çeşitli oyunlar oynamaya fırsat bulamasın. Mantıksızlığı iyi tanıyın ve sizi ele geçirmesine izin vermeyin. Yarı akıl, yarı bebeklik saçmalıklarıyla oradan oraya savrulan bir yaratığa dönüşmeyin. Sizi yetiştirenler bebeklikte size çok güçlü ve akıllı görünüyorlardı. Çünkü siz küçük ve zayıftınız. Ama şimdi büyüdünüz ve onların, bilinçaltınıza yerleştirdikleri değerleri ve inançları gözden geçirerek kendi gerçeklerinizi bulmak zorundasınız. Onlara sevgi ve saygı duymanız, kendi hayatınızı kendi inandığınız şekilde yaşamana engel değil. Ve unutmayın ki asıl günah sağlıklı cinsellikten, anne-babanın istediği ölçüde ve şekilde bir hayat sürmekten, başarılı olamamaktan, onların istemediği kadın veya erkeklere aşık olmaktan ve bazı insanî zayıflıklardan değil, başkalarına acı çektirmekten, onları aşağı görmekten, hainlikten, açgözlülükten, insafsızlıktan kaynaklanıyor. Bu özellikler maalesef toplumun saygı gören kişilerinde bolca görülüyor, hatta bazıları övülecek nitelikler olarak kabul ediliyor. Oysa bu günahlardan dolayı bu kişiler, yakın çevresine mutsuzluk veriyor ve uygarlığı yok etme konusunda kendi payına düşeni yapmış oluyor.”

Etrafımızda bunlardan ne çok var değil mi Cassandra?

Sevgiler...

Bir kadınla bir erkek birbirlerine karşı şiddetli bir tutku duyuyorlarsa, onları ayıran şey, ister ana-babaları ya da başka bir şey olsun, yine de doğa gereği birbirlerininindirler. İnsanların yasaları ve saymamalarına rağmen Tanrısal yasa gereğince birbirlerine aittirler.

Nicolas de Chamfort (1741-1794)

SONNET XXIV

*Beni suçlamayın hanımlar beyler, aşık olduysam eğer.
Yanan binbir meş'ale,
Binlerce zorluk ve acı çektiysem;
Ve ağlayarak geçirdiysem günlerimi,
Adımı kötü anmayın lütfen.
Hata yaptıysam eğer, cezam içimdedir;*

*Dikenli telin vahşetini çoğaltmadan önce,
Unutmayın ki doğru anda gelen aşk,
Yanardağı bahane etmeden ateşine,
Ve itham etmeden Adonis'in güzelliğini,
Sizi, aşkın en derinine atar, canı isterse.*

*Benden daha haksız nedenle,
Daha tuhaf ve güçlü ihtiraslarla.
Bir gün, benden daha mutsuz olmamaya, dikkat edin!**

Louise Labe (1522-1566)

* Türkçesi: Aylin Livaneli

Hector'u Beklerken

"Aşk, bir dış nedenin eşliğinde ortaya çıkan içürpertisidir."

Spinoza (1632-1677)

Sevgili Cassandra,

Biz kadınlar galiba hayatımız boyunca Homeros'un İlliada'sındaki Hector'u arayıp duruyoruz ama etrafımızda sadece Paris'leri ve Achille'leri buluyoruz. Aslında onları dahi bulamıyoruz. Çünkü karşımıza çıkan erkeklerin çoğu Paris'in cesur romantizminden ve Achille'in vahşi cesaretinden çok uzaktalar; daha çok İsparta kralı Menelaus gibi korkak, hesaplı ve benciller. Güzel olanı, hakedip etmediklerine bakmaksızın, arsızca istiyorlar. Onu kaybedene kadar da kıymetini bilmiyorlar. Bir güzelliği elde ettikten sonra ise, başka güzelliklerin peşine düşüyorlar. Doymak bilmez açlıkları, onları bir kadından başka bir kadına savuruyor. Yalan söylüyorlar, küçük hesaplar içine giriyorlar ve yaşamlarını onlara adanmış kadınlarını hayal kırıklığına uğratarak mutsuz ediyorlar. Buna katlanmayı kabul etmeyen kadınlar ise gittikçe daha yalnızlaşıyor ama hiçbir zaman o cesur, fedakâr, korumacı, romantik, seksi, güçlü ve dürüst Hector'u beklemekten, gizlice, onun bir gün çıkıp geleceğini ümit etmekten vazgeçmiyorlar.

Bazı kadınlarsa ne olursa olsun, her zaman erkeğinin yanında kalıyor. Bunun nedeni belki aşk, belki para, belki statü, belki de alışkanlık, kimbilir... Bu durumdaki kadın, erkeğin tüm yalanlarının, rüyalarının farkında değilmiş gibi davranıyor ama ona her baktığında duyduğu hayal kırıklığı ve küçümseme, yaşamının bir parçası haline geliyor. Bazen bu küçümseme garip bir aşk ya da hayranlıkla birleşiyor ama sen de bilirsin, erkeğin bu derece zayıf olması kadını zaman zaman da tiksindiriyor. Geçenlerde ABD’de bir araştırma yapılmış ve zeki kadınların çoğunlukla, evliliklerinde mutsuz oldukları saptanmış. Sakın benim erkek düşmanı filan olduğumu sanma Cassandra. Hiç alâkası yok. Biliyorum dünyada hayran olunacak çok erkek var. Ama onlara her zaman rastlanmıyor. Ben eşinle tanışmadım ama anlattıklarından onun bu erkeklerden olduğu anlaşılıyor. O yüzden senin için çok mutluyum.

Amerikalı yazar Dianne Ackerman, insanların ailelerini, hatta yaşamlarını riske atacak derecede sadakatsız olduğunu savunuyor. Ancak kadınların genelde daha monogam, erkeklerinse poligam olduklarını da ekliyor. Peki bunun kökeninde ne yatıyor sence?

Schopenhauer’a göre *“En incelmış ve yücelmiş bir aşk bile kaynağını yalnız ve yalnız cinsel içtepidde bulur ve bütün aşk serüvenlerinin son amacı, gelecek kuşağın ortaya çıkmasıdır. Bencillik, genel olarak bütün bireylerde görülen öyle derin bir niteliktir ki bir insanı şu ya da bu amaca yöneltebilmek için kesin olarak güvenebileceğimiz tek şey, onun bencil amaçlarına değinmektir. Bireyin harekete geçmesi, hatta türünün devamı için fedakârlık yapması söz konusu olunca bu, onun bireysel*

amaçlarını göz önünde tutan kavrayış gücüne gerektiği gibi anlatılamaz. İşte bundan dolayı doğa, amaçlarına, bireyi aldatmak, yani onun kafasında gerçeğe uymaz bir hayal yaratmak yoluyla ulaşabilir ancak. Böylece türün devamından başka kimseye yararı olmayan şey, bireye, sanki kendisine yararlıymış gibi görünür. Öyle ki birey, kendi çıkarına bir şey yaptığını sandığı zaman, aslında türe hizmet etmiş olur.”

Aşkın amacının, türün devamı olduğu konusunda Sokrates’ten Spinoza’ya kadar çoğu filozof hemfikir. (Ama biliyorsun Cassandra, Sokrates aynı zamanda, gerçek aşkın ancak iki erkek arasında yaşanabileceğini, kadınlarınsa sadece türün devamı ve evin bakımı için gerekli olduklarına inanıyordu.)

Schopenhauer, erkeğin genelde sevişme sonrasında kadına olan ilgisini yitirmesinin temelinde, aldatılmışlık duygusunun olduğunu söylüyor: “Her aşık, büyük doygunluğa eriştikten ve ateşini söndürdükten sonra bir aldatılmışlık duygusuna kapılır. Çünkü türün bir aldatma aracı olarak kullandığı hayal artık ortadan kalkmıştır. “Erkeklerin güzel kadın merakı da aslında türün güzelliğini devam ettirme sevdasından başka bir şey değil: “Güzelliğinden hoşlandığı bir kadını gördüğü ve bu güzellikten dolayı onunla birleşmeyi en büyük mutluluk saydığı zaman erkeğin gönlünü dolduran aldatıcı coşkunluk, ‘tür duyusu’ndan başka bir şey değildir.” Kadınlar da, türün devamı için, erkeklerde irade, kararlılık ve cesaret arar. Yani Hector’u ararlar... Bu tez aslında Platon’un ‘ideal aşk’ kavramıyla da örtüşüyor.

Ackerman, kadın ve erkeğin aşktaki tek amacının, farkında olmayarak, genlerini gelecek nesillere bırak-

mak olduğunu ancak ikisinin bu konuda farklı stratejiler benimsediğini söylüyor. İşte kadın-erkek çekişmesi de burada başlıyor. Bir hikâyeye göre kadın, mağarada yaşadığı günlerden beri erkeğe hep aynı üç soruyu sormuş: "Nereye gidiyorsun? Ne zaman geleceksin? Beni seviyor musun?" Bu sorular bugün de değişmedi. İşte sebepleri: Kadın, türün devamını en iyi şekilde sağlamak için sağlıklı, güçlü ve cesur erkek arar. Bu nedenle çok seçicidir. Önüne gelen her yakışıklı erkekle birlikte olmaz. Böyle bir erkeği bulduğuna inandığı anda da onu, yuvayı ve gelecek çocuklarını koruması ve geçindirmesi için elinde tutmak için çabalar. Bu nedenle kıskançdır, kuşkucudur ve sahiplenicidir. Bir çocuğu dokuz ay karnında taşır. Daha fazla çocuk yapmak için birden fazla eşe ihtiyacı yoktur. Bu nedenle çoğunlukla monogamdır.

Erkek ise, türün devamı duyusu yüzünden mümkün olduğu kadar çok kadınla birlikte olmak ister. Onun, kadın gibi dokuz ay beklemesine gerek yoktur. Ne kadar çok kadınla birlikte olursa türe o kadar hizmet etmiş olur. Bu nedenle de erkek, genelde poligamdır.

Cassandra, sen kocanla tanıştığında, ona aşık olduğunda ve evlendiğinde, aslında sadece türe hizmet ettiğinin, doğa tarafından kandırıldığının farkında mıydın? Elbette değildin. Anlaşılan hepimizin yaşadığı bunca heyecan, dökülen gözyaşı ve bizi pençesine alan duygusallık bizi çok aşan bir amaç içinmiş... İşte bu nedenle vücudumuz, karşı cinsten birini beğendiğimizde ayrı, çocuk doğururken ayrı kimyasallar salgılıyor. Carl Jung diyor ki *"İki insanın karşılaşması, iki kimyasal*

maddenin teması gibidir.” İki kişi birbirini beğendiğinde PEA denilen bir kimyasal harekete geçiyor. İşte aşık olduğumuzda heyecanlanmamızı, daha enerjik ve mutlu olmamızı sağlayan şey bu PEA. Psikiyatrlar, bazı insanların PEA kimyasalına bağımlı olduğunu, bu nedenle sürekli aşık olduklarını, bir aşk bitince depresyona girdiklerini, bu durumu düzeltmek için de tekrar aşkı aradıklarını söylüyorlar. PEA ‘Speed’ denen uyarıcı maddeye benzetiliyor.

İlk heyecan geçtikten sonra PEA azalıyor ve beyin, morfin benzeri bir ‘bağlanma’ kimyasalı üretmeye başlıyor. Bu kimyasal sayesinde çift, daha sakin bir moda geçiyor ve birbirlerine gittikçe daha çok bağlanıyorlar. Bu nedenle birbirlerine çok kızsalar da uzun süre ayrı kalamıyor, özlüyorlar. Erkeklerin, birçok kadınla birlikte olsa da eşlerinden ayrılmak istememelerinin nedeninin bu kimyasal olduğunu söylüyor Ackerman.

Kadın çocuk doğuracağı zaman ise oxytocin denen bir hormon giriyor devreye. Bu hormon, doğumu kolaylaştırıyor ve gerekli kasılmaları sağlıyor. Ayrıca çocuk doğduktan sonra her ağladığında da anne yine oxytoron salgılıyor. Böylece çocuk daha kolay süt emebiliyor. Oxytoron’a aynı zamanda ‘sarılma hormonu’ da deniyor. Çünkü bu hormon sayesinde sevgililer birbirlerine sarılıyorlar ve anne çocuğunu sevgiyle kucağına alıyor.

Bu denli duygusal konuların aslında böylesine soğuk, hesaplı ve kimyasal açıklamaları olduğunu bilmek romantizmi nasıl da yok ediyor değil mi? Ama yi-

ne de, neyi neden yaptığımızın bilincinde olsak bile, galiba salgıladığımız hormonlar ve kimyasallar sayesinde kandırılmaktan ve aşkın o baş döndürücü heyecanını yaşamaktan, sevgiliye yazılmış aşk şiirleri okumaktan vazgeçemiyoruz.

Öperim.

Aşkın Felsefesi

*Pınar, nehire karışır
Nehir ise okyanusa,
Gökyüzünün rüzgârları sonsuza dek birleşir
Tatlı bir duyuşla;
Dünyada hiçbir şey tek değildir,
Yüce bir kanunla,
Erir herşey birbirinin içinde
Neden ben eriyemem sende?*

*Bak, dağlar yüksek göğü öpüyor,
Ve dalgalar birbirini kucaklıyor;
Hiçbir çiçek affedilemez,
Hor görürse erkeğini;
Ve güneş dünyayı okşuyor,
Ve ayışığı denizi öpüyor:
Tüm öpüşler neye yarar,
Sen beni öpmezsen eğer?**

Percy Bysshe Shelly

* Türkçesi: Aylin Livaneli

Çaresizliğin Öfkeye Dönüştüğü An

“Azgın tartışmalar da keşke diğer suçlar gibi ceza görselerdi. Çünkü öfkenin alıp götürdüğü bu düşünce çarpışmalarında insanın karşısındakine etmediği kötülük kalmaz. Önce düşüncelere çatarız, sonra insanlara. Onun için Platon, ‘Devlet’inde akılca ve ruhça zayıf olanlara tartışmayı yasak etmiştir.”

Montaigne

Sevgili Cassandra,

Çaresizliğin öfkeye dönüştüğü anı düşündün mü hiç? Sizin-bizim gibi sıcakkanlı toplumlarda bu sık sık oluyor sanırım. Gerçi sizde demokrasiye geçişle birlikte oluşan hoşgörü ortamı ve Marquez, Neruda, Borges, Fuentes gibi Lâtin yazarların, şairlerin ve düşünürlerin derinliğinden halkını esirgemeyen toplumlarda galiba buna daha az rastlanıyor. Fikirle, ideolojiyle, edebiyatla, felsefeyle harmanlanan insan, ilk doğduğu andaki ilkel içgüdülerinden arınıyor ve daha yüksek bir değerler seviyesine ulaşıyor. Öfkesini kontrol etmeyi, sağduyuyu ön plana çıkarmayı öğreniyor. Bu nedenle de tartışmaları, eleştirileri, dedikodu ve hakaret değil, fikir ve ideoloji düzeyinde oluyor.

Bunları sana neden mi yazıyorum? Çünkü son zamanlarda Türkiye’de müthiş bir sevgisizlik ortamı his-

sediyorum ve bu konudaki düşüncelerimi seninle paylaşmak istiyorum. Eskiden, biraradayken saatler süren sohbetlerimizi hatırlıyor musun? Birbirimizde kaldığımız zamanlar nasıl da kendimizi dertleşmeye, tartışmaya kaptırıp okula geç kalırdık! Şimdi uzaktasın. Artık bu dertleşmeler benim İstanbul'umdan senin Santiago'na uzanıyor. İyi ki dostluğumuz var. İyi ki İstanbul'la Santiago arasında bu sıcacık dokunuş var.

Etrafımı saran öfke fırtınaları beni öylesine bunaltıyor ki bazen nefes alamayacakmışım gibi hissediyorum. Televizyondaki tartışma programlarına bakıyorum, insanlar birbirini aşağılıyor... Köşe yazılarına göz atıyorum, kerli ferli adamlar, birilerine hakaret ediyor. Fikir bazında, saygı ve hoşgörü çerçevesinde eleştiren, tartışan insan parmakla gösterilecek kadar az. İşin kötüsü, bunlar, ilk bakışta saygı uyandıran, profesör, gazeteci, doktor gibi ünvanı olan insanlar. Yani bana ve benim gibi, hatta benden yaşça daha küçük gençlere örnek olması, yol göstermesi beklenen kişiler. Bazıları çok ünlü... Ve hâlâ, nasıl oluyorsa, bir takım insanlar tarafından saygı görüyorlar. Oysa, Türkiye'ye ve dünyaya kattıkları hiçbir şey yok. En azından bana birşey katmadıkları kesin. Onlardan farklı düşünen kişilere saldırıyorlar. Başarılı insanlara tahammül edemiyorlar.

İşte çaresizliğin öfkeye dönüştüğü, an bu an Cassandra. Başarılı kişiye karşı duyulan çaresizliğin öfkeye dönüşmesi... Kendi eksikliklerinin yüzlerine çarpıldığını hissetmenin acısı... Karşısındakinin fikrini, akıl yoluyla çürütmeyi beceremeyerek kişiliğe saldırı yolu-

nun seçilmesi... Yani yapıcı olmak yerine 'yıkıcılığı' seçmek ve bu sayede kendini başkalarından daha üste çıkarmaya çalışmak...

Erich Fromm bu durumu şöyle açıklıyor: *"Yıkıcılık, insanın içinde ikincil bir gizil güç olarak ortaya çıkıyor. Eğer yaşamla, bir şeyler yaratarak başa çıkamıyorsa, yıkıcılıkla onu aşmaya uğraşırız. Ve bu yıkım sırasında kendimizi, hayata karşı üstün kılmaya çalışırız."* Bunun nedenini günümüzde *"Yaşamın anlamının azalması"*na bağlıyor Fromm. "İnsanlar artık daha endişeli ve geleceğe güvenleri yok. Daha da önemlisi insan, tüm vaatlerden, tüm ideolojilerden, politik partilerden ümidini kesmiş durumda. Bu ümitsizlik ortamında, çoğu insan, tek bir varolma yolu bulabiliyor. O da, kendi haklılığını kanıtlamak ve başarısızlıklarına kılıf uydurmak için yıkıcılığa başvurmak. Tabii bu yıkıcılığı tetikleyen en ilkel duygu da kıskançlık."

Yani insan, bir fikir üretmek, herhangi birşey yaratmak yerine, tüm değerlere olan inancını yitirmiş bir şekilde, başka insanları aşağılayarak, kendini yüceltmeye çalışıyor. Fromm, bu tür bir yaklaşımı, narsizmin sonucu olarak görüyor. *"Bir narsistin duyguları incinirse, müthiş bir öfkeyle karşı karşıya kalırsınız!"*

Fromm'a göre insanın bu öfkeyle başa çıkması da iki şekilde oluyor: Eğer insanın elinde herhangi bir güç varsa, çaresizlik öfkeye dönüşüyor ve öfke dışa yönlendiriliyor; böyle bir güç yoksa da depresyona giriyor. Elinde bir gazete köşesi ya da televizyon gücü olan ki-

şı, kendisiyle aynı fikirde olmayanlara saldırıyor; öğretmen, hıncını öğrencilerinden çıkarıyor; zengin, fakiri aşağılıyor, baba çocuğunu dövüyor.* Aslına bakacak olursan, bunlardan hiçbiri ötekinden farklı değil... İnsan, başka alanlardaki çaresizliğinin acısını, elinde tuttuğu güçle dışa vuruyor. Sen Pinochet döneminde, Şili’de, bunları en ağır biçimiyle yaşadın, biliyorum. Bu yüzden neden bahsettiğimi gayet iyi anlıyorsundur.

Narsizmin başka bir yönü de, Fromm’un anlayışına göre, insanın objektifliğinin ve muhakeme gücünün bozulması ya da saptırılması. Yani “benim olan iyidir, senin olan kötüdür” anlayışı. (Buna fikirler de dahil.) Bu durum, insanın karşısındakini doğru ve tarafsız bir bakış açısıyla değerlendirmesini engelliyor. Bu nedenle karşımızdakini, sadece kendi değer ölçülerimize ve tecrübelerimize göre yargılıyoruz. “Üstümüzde taşımak istemediğimiz kıyafetleri karşımızdakine giydiriyoruz. Ama bunun, onun kıyafeti olmadığını, bizim ona giydirdiğimiz elbiseler olduğunu unutuyoruz. Öfkemizi, yüzeyselliğimizi ona yöneltiyoruz. Dahası, onu çarpıtıyoruz. Çünkü kendi duygularımız onu, olduğu gibi görmemize engel oluyor.” (E. F.)

Birbirimize “Ben senim! Temel özelliklerinle, iyiliğinle, kötülüğünle, hatta çılgınlığınla olduğun gibi görebiliyorum seni. Çünkü tüm bunlar aynı zamanda benim.” (E. F.) dememiz ne kadar zor değil mi?

* Burada bir genelleme yapmak istemiyorum. Elbette her meslekten, elindeki gücü sorumlulukla taşıyan saygın insanlar var. Burada kastedilenler onlar değil.

Aslında, daha geniş bir açıdan bakıldığında, ülkele-
rin de çoğu zaman aynı 'narsizm'in pençesine düştüğü
görülüyor mu? Örneğin aşırı milliyetçilik de bir çeşit
'narsizm' değil mi? 'Ben iyiyim, sen kötüsün' ya da
'Ben senden daha iyiyim, üstünüm' anlayışı değil mi
milliyetçi ve totaliter düşüncelere egemen olan?
Hitler'in, Elisabeth Nietzsche sayesinde, Friedrich
Nietzsche'den habersiz ve haksız olarak alıp kendi ırk-
çı politikalarına uydurduğu 'Übermünchen' (Üstün in-
san) kavramı bu sapkın anlayışın sonucuydu aslında.
Dünyadaki tüm diktatörlerin, Pinochet'nin, Fran-
co'nun, Mussolini'nin, Stalin'in baskıcı ve ırkçı politi-
kalarını belirleyen aynı 'üstünlük' duygusu değil mi?
Yani Fromm'un dediği gibi aşırı milliyetçilik de ken-
dinde görmek istemediği kıyafetleri başkalarına giydir-
meyi uygun bulmuyor mu? Bu bağlamda bakıldığında,
onlarla aynı fikirde olmayanlara söven, aşağılayan ba-
zı köşe yazarları ve politikacılar da kendi çaplarında
küçük birer Mussolini ve Hitler değiller mi?

Kendini başkalarından üstün görmek veya yıkıcılık-
la üste çıkmaya uğraşmak, kıyaslamanın sonucu aslında.
Bazı insanlar, daha akıllı, daha başarılı olanla ken-
dini kıyasladığı zaman aşağılık kompleksine kapılıyor
ve ilk tepkisi, kendini geliştirmek yerine karşısındakini
tahrip etme isteği oluyor. Bu nedenle "*Kıyaslama yoluyla
düşünmek öldürücü olabilir*" diyor Bertrand Russell.
Ve ekliyor: "*Mutluluğa erişmek isteyen kişi, takdir etme ye-
teneğini geliştirmeli ve kıskançlığı yok etmeli!*" Çünkü tak-
dire dönüşen kıskançlık topluma çok yararlı olabiliyor.
Örneğin Russell'a göre demokrasinin temelinde bu tip

kıskançlık var. İşte bu 'yapıcı kıskançlık', karşındakini yok etmeye değil, onun kadar iyi olmak için çabalamaya ve hak aramaya itiyor insanı.

Bertrand Russell'ın ürkütücü bir gözlemi de var: *"Modern medeniyet, insan kalbini, dostluktan çok nefrete açık hale getirdi."* Dünyadaki uygar eğitim ve bilim çevreleri 'kaos' yaratan, insanları kavgaya, ülkeleri savaşa sürükleyen bu sevgisizlik ortamını sona erdirmek için yollar arıyor. Biliyorsun, Harvard, Yale gibi üniversitelerde 'Conflict management' (ihtilaf yönetimi) dersleri veriliyor. Bu derslerin ana teması "Birbirimizden farklı olsak, farklı düşünssek de diyalog, tarafsızlık, empati ve hoşgörü yoluyla uzlaşabilir, barış içinde yaşayabiliriz." Tabii bu okulların bulunduğu ABD'de bu dersler ne kadar etkili olmuş görüyoruz. "Petrol ve dünya egemenliği bende olmalı" diyen anlayış narsizmin en tipik örneği değil mi?

Bazı insanları ve ülkeleri yönlendiren bu kıskançlık, öfke ve yıkıcılık, Carl Jung'a göre çoğu zaman bilinçaltından kaynaklandığı için, bunların bilinç seviyesine çıkarılıp farkındalığı sağlamak çok da kolay olmuyor. İşte bu durumda da psikanaliz devreye giriyor. Unesco'ya göre insanlara 'Barış kültürünü' öğretmek mümkün. Ama galiba bunun için önce, bilinçaltımızı kemiren dinamiklerden arınmamız gerekiyor.

Öperim...

Öldüren Onur

*"Her insan arkasından söylenenleri bilseydi eğer,
tüm dünyada dört arkadaş dahi bulamazdınız."*

Blaise Pascal (1623-1662)

Sevgili Cassandra,

Bebekken nasıl da kedi yavruları gibi sevmeye muhtaçtık! Anne-babamızın her sevgi gösterisiyle birlikte içimizdeki güven ve huzur duygusu artardı. Biraz büyüdüğümüzde onlardan ayrı kalmak düşüncesi içimizi ürpertirdi. Oynamaktan her sıkıldığımızda ya da yorulduğumuzda, uykumuz geldiğinde annemizin kolunun altına sokulup kendimizi onun sıcak sevgisine bırakırdık. Ben kendime bir de yumuşacık, beyaz bir tülbent edinmiştim. Hiç yanımdan ayırmıyordum. Annem yanımda olmadığı zamanlar onu elimde hissetmek, yüzümde gezdirmek, endişelerimi biraz gideriyordu. Ona mendil demeye çalışıyordum ama o yarım yarım bebek konuşmamla mendil "menni" olup çıkmıştı. İnanır mısın Cassandra, belki komik ama o günden beri yumuşak kumaşlara büyük bir zaafım var. Hâlâ yatağımın yumuşacık nevresimlerini yüzümde hissetmeden uyuyamıyorum. Uykum geldiğinde bazen bir çarşaf, bazen bir tişört "menni" görevini görü-

yor. Ve annem bana gelip de beni televizyonun karşısında uyuklarken gördüğünde; "Yine mi menni!" diye söylenerek, hâlâ bu alışkanlığımdan vazgeçmediğim için biraz endişeleniyor.

İnsanoğlunun temel ihtiyaçlarından biri sevgi... Ve galiba bu ihtiyaç, büyüdükçe, olgunlaştıkça bile hiç azalmıyor. Zamanla annenin sevgisi daha az ulaşılır hale geldikçe, insan sevgiyi başkalarından, çevresinden, toplumdan bekler hale geliyor. Bazı insanlar sevgiye diğerlerinden çok daha fazla gereksinim duyuyor. Herkes tarafından kabul görmek, sevmek, takdir edilmek için ellerinden geleni yapıyorlar. Birileri onları övdü mü ya da sevdi mi, böbürlene böbürlene herkese anlatıyorlar. Eleştirildiklerinde ya da sevgi görmediklerinde dünyanın en mutsuz insanı olup çıkıyorlar, hatta depresyona giriyorlar. Kendilerine olan güvenleri, başkalarının elinde oyuncak oluyor. Güzel sözlerle şişen egoları, olumsuz sözlerle iğne batırılmış balon gibi sönuveriyor. Senin de etrafında mutlaka böyle insanlar vardır. O nedenle ne dediğimi gayet iyi anlıyorsundur.

Peki sence mutluluğumuzu ve mutsuzluğumuzu bu denli başkalarına endekslememiz doğru mu? Hepimizin bir ölçüye kadar sevmeye ihtiyacı var ama herkes de bizi sevmek zorunda mı? Ben herkesi seviyor muyum ki herkes beni sevsin? Ama maalesef, özellikle bizim-sizin gibi, insanların birbiriyle fazlasıyla ilgili olduğu sıcakkanlı toplumlarda hep başkaları için yaşamak, başkalarını memnun etmek ve takdir görmek için yaşıyor çoğu insan. 'Aman bana bir söz gelmesin!

Aman herkes beni iyi bilsin!’ diyerek yapmak istedikleri çoğu şeyden mahrum kalıyorlar.

Bu tür bir sevgi ve ilgi açlığının, insan doğasındaki zafiyetten kaynaklandığına inanıyor Schopenhauer: “Mutluluğumuz, başka insanların kafasındadır”. Ve yüzeysel insanın, başkalarının düşünce ve istediklerinin kölesi olduğunu söylüyor. Bu nedenle yüksek mevki-lerde bulunanların, sanatçıların ve başarılı kişilerin çoğu sadece para kazanmak için değil, daha çok başkalarını etkilemek için uğraşırlar.

Schopenhauer’a göre asıl mutluluk, insanın kendi değerlerini yaratmasıyla ya da varolan değerlere kendi inandığı için bağlanmasıyla ve kendini takdir etmesiyle ortaya çıkıyor. Yani insan, mutluluğu kendi içinde, vicdanında ve yaşamındaki somut gerçeklerde bulabilir. Çünkü insanın gerçek varoluşu, başkalarının fikirlerinde değil, kendi derisinin altındadır. Gizilgüç, yetenek, sağlık, aile, eş, çocuk, kazanç, ev, arkadaşlık mutluluğumuzu belirlemesi gereken asıl etmenlerdir. Oysa yüzeysel insan, mutluluğu hep kendisinin dışında arar. Bu tür insanlarda meslek, rütbe, servet, hatta bilgi ve sanat başkalarını etkilemek için gerekli araçlardır. Bu bağlamda insan, örneğin bir konuda yeteneği olduğuna değil, başkalarının bu yeteneğinden dolayı onu takdir ettiğine sevinir. Ancak başkaları her zaman bizim kapasitemizi, yeteneklerimizi sağlıklı bir şekilde değerlendiremez. Çünkü bazıları riyakârdır; yüzümüze gülüp arkamızdan konuşur. Kimi dalkavuktur, bizden çekindiği ya da bir çıkarı olduğu için bizi över. Başkaları kıskançtır, yeteneğimizi ya da iyi özelliklerimizi kıs-

kandığı için sürekli bizi aşağılar. Bazıları ise kültürel ve ahlaki anlamda bizden çok farklı çevrelerden geliyor-
dur, bize normal gelen özelliklerimiz onlar için kabul edilemezdir. Yani insan hep başkalarının önyargılarına, kıskançlıklarına, çıkarlarına, dengesizliklerine, sapkın fikirlerine takılır kalır. Bu nedenle *“başkalarının fikirlerine çok fazla değer vermek, onları fazlasıyla onurlandırmaktır”* der Schopenhauer. Ve ekler: *“Çoğumuzun hayat-taki endişeleri, dertleri, huzursuzlukları, kızgınlıkları ve üzüntülerinin kaynağında genelde ‘Başkaları ne der?’ kaygısı vardır.”*

İnsan, mutlu olmak istiyorsa, başkalarının ne düşündüğüne bakmaksızın kendi içine yönelerek kendini keşfetmeli. Bunu yapabilen insan bence, ahlâkî, insanî ve vicdanî açıdan toplumların da üstüne çıkarak çok yücelecektir. Çünkü herşeyi başkaları için değil, kendi vicdanı öyle dediği için yapacaktır. Ama bu hiç de kolay değil. Çünkü bunu yapmak için kalıpların dışına çıkmak gerekir. Oysa konformizm her zaman en güvenli yoldur. Topluma uymak, değerlerini sorgulamamak insana, eleştirel davranışın o derin, uçsuz bucaksız okyanusunda kendine bir yer aramaktan daha kolay gelir. Çünkü o okyanusta kendi iç değerlerini bulmak, şahsiyetini geliştirmek zahmetli ve zor bir iştir. Herkesin kolay kolay cesaret edebileceği bir yol değildir bu. Ama kolay yolu seçen insan, yüzeysellikten kaçamaz ve sonunda mutsuz olur. Oysa okyanusu keşfe çıkan kişi, bir süre dalgalarla boğuşsa ve yolunu kaybetse bile sonunda o engin mutluluğun ve huzurun zevkine ulaşır.

Başkalarının bizi sevmesi hep bir takım şartlara bağ-

lıdır. Schopenhauer, bu nedenle, sevilme isteyen yüzeysel insanın üç şeyi çok önemseydiğini söyler: *şöhret, gurur ve onur*. İnsan, başkalarına hoş görünmek için elinden geleni yaparak iyi bir ün sağlamaya çalışır. Onurunu çok önemseyen kişi, aynı zamanda çok da gururlu olur. Schopenhauer'a göre çok fazla gururlu biri, çevresinin alaylarından asla kurtulamayacaktır. Çünkü gururlu insan, kendini fazla önemser. Bunu göstermek için de sürekli kendini över ve en ufak bir eleştiri karşısında öfkeden tavuskuşu gibi kabarır. Oysa yüzeysel olmayan asıl gurur, sessiz ve mağrurdur. Schopenhauer gurur duyacağı fazla özelliği olmayan insanların ise sadece futbol takımıyla, ait olduğu herhangi bir grup/kuruluşla ya da milletiyle gururlandığına inanır. Yani sonuçta herkes gurur duyma ihtiyacı içindedir. Kimi bu gururu kendi içinde, kimi başkalarının düşüncelerinde, kimi de futbolda, politik partilerde, ülkesinde bulur.

Onur, aslında hepimizde olan ve olması gereken bir kavram. Ama onurumuz, başkalarının davranışlarına bağlı olduğunda yüzeysellikten kaçamayız: *"Tek başına insan çok az şey başarabilir ve terkedilmiş adadaki Robinson Crusoe gibidir. İnsan güçlerini, sadece toplum içindeyken kullanabilir. Toplum bilinci gelişmeye başlar başlamaz, başkaları tarafından sayılma ihtiyacı doğar. İnsan doğasının bu ilkel ve içsel karakteristiği onurdur."*

Onurunu başkalarına göre belirleyen insan, çevrenin istediği şekilde yaşar, hatta bu uğurda suç işler ve seve seve ölüme gider. Virginius, 12 yaşındaki kızı Virginia'nın namusunu korumak için, bir hançerle kızın

boğazını keser. Günün birinde Virginia'yı görüp beğenen yargıç Appius, Claudius'un yardımıyla, kızı elde etmek için binbir hileye başvurur. Baba Virginius ise, bu hilelerle başa çıkamayacağını anlayınca, öz kızını öldürme yolunu seçer.

Cassandra biliyorsun Geoffrey Chaucer'ün* 1380'de yazdığı "Bir Fizikçinin Hikâyesi"nde yer alan bu onur cinayeti, günümüzde hala neredeyse sıradan olaylar halinde sürmekte. Bu cinayeti işleyenler ve onlara ses çıkarmayanlara göre onuru kurtarmak için can, kolayca feda edilir birşey. Bu nedenle bizim 'Töre cinayeti' dediğimiz olgu İngilizce'de "Onur suçları" olarak geçiyor. İşte Schopenhauer'in sözünü ettiği, toplum içinde yaşayan insanda "Başkaları ne der?" endişesinin yarattığı trajedi! Kendi iç değerlerini yaratamayan insan, çevresinin ona dayattığı ilkel geleneklere boyun eğerek, kendi kanı-canı olan kızını kolayca ölüme gönderebiliyor. Ve böylelikle kendisi de toplumun kurbanı olmaktan kurtulamıyor. Umarım bir gün bu töre cinayetlerini işleyenlere en ağır cezalar uygulanır da, "Onur" denen kavramı "can"ın üstünde görenler, adaletin zorlaması sayesinde, hiç olmazsa korkudan, bu ilkelikten vazçerler.

Öperim

* Geoffrey Chaucer (1343-1400): Ünlü İngiliz yazarı.

Evrensel Sessizlik Komplosu

'Sevginin karşıtı nefret değil, aldırmaştır'.

Günter Grass (1927)

Sevgili Cassandra,

Türkiye’de iki tür insan yaşar: Kurnazlar ve aptallar. Kurnazlar yönetirler, aptallar yönetilirler. Kurnazların kendi çıkarları uğruna önerdiklerini, aptallar doğru sanıp savunurlar. Kurnazlar, avlarını ve bir sonraki hamlelerini düşünürler, aptallar en hafif tv programlarını izlerler. Bu nedenle de, aptal olduklarını, yönlendirildiklerini, başkalarının istedikleri şeyleri düşündüklerini ve savunduklarını bilmezler. Tam tersine aydın ve özgür olduklarını zannederler. Çünkü bazıları yabancı dil bilir, iyi okullarda eğitim görür, moda olan kitapları okur. Ama tüm bunlar aptal oldukları gerçeğini değiştirmez.

(Bu mektubu yazmadan önce böyle bir aptala sinirlendiğimi anlamışsındır herhalde. Hala da sinirliyim işte. Bu yüzden sana yazarak sinirlerimi yatıştırmaya çalışıyorum. Kime kızdığımı söylemeyeyim en iyisi. Konu da önemli değil, boşver. Ama kusura bakma, devam edeceğim...)

Bu tür aptalların toplumda bir yerleri vardır. Belli

ölçüde para kazanmalarına, iyi yaşamalarına izin verilir. Yeter ki sisteme uysunlar ve sorgulamasınlar. Ve çoğunluğu da, çıkarları gereği değil, sahiden sorgulamazlar. Çünkü çok meşguldürler. Çocukların okulu, arabanın vergisi, daha iyi bir eve taşınma sevdası, şu yeni açılan restoran, yerli diziler, maçtan sonra "nasıl geçirdik size ama"lar, "Türk sineması da yükseliyor, şu filmi gördün mü ne kadar güzel"ler derken hayat geçip gider... (Cassandra, lütfen yanlış anlama. Elbette ben de bütün bu sözünü ettiğim şeyleri yapıyorum. Benim kızgınlığım sadece hayatta başka hiçbir şey düşünmeyenlere...) Ve atı alan üsküdarı geçer. Bizimkiler de onların arkasından "Aaaa!" diye şaşırıp kalamaz bile... Ancak, bir gün iktidara gelen yeni kurnazlar, o atı alıp üsküdarı geçenleri hedef gösterene kadar... Ondan sonra nasıl olursa olur, o hedef gösterilenlerin bir anda ne mal olduğu ortaya çıkar.

Aptallar, tarafsız gözlemden, eleştirel zekâdan ve kuşkuculuktan çok uzaktadırlar. Bir konu, kurnazlar tarafından medyada nasıl paketlenip sunulursa, onu öyle kabul ederler. Bu nedenle, kendisine çok başarılıymış süsü veren siyasetçiye, tv ekranlarında hayran hayran bakarlar. Gerçekleri söyleyen aydınlara ise burnun kıvrırılar.

Bir de, azınlıkta da olsa başka tür insanlar yaşar dünyada. Analitik zekâları ve derin tarih bilgileriyle, olan bitenin farkına varan, gırtlığı paralanana kadar halkına gerçekleri göstermeye çalışan aydınlardır bunlar. Ama bu aydınlar uyanıkların işine gelmez. Çünkü

halkı uyandırmanın, aydınlatmanın hiçbir gereği yoktur. Bu nedenle uyanıklar, aydınları her zaman kötüler, vatan hainliğiyle suçlar ve hedef gösterirler. Aptallar da, uyanıkların bu oyununa kanarlar ve dolayısıyla aydınları hiç sevmezler. Hatta kurnazların isteği doğrultusunda onlara kızarlar... Bu bir avuç aydın, Türkiye'nin Cassandralar'ıdır. Kaderleri, kendi ülkelerinde sürgün edilmek ve görmezden gelinmektir.

Halkın geri kalan kısmı zaten aptardır, eğitimsizdir, aş derdindedir. Onların küçük kurnazlıkları, hayatta kalma mücadelesinden ibarettir. Hiç unutmuyorum, birgün büyük bir şirketin patronu, "Çalmayan insan enayidir. Bu nedenle şirket çalışanlarının belli ölçüde çalmasına göz yumacaksın" demişti. İşte yukarda sözünü ettiğim aptallardır "çalıyor ama hiç olmazsa iş de yapıyor" kavramını ülke kültürüne yerleştirenler. Cassandra, nasıl bir millet kendine böyle bir şeyi lâıyk görebilir? "Canım çalsın ama iş de yapsın!" Kendini bu kadar aşağılayan, bundan daha fazlasını hak ettiğine inanmayan başka bir millet var mıdır dünyada, bilemiyorum. Herşey talep etmekle başlar. Sen neyi istersen sonunda onu alırsın. Dürüst politikacı talebedersen, olmayanı yargılar ve dışlarsan zamanla istediğine kavuşursun. Ama "Çalsın da iş de yapsın" dersen bundan daha iyisini beklemeye hakkın olmaz.

Sen de iyi bilirsin ki dünyada da kurnazlar, aptallar sayesinde geçinirler, zengin olurlar, iktidara gelirler. Bu yüzyıllardır böyle sürüp gitmiştir. Roma İmparatorları, halklarını gladyatör oyunlarıyla oyalayıp, şiddeti

kanıksatarak kontrol altında tutmayı, onlara gücünü göstermeyi başarmıştır. Aynen günümüzdeki futbol maçlarının bazı insanları sorgulamaktan, analiz etmekten uzak tuttuğu gibi... Halk bu Gladyatör oyunlarına öylesine dalar ve önemser ki 'İmparatorlar' onları istedikleri gibi yönetirler. Gladyatör oyunlarına, şiddeti özendirdiği ve halkı uyuttuğu gerekçesiyle o zamanın aydınları Cicero ve Seneca karşı çıkmışlar ama seslerini yeterince duyuramamışlar. Bu oyunlara tek başkaldırabilen ise o ünlü Spartaküs olmuş, onun da sonu vahşi bir ölümle noktalanmış.

"İnsanların düşünmemesi yöneticiler için ne büyük şans!"

Adolf Hitler (1889-1945)

Cassandra, bir düşün, aptallar olmasa Hitler 1933 yılında iktidara gelebilir miydi? Tarih kitaplarını okuduğunda, Nazilerin iktidara geldikten sonra yapacaklarının hiç değilse bir kısmının işaretlerinin çok önceden verilmiş olduğunu görebilirsin. Bazı düşünürler, aydınlar halkı uyarmak için avaz avaz bağırmışlar ama hep görmezden gelinmişler. Bertolt Brecht ve Heinrich Mann gibi Yahudi olmayan yazarlar, halkı uyarmaya çalıştıkları için ölümle tehdit edilmiş, Almanya'dan kaçmak zorunda bırakılmışlardı ve kitapları yakılmıştı. Stefan Zweig, kaçtığı Brezilya'da, Nazilerin, halkına yaptığı işkenceye dayanamayarak karısıyla birlikte intihar etmişti. Freud yaşlılığında, tanık olduğu dehşet karşısında "insanoğlunun kötü" olduğuna karar vermişti. Halk ise hiçbir zaman bu aydınlara sahip çıkmamış, desteklememişti. Günter Grass, yaşananları daha sonra şöyle değerlendirecekti: *"Sorun, çoğunluğun, Hit-*

ler'in yaptıklarını desteklemesi değildi. Sorun, çoğunluğun, yapılanlara karşı çıkmayacak kadar aldırılmaz olmasıydı." Bu bağlamda Grass'a göre "Sevginin karşıtı nefret değil, aldırılmazlıktır!". Yani Alman halkı, birinci dünya savaşının açtığı ekonomik yaraları en iyi saracağına inandıkları Hitler'i destekleyerek, desteklemeyenler de kafalarını öteki tarafa çevirerek, Nazizm'in arkasında yatan o korkunç gerçeğin işaretlerine ve entellektüellerin uyarılarına aldırış etmemişlerdi. Buna İran devrimini, Şili'deki Pinochet diktatörlüğünü ve daha pek çok ülkede yaşanan zulmü örnek gösterebiliriz. Hiçbir diktatör, aptalların yardımı olmadan iktidara gelemez.

"Kötülüğün zafere ulaşması için gerekli tek şey, iyi insanların hiçbir şey yapmamasıdır."

Edmund Burke (1727-1797)

İngiliz devlet adamı

Erich Fromm'a göre halkların entellektüel ve ahlakî fonksiyonları, sürekli propagandayla, tehditle, ideolojilerle ve kültürel gürültülerle etkisizleştiriliyor. Böylece kurnazların fikirleri ve düşünceleri, halkın fikir ve düşünceleri haline geliyor. Allah'tan günümüzde, aydınların söyledikleri ya da yarattıkları eserler yüzünden hapsi boylama dönemi geride kaldı. Şimdilerde onlara daha çok, Seneca'nın deyişiyle "Evrensel sessizlik komplosu" uygulanıyor. Yani bir aydının söyledikleri, yazdıkları görmezden geliniyor, hiçbir yayın organında yayınlanmıyor, konuşulmuyor, yok sayılıyor. Bu da yine, Seneca'nın söylediği gibi, "Kıskanç sessizlik komplosu" tarafından destekleniyor. Çünkü genelde birbirini çekemeyen bazı aydınlar, yazarlar ve gazeteciler de bu

komploya mutlulukla katılıyorlar. Dolayısıyla kurnazların komplosu, belki de kendilerini dahi hayrete düşürecek biçimde başarılı oluyor. Böylece sesi boğulan aydınları hapse atmaya, hatta düşüncelerini ifade etmekten caydırmaya gerek bile kalmıyor. Schopenhauer diyor ki: *“Gerçek değerleri, varlıklarını görmezden gelerek bastırma sanatını iyi bilen ‘haydutlar’ Seneca’nın zamanında da yaşarmış. O günlerde de iyi olanı halktan gizleyerek kötü olanı yüceltme alışkanlığı yaygınmış.”* Cassandra, Schopenhauer’in ne demek istediğini anlamak için bugün gazetelere ve televizyon kanallarına şöyle bir göz gezdirmek yeterli.

Öperim...

ÇOCUKLAR*

Çocuklarımız, sizin çocuklarınız değil.

Onlar, kendini özleyen Hayatın kızları ve oğullarıdır.

Sizin sayenizde gelirler dünyaya ama sizden değildirler,

Ve sizinle olsalar da size ait değiller.

Onlara sevginizi verebilirsiniz, ama fikirlerinizi asla.

Çünkü onların kendi fikirleri vardır.

Bedenlerini tutsak edebilirsiniz, ama ruhlarını asla.

Çünkü onlar, sizin rüyalarınızda dahi ulaşamayacağınız yarında yaşarlar.

Onlar gibi olmaya çalışabilirsiniz ama onları kendinize benzetmeye uğraşmayın.

Hayat ne geriye gider, ne de dünde kalır.

Siz, çocuklarını yaşayan oklar misali ileriye savuran yay gibisiniz.

Okçu, sonsuzluk yolundaki hedefi görür ve o yüce gücü ile yayı eğerek uzaklara uçurur.

Okcunun elinde sevinçle eğilin.

Çünkü o, sağlam yayı da uçan ok kadar çok sever.

Halil Gibran

* İngilizce'den çeviren: Aylin Livaneli

Emile'in Eğitimi

"Günün birinde belki de, en ölümcül günahın, çocuk ruhunun katli olduğu konusunda, iyi bilinen, iyi düşünülmüş ama aynı zamanda da şiddetli bir kamu inancı oluşacaktır. Çünkü böyle bir katliam, hayat prensibi olan güven yok olduğunda, insan davranışını, bu davranış her ne kadar iyi ve doğru görünse de, yıkıcı bir bilincin sapkınlığına hazır hale getirir."

Erik Erikson (1902-1994)*

Sevgili Cassandra,

Belki sana çok radikal bir çözüm gibi görünecek ama ben çocuk yapacak olan eşlerin, araba kullananlar gibi ehliyet alması gerektiğini düşünüyorum. Çünkü her önüne gelen çocuk yapıyor. Çocuğa bakmaya yetecek parası olmayan, psikolojik sorunları bulunan, sorumsuz olan yeterliliğine bakmadan doğuruyor. Bu nedenle de dünyada aç, eğitimsiz ya da yanlış eğitilmiş, psikolojik sorunları olan sürüyle çocuktan geçilmiyor.

Bu durumu çözmenin tek yolu, bence, çocuk isteyen her ailenin bir testten geçirilmesi. Kişinin sorumluluk düzeyinin, psikolojisinin ve bir çocuğu sağlıklı olarak

* Ünlü ABD'li Psikiyatr.

yetiştirip yetiştiremeyeceğinin uzmanlar tarafından sınınanması lâzım. Daha sonra yeterli görülen kişilerin ekonomik durumuna bakılarak, kaç çocuk yapabileceklerinin hesaplanması ve bu doğrultuda ehliyet, bilgi açısından yeterli görülmeyenlere ise kurs verilmesi... Sence bu çok mu saçma? Evet, belki biraz Orwell'in '1984'ünde yer alabilecek bir çözüm gibi görünüyor ama, bu kadar radikal bir biçimde olmasa da, bu konuya bir çare bulunması şart değil mi sence?

Çocuk eğitimi çok hassas bir konu. Ve ne yazık ki günümüzde çocuğu doğaya uygun şekilde yetiştirmek için önce ebeveynlerin eğitilmesi gerekiyor. Çünkü hepimiz öylesine doğadan uzaklaştık ki... Apartman dairelerinde büyüyen çocuklar, onları trafikten, soğuk havadan ve türlü tehlikelerden korumaya çalışan anne-babaları sayesinde hapis hayatı yaşıyorlar. Çocuk, üşütmesin diye kat kat giydiriliyor ve direnci azaltılıyor. Direnci azaldığı için en hafif bir rüzgârda hastalanan çocuğa hemen antibiyotikler veriliyor. Böylece çocuğun düşük direnci daha da düşüyor. Çocuk, merakından eşyalara dokunmak istediği zaman, çok kez azarlanıyor. Bu yüzden dolayı yolla, merakın iyi bir şey olmadığını öğreniyor ve, ya köreliyor ya da tam tersine tehlikeli boyutlara ulaşıyor merakı. Anne-baba, çocuğu dış tehlikelerden koruyarak, ona iyilik yaptığını zannederken, aslında nasıl kötülük yaptığını bir türlü anlayamıyor. Sonunda çocuk, sürekli korunması ya da hizmet edilmesi gereken, kendi kendine yetmeyen bir yetişkin olarak karşımıza çıkıyor. Bu nedenle çocuk doğurmak isteyen her ailenin, Jean-Jacques Rousse-

au'dan John Dewey'e kadar, eğitim konusunda yeni ı-
ğır açan düşünürlerin yazdıklarını okumalarının zo-
runlu hale gelmesi gerektiğini düşünüyorum.

"Tanrı herşeyi iyi yaratır; herşey, insanın elinde dejenere olur." Rousseau'nun 'Emile' adlı kitabı bu cümleyle başlar. Emile, çok özel şartlar altında yetiştirildiği varsayılan roman kahramanı bir erkek çocuktur. Ve aydınlanma döneminde yazılan bu beş kitaplık inceleme, Batı dünyasındaki eğitim sistemine ışık tutmuştur. Rousseau, insanın doğduğu andaki doğal halini korumak ve bu 'doğal insana' sosyal yaşamı öğretmek gerekliliğine inanır. Yani insanın doğal güdülerini, bebekliğinden itibaren serbest bırakmak ve içindeki iyiliği ve saflığı mümkün olduğu sürece korumasına izin vermek gerekir. Çünkü Rousseau, çağdaşı Hobbes gibi düşünürlerin aksine, insanoğlunun özünde iyi olduğuna inanır. Onu dejenere eden ise toplum kuralları ve doğadan uzaklaşmaktır:

"İnsanlar, insanî olun! Bu sizin ilk görevinizdir. Her türlü duruma, her çağa, insanlığa yabancı olmayan her şeye karşı insanî olun. Önünüzde, insanlıktan başka ne tür bir bilgelik var? Çocukluğu sevin, onun zevklerini ve sevilesi sezgilerini destekleyin. Hanginiz zaman zaman; kahkahaların dudaklarınızda ve ruhunuzun huzurlu olduğu o yaşları özlemez? Neden çok çabuk kaçacak olan bu mutluluk anını ve hiçbir zararı olmayan hediyeleri masum küçük insanlardan esirgeyesiniz? Neden size dönmediği gibi onlara da dönmeyecek olan o kısacık çocukluklarını acıyla doldurasınız? Babalar, ölümün çocuğunuzu beklediği anı bilebilir misiniz? Onları, doğanın onlara verdiği bir kaç andan mahrum ederek

kendinizi pişmanlığa hazırlamayın. Bırakın varoluşun zevkini tattıklarında sevin sinler; Bırakın Tanrı onları çağırdığında, yaşamı tatmadan ölüme gitmesinler.'

Rousseau, birbirine zıt iki tarz eğitime dikkat çeker: 1. Kamusal ve müşterek. Yani çocuğun topluma göre ve toplum için şekillendirilmesi; 2. Bireysel ve yerel. Yani çocuğun kendisi için yetiştirilmesi. Rousseau, bu iki sistemin birbirine zıt olması gerekmediğini, ikisinin de ortak uygulanabileceğini söyler. Çünkü Rousseau'ya göre bir sistemi benimseyip diğerini es geçmek, insanın arzuları ve görevleri arasında kararsız bir biçimde sürekli gidip gelmesine ve sonunda ne kendine ne de başkalarına bir fayda sağlamamasına neden olur. Bundan dolayı çocuğun, bebeklikten itibaren bireysel ve yerel; sosyal bilinç gelişmeye başladıktan sonra ise, kamusal ve müşterek eğitime tâbi tutulması gerektiğine inanır.

Çocuk için anne ve baba çok önemlidir. Bu nedenle anne ve baba asla çocuktan şefkatini esirgememelidir. Çocuğu eğitirken ne fazla yumuşak ne de fazla sert davranılmalıdır. Ne aşırı giydirmeli ne de çıplak bırakılmalıdır. Kısacası her türlü aşırılıktan kaçınılmalıdır.

"Bana göre en iyi eğitilmişler, hayatın iyi ve kötü yanlarına en iyi dayanabilenlerdir." der Rousseau ve devam eder: *"İnsanlar sadece çocuklarının yaşamalarını korumak isterler. Bu yeterli değildir. O, insan olarak kendini korumayı, kaderin darbelerine dayanmayı, zenginliğe ve fakirliğe göğüs germeyi, gerekirse İzlanda'nın karları veya Malta'nın kavurucu kayalarında yaşamayı öğrenmelidir."*

Çocuğu doğallıktan uzaklaştırmamak gerekir. Bili-

yorsun Cassandra, İsveç'te pedagoglar annelere, kendi sokağa çıkarken ne giyiyorsa çocuğuna da aynı kalınlıkta giysiler giydirmesini öğütlerler. Anne kazakla veya T-shirt'le çıkıyorsa aynısını çocuğuna giydirmelidir. Onu iyice sarıp sarmalamak sadece dayanıklılığını azaltır. Yani çocuğu her türlü ortamda ve şartta yaşayabileceği şekilde yetiştirmek gerekir ki, büyüdüğünde doğaya karşı sağlam durabilsin. Çünkü insan özünde, içinde yaşadığı şartlara adapte olabilme kabiliyetindedir.

Aynı şekilde Rousseau, çocuklara ilâç verilmesine de son derece karşı. Çünkü çocuk, hayatın kaçınılmaz bir parçası olan hastalığı, acıyı öğrenmek zorunda ve ilâçlarla onun doğal savunma mekanizmasını bozmamalıyız: *"Yaşamının bir bölümünü tıbbı adayan Locke, çocuklara ilâç vermememizi öğütler. Kendim için nasıl doktor çağır-mıyorsam Emil için de, yaşamı tehlikede olmadıkça, çağırma-yacağım."* Fazla korumacı anneler için de şöyle der Rousseau: *"Çocuklarını yumuşaklığa boğarak onları ileride acı çekmeye hazırlarlar; tenlerindeki gözenekleri, büyüdüklerinde kurbanı olmaktan kurtulamayacakları her türlü kötülüğe açarlar."* Ve şöyle tavsiyede bulunur: *"Doğayı inceleyin. Önünüze koyduğu yolu takip edin. Doğa çocukları sürekli hareket ettirir, her türlü zorlukla tabiatlarını güçlendirir, acı ve üzüntünün anlamını erken yaşta öğretir."* Böyle diyerek çocuğun geçirdiği hastalıkların, küçük kazaların; yaptığı hataların ona hayatı öğrettiğini, çocuğu bunlardan korumaya çalışmanın ona kötülük yapmak olduğunu anlatır Rousseau. Bu bağlamda çocuğa hata yapması için izin verilmesi gerektiğini, yaptığına ise onu cezalandırmak yerine, yaptığına sonucundan ders çıkar-ması öğretilmelidir. Yani çocuğa sıcak kalorifere do-

kunmamasını söylemenin bir anlamı yoktur. Çünkü çocuk ancak dokunduktan sonra bunu yapmaması gerektiğini anlayabilir.

Çocuğunu, onu aşağılayarak, hakaret ederek ya da sadece bağırarak yoluyla terbiye etmeye veya ileride başarılı olması için onda bu şekilde hırs uyandırmaya çalışan anne-babalar, çocuğun egosunu ne derece yaradıklarının farkında değiller. Böyle yetiştiği için büyüdüğünde alkolik, uyuşturucu bağımlısı veya dengesiz olan insanlar tanıyorum. Aynı şekilde çocuğuna fazlasıyla iyi davranan, aşırı koruyan ve onun her istediğini yapan aileler de çocuklarına fazlasıyla kötülük yapıyorlar. Her iki durumda da çocuk âciz kaldığını hissediyor ve büyüdüğünde zayıf karakterli bir yetişkin oluyor. Ve Rousseau tüm kötülüklerin zayıflıktan kaynaklandığını söyler: *“Tüm kötülükler zayıflıktan gelir. Çocuk sadece zayıf olduğu için kötüdür; onu güçlü kılarsanız iyi olur. Herşeyi yapabilen yanlış bir şey yapmaz.”*

Rousseau’dan 200 yıl sonra, yani 20’nci yüzyılda yaşamış olan ünlü psikolog Erik Erikson da çocuğun, doğduğu andan itibaren çevresiyle ve dünyayla olan temasının, onu her yaşta nasıl etkilediğini “Gelişimin sekiz aşaması” adlı çalışmasında özetle şöyle anlatıyor:

Herkes hayatında sekiz psikolojik aşamadan geçer. Her aşamada ayrı bir kriz yaşanır. Kişinin karakterinin nasıl oluşacağı ise bu krizlerle başa çıkma kapasitesiyle belirlenir. Kişi, bir aşamadaki krizi çözmeden diğer krize yakalandığında sorunlar katlanarak artar. Cassandra, her aşamayı şöyle tarif edebiliriz:

Aşama 1: Bebeklik (0-1 Yaş)

Kriz: Güvene karşın güvensizlik.

Açıklama: İlk yılında bebek, yiyecek, ısınma ve şefkat için başkalarına bağımlı olur. Bu nedenle de ailesine ya da bakıcısına sonsuz derecede güven duyması gerekir.

Pozitif sonuç: Bu ihtiyacı tam olarak karşılandığında bebek çevresine güvenmeyi öğrenir.

Negatif sonuç: Karşılanmadığında ise bebek çevresine ve kendine güvenini kaybeder.

Aşama 2: İkinci Bebeklik (1-2 Yaş)

Kriz: Şüphecilğe karşın bağımsızlık.

Açıklama: Bebekler bu yaşta konuşmayı, yürümeyi ve tualete gitmeyi öğrenmeye başlarlar. Kendine güvenleri ve oto-kontrolleri gelişir.

Pozitif Sonuç: Ebeveynler çocuğun insiyatifini destekler, hata yaptığında onu rahatlatırlarsa, gelecekte karşısına çıkacak ve seçim, kontrol, bağımsızlık gerektiren durumlarda ihtiyacı olan güveni gelecek ve bağımsız bir yetişkin olacaktır.

Negatif sonuç: Eğer aile fazlasıyla korumacıysa ya da çocuğun bağımsız davranışlarını onaylamıyorsa, çocuk kendi davranışlarından utanç duymaya veya yeteneklerini sorgulamaya başlar. Şüpheli biri olup çıkar.

Aşama 3: İlk çocukluk (2-6 yaş)

Kriz: Suçluluk duygusuna karşın insiyatif.

Açıklama: Bu yaşlarda çocuk çevresindekilerle sos-

yalleşmeye başlar. Artık macera isteğiyle sorumluluk arasında bir denge kurmayı, düşüncesiz hareketlerini ve çocukluk hayallerini kontrol etmeyi öğrenmelidir.

Pozitif sonuç: Aileler teşvik edici ama aynı zamanda disiplin konusunda tutarlıysa, çocuk suçluluk duygusundan bazı şeylerin yasak olduğunu anlayacak ve sağlıklı bir şekilde hayal gücünü kullanabilecektir.

Negatif sonuç: Aksi halde çocukta sürekli bir suçluluk duygusu gelişir ve çocuk, bağımsızlığın yanlış olduğuna inanır. Yani bağımsız olmayı istediği her an suçluluk duyar.

Aşama 4: İlk Ve Ortaokul Yılları(6-12 Yaş)

Kriz: Aşağılık kompleksine karşın yeterlilik duygusu.

Açıklama: Çocuk bu aşamada, kendisini yetişkinliğe hazırlayan okulda değişik beceriler kazanır.

Pozitif sonuç: Eğer çocuk entelektüel uyanın, üretken ve yaratıcı olmanın ve başarıyı aramanın zevkini keşfederse bir tür yeterlilik duygusu geliştirecektir.

Negatif sonuç: Yoksa yeterliliğinden şüphe edip aşağılık kompleksine kapılır.

Aşama 5: Gençlik (12-18 Yaş)

Kriz: Rol karmaşasına karşın kimlik.

Açıklama: Bu aşamada kendimize “Biz kimiz?” diye sormaya başlarız. Bu soruyu yanıtlamak için ise bugüne kadar geçirdiğimiz her aşamayı gözden geçirmeliyiz: Temel güven duygumuz oluştu mu? Güçlü bir bağımsızlık ve yeterlik duygumuz var mı?

Hayatımız bizim kendi kontrolümüzde mi?

Pozitif sonuç: Bu sorulara cevabımız evetse güçlü bir kimlikle hayata atılırız.

Negatif sonuç: Eğer cevabımız hayırsa kim olduğumuz konusunda aklımız karışık demektir. Bu durumda hayattaki rolümüzü oynamak için karar vermemiz ve seçim yapmamız çok zorlaşır.

Aşama 6: İlk Yetişkinlik: (19-40 Yaş)

Kriz: Yalnızlığa karşın yakınlık.

Açıklama: Bu aşamada en önemli şey aşk ilişkileridir. Erikson '*İşinizde ne kadar başarılı olursanız olun, yakınlık kurma beceriniz yoksa tam olarak gelişmiş sayılmazsınız.*' der. Kimlik duygusu geliştirememiş kişiler, genelde başkalarıyla kalıcı yakınlık kuramaz ve inzivaya çekilirler.

Pozitif sonuç: Kişi uzun süreli yakın ilişkiler kurar ve kimliklerini paylaşırlar.

Negatif sonuç: Yoksa bağlanmaktan korkar, kendilerini yalnız hisseder ve kimseye güvenemezler.

Aşama 7: Orta Yetişkinlik (40-65 Yaş)

Kriz: Durgunluğa karşın üretkenlik.

Açıklama: Bu aşamada kişi, kendi dışında başka insanlara bakmaya başlar. Örneğin çocuk yapar ya da birilerine yardım eder.

Pozitif sonuç: İnsanlar bu krizi çocuk yaparak, bakarak veya gelecek nesillere yardım ederek çözebilir.

Negatif sonuç: Kişi hiçbirini yapmazsa bencil olur ve ileriki yaşamında durgunlaşır.

Aşama 8: Geç Yetişkinlik. (65-.... Yaş)

Kriz: Kedere karşın onur.

Açıklama: Yaşlılık, insanın yaşamı hakkında düşündüğü ve zevk, doyum veya hayalkırıklığı, başarısızlık gördüğü bir aşamadır.

Pozitif sonuç: Kişi, yaşamdan doyum sağladığı ve hem kendi içinde hem de başkalarıyla bir bütünlük oluşturduğu duygusunu hissederse ölümü onurla kabul edecektir.

Negatif sonuç: Tam tersiyse kişi kederlenecek ve ölümden korkacaktır.

Erikson'un bu teorisinden anladığımız gibi bebeklikte ve çocuklukta nasıl şekillendiğimiz, tüm hayatımızın kalitesini belirliyor. Ve tüm aşamalardaki negatif sonuçlara baktığımızda, çocuk doğru yetişmediği takdirde güvensiz, şüpheli, suçluluk duygusuyla dolu, kompleksli, kimliksiz, yalnız, durgun ve kederli bir yetişkine dönüşüyor. İşte Rousseau'nun sözünü ettiği 'zayıflık' da bu özelliklerden kaynaklanıyor. Hepimiz biliyoruz ki kötülük genelde bu tür insanlardan geliyor. Buna karşın Erikson, anne-babaları, çocuklarını güvenli, bağımsız, insiyatif sahibi olacak şekilde yetiştirmeleleri için uyarıyor ki çocuklar yeterli, kişilik sahibi, sosyal, üretken ve onurlu yetişkinler olsunlar. Çünkü sağlam karakterli kişilerden kimseye kötülük gelmez.

Rousseau, yaşlılık hariç, tüm bu aşamalara beş kitabının her birinde ayrı ayrı yer veriyor. Birinci kitap bebeklik, ikincisi çocukluk, üçüncüsü okul çağı, dördüncüsü ergenlik-gençlik, beşincisi de yetişkinlik aşamalarını ele alıyor. Ve aşağı yukarı Erikson'un söyledikleri-

ni anlatıyor. Meselâ Rousseau, ergenliği şöyle tasvir ediyor:

“Uzaktaki fırtınayı sezen denizin gürlemesi gibi yükselen tutkuların fısıltısı da patırtılı devrimini ilân eder. Kaynayan akıntı, yaklaşan tehlikeyi haber verir. Mizaç değişiklikleri, sıkça ortaya çıkan öfke patlamaları, aklın sürekli kışkırtılması çocuğu neredeyse yönetilemez duruma getirir. Daha önceleri onu idare eden seslere karşı sağırlaşır; O artık ateşli bir aslandır. Rehberini görmezden gelir; Artık kontrol edilmek istememektedir.”

Bugün artık görüyoruz ki bu tanım daha çok Rousseau’nun ve Erikson’un tavsiye ettiği şekilde yetiştirilmeyen çocuklar için geçerli. Dengeli bir sevgi ve disiplinle, şefkatle, güvenle ve özgürce büyüyen çocuklar ise ergenlikte, hormonal değişiklikler sayesinde zorlaşırlar da ailelerine çok büyük problem çıkarmıyorlar.

Rousseau, çocuğun okul eğitiminin de doğal yolla olması gerektiğine inanır. Ona bazı bilgiler vermek yerine onu düşünmeye ve soruların cevaplarını kendi kendine bulmasını sağlamaya çalışmalıyız. Bu bağlamda Rousseau, Sokrates’in soru esasına dayalı öğretme biçimini benimsemiş gibidir: *“Çocuklar önce yerlerinde duramazlar; sonra meraklı olurlar.”* Bu nedenle ilk doğdukları andan itibaren öğrenmeye açıktırlar. *“Bırakın ona bilim öğretilmesin, bırakın onu keşfetsin.”* sözüyle Rousseau, çocuğa öğretmek istediğimiz konuyla ilgili bir soru sormamızı ve cevabı kendisinin bulmasını öğütler. Böylece çocukta merak uyanır ve neyi neden öğrendiğini daha iyi kavrar. Cassandra, benim çocukken eğitimle ilgili en büyük sorunum buydu galiba. Çoğumuz

küçük yaşta matematiği, kimyayı, tarihi ve diğer dersleri neden öğrenmemiz gerektiğini bilmeyiz. Çünkü bunu bize kimse anlatmaz. Biz de nedenini anlamadığımız bu dersleri zoraki, sıkılarak öğreniriz. Oysa bize matematiğin düşünme kapasitemizi nasıl geliştireceği, tarihi bilmenin geleceğe nasıl ayna tutacağı, fizik-kimya-biyolojinin, içinde yaşadığımız dünyayı ve içindeki canlılarla nesneleri nasıl daha iyi anlayabileceğimiz ve tüm bunların nasıl birbiriyle bağlantılı olduğu anlatılsaydı, çok daha meraklı ve bilinçli bir şekilde derslerimize sarılırdık gibi geliyor bana. Meselâ Rousseau, çocuğa doğuyla batıyı öğretmenin en iyi yolunun, onu gün batımını görebileceği bir yere götürmek olduğunu söyler. Ertesi sabah, gün doğumunu seyretmek üzere çocuğu aynı yere götürmek gerekir: *"Siz ve o, doğan güneşi dikkatle inceledikten, aynı yerden görülebilen dağları ve başka nesneleri farketmesini sağladıktan, ikiniz bunlarla ilgili serbestçe konuştuktan sonra düşünceye dalmış gibi birkaç dakika sessiz kalın. Sonra 'Galiba güneş dün gece şuradan battı, bugünse buradan doğuyor. Bu nasıl olabilir?' deyin. Başka bir şey söylemeyin; soru sorarsa cevaplamayın; başka şeylerden konuşun. Onu kendi kendine bırakın. Ve emin olabilirsiniz ki bunu düşünecektir... Çocuğunuzun dikkatini doğa denen fenomene vermesini sağlarsanız merakı uyanır. Ama merakını gidermek için acele etmeyin. Soruları önüne koyun ve onları çözmesine izin verin. Hiçbir şeyi siz söylediğiniz için değil, kendi öğrendiği için bilsin."*

Okullu Melekler

*Hiçbirimiz bilmiyorduk gizli karanlığın karatahtalarını,
Neden uzakta görünürdü dilimlere bölünmüş küre,
bilmiyorduk.*

*Ama bildiğimiz şeyler de vardı;
Herşeyin çevresi yuvarlak olmaz geometride,
Ay tutulması aklını karıştırırır çiçeklerin;
Ve kuşların uçuşunu hızlandırır.*

*Birşey bilmiyorduk hiçbirimiz.
Parmaklarımız çini mürekkebindendi, neden?
Şunları biliyorduk sadece:
Düz bir çizgi isterse kıvrılır, isterse kırılır;
Ve gezgin yıldızlar, aritmetik bilmeyen çocuklardır.*

Rafael Alberti (1902-1999)

Türkçesi: Ülkü Tamer

Rousseau nasıl 18'inci yüzyılda Avrupa eğitiminde devrim yaptıysa John Dewey'de 20'nci yüzyılda, ABD'de bugünkü eğitim sisteminin tohumlarını attı. Dewey, eğitim konusunda Rousseau'yla hemen hemen aynı fikirdeydi. O da çocukların okulda uzun ve sıkıcı nutuklar dinlemek yerine gerçek yaşamda önlerine çıkacak soruları birebir çözmeyi öğrenmeleri gerektiğini söylerdi. Meselâ matematik, yemek yapmada kullanılan oranları veya eşekle bir yerden başka bir yere gitmenin ne kadar süreceğini anlamaya çalışarak öğrenilmeliydi. Tarih, insanların nasıl yaşadığı, iklimleri, ne tür bitkiler yetiştiğini araştırarak anlaşılmalıydı. Dewey de Rousseau gibi her çocuğun yeteneklerinin ve

tecrübesinin farklı olduğunu; eğitim sisteminin, bu farklılıklar göz önünde bulundurularak düzenlenmesi gerektiğini savunurdu. Yani her çocuk yeteneğine ve tecrübesine göre eğitilmeliydi. Ayrıca o da çocuğun en iyi, deneyim yoluyla öğrenebileceğini söylerdi. Böylece Dewey, ABD’de ‘Deneysel eğitim’ sisteminin kurucusu oldu.

Rousseau, günümüzün uzmanlaşma çılgınlığını çok önceden görmüş gibi, çocukları tek bir konuda eğitmek gerektiğini anlatır. Herkes herşeyi bilemeyeceği için öğretilecek konular seçilmelidir ama, çocuğu bir tek konuya yöneltmek, ilerde diğer konularda zorluk çekmesine neden olur. Bu bağlamda anne-babanın çocuğa herhangi bir meslek dayatmasının da yanlış olduğunun altını çizer:

“Herkesin kendine bir yer edindiği sosyal sınıflandırmada insanın bu yer için eğitilmesi gerekir. Bir tek sosyal pozisyon için eğitilmiş biri bu pozisyonu bırakacak olursa, başka hiçbir şeye uygun değildir. Eğitimi sadece kader, ailesinin seçimiyle uyum içinde olduğunda geçerlidir. Olmadığında ise, sırf ona aşıladığı önyargılar nedeniyle bile olsa zarar verir.”

Bugün herkes bir tek konuda uzmanlaşma peşinde. Çünkü dünyadaki eğitim sistemi insanı bu yöne sürükliyor. Bu nedenle de, kendi konusunda uzman ama, bunun dışında hiçbir şey bilmeyen insanlar çıktı ortaya. Oysa “Felsefe en yüce müziktir” demiş Platon. Felsefeyi, matematiği bilmeyen müziği de bilemez. Psikolojiden anlamayan tıbbın diğer alanlarını da tam olarak kavrayamaz. Çünkü herşey birbirine bağlıdır. Hiçbir şey tek başına varolamaz. Bu nedenle çocuğumuzu bir

konuda uzmanlaşması için teşvik ederken, diğer konularda da bilgi sahibi olmaya özendirmeliyiz.

Tabii özellikle Rousseau'nun eğitim konusunda yazdıkları, zamanının gerektirdiği biçimde, daha çok erkeklere yönelik. Ona göre kız çocukları farklı ve daha pasif olacak biçimde yetiştirilmeli. Bugün artık bu inanış geçerliliğini yitirmiş durumda. Ama yine de ne acıdır ki hâlâ çoğu ülkede kız çocuklar, erkeklerden farklı olarak, birine eş olmak üzere yetiştiriliyor. Hatta öyle ki, iyi eğitim gören kızlar dahi, bu eğitimi, daha iyi bir evlilik yapmak için alıyor. Kendi düşünce sistemini kuran ilk kadın psikiyatr olan Karen Horney, toplum ve kültürün kadını, aşk, korunma, servet ve bakım için erkeğe bağımlı hale getirdiğini söylüyor; Aşkta erkeğin tatmin edilme ve kadının aşağılanma geleneğine dikkat çekiyor; ve kadının ancak eşi, ailesi ve çocukları vasıtasıyla değer kazandığını belirtiyor. Kuşkusuz ki, aileler kız çocuklarını zayıf yaratıklar olacak şekilde yetiştirdiklerinde, Erikson'un sözünü ettiği tüm olumsuz özelliklere açık hale getiriyorlar.

Sarılır, öperim...

Harvard'ın Kadınsız Tarihi

“Eğitim, söylenen her şeyi, öfkelenmeden ve kendine olan güvenini kaybetmeden dinleyebilmektir.”

Robert Frost (1874-1963)

Sevgili Cassandra,

Buz gibi bir Aralık gününde, Londra'yı anımsatan tertemiz, daracık sokakların arasından bir avluya girdiğimi hatırlıyorum. Yer yer karlarla kaplı olan bu avlu, yemyeşil ağaçlarla süslenmişti. Birden, on dokuzuncu yüzyıldan kalma alçak binalardan birinin salonunda buluvermiştim kendimi. Salon, kocaman koltukları, şöminesi ve avizeleriyle bir İngiliz asilzadesinin evini andırıyordu. Her yerde eski ve şık ciltli kitaplar göze çarpıyordu. Birbirine karışmış olan kitap ve ahşap kokusu, içimi müthiş bir huzur ve yücelik duygusuyla doldurdu. Aynen Beethoven'in "Ay ışığı sonatını" her dinlediğimde olduğu gibi, çevremdeki kabalık ve sıradanlığın kaybolduğunu, ruhumun yıkanıp arınarak ferahladığını hissettim. Koltuklara oturmuş olan beyaz saçlı, papyonlu, bastonlu beyler salonun bu görüntüsünü tamamlıyordu. Burası Harvard Üniversitesi'nin Fakülte Kulübü'ydü. Ve bu beyler, üniversite profesörleriydi.

Pencereden dışarıya baktığımda, telâş içinde bir binadan öbürüne koşuşturan, gencecik insanları gör-

düm. Üzerlerinde kalın balıkçı kazaklar ve ellerinde kitaplarla derslere yetişmeye çalışıyorlardı. "Ne kadar şanslılar" diye düşündüm, "Harvard'da okuyorlar." Babamın Harvard Üniversitesi'nde verdiği konferans için oradaydım. Ve birkaç gün boyunca Harvard havasını içime çektim. İnsanı bambaşka boyutlara taşıyan bir duygu bu.

Harvard, 1636 yılında, John Harvard Charlestown tarafından kurulmuş ve ilk faaliyete geçtiğinde sadece dokuz öğrencisi varmış. Şimdi ise bu sayı 18 binden fazla. John Adams, Theodore ve Franklin D. Roosevelt, John F. Kennedy ve George W. Bush'un da aralarında bulunduğu 7 ABD Başkanı ve Nobel ödüllü 40 politikacı, sanatçı ve bilim adamı yetiştirmiş. Türklerden de burada eğitim görmüş, hatta profesör olmuş ve önemli araştırmalara öncülük etmiş insanların olması beni sevindiriyor Cassandra. Eminim birçok Şilili için de aynı şey söz konusu. Ama burada okuyup da hiç beklenmedik alanlara yönelen insanlar da yok değil. Mesela Harvard Kennedy okulundan mezun olduktan sonra şimdi kasaplık yapan birini tanıyorum. Şaka yapmıyorum... İnsanoğlu sürprizlerle dolu, değil mi?

Eğitimle ve kültürle, kendi insanî, ahlakî ve meslekî birikimlerini ve kişisel yeteneklerini birleştirebilen kişinin yolu yıldızlara doğru yükselebiliyor. Aynen daha önce sözünü ettiğim Nobel ödüllü 40 Harvard mezununun ya da üçüncü yılında Harvard'ı bırakıp Microsoft'u kuran Bill Gates'in yolunun yükseldiği, gibi...

Harvard'ın bana göre en iyi tarafı, herkesin her şeyi açık açık tartışılabilir olması Cassandra. Hiçbir şey yasak ya da ayıp değil. Eşitlik ve ifade özgürlüğü, buranın temel ilkesi gibi görünüyor. Ama bunun her za-

man böyle olmadığını öğrenmek, beni çok şaşırttı doğrusu. Harvard'ın binalarında dolaşırken en çok dikkatimi çeken şeylerden biri, duvarlarda asılı duran yüzlerce portre oldu. Bu portreler, Harvard'ın yaklaşık 400 yıllık tarihinde önemli yer tutmuş kişilere aitti. Ancak aralarında, kadın portresinin, neredeyse yok denecek kadar az olması dikkatimi çekti. Daha sonra Harvard dergisini okurken bu konuda bir makale olduğunu gördüm. Portreler konusunu fark eden yalnızca ben değilmişim. Yazdığı kitaplarla Pulitzer ödülü alan Profesör Laurel Thatcher Ulric, "Harvard'ın Kadınsız Tarihi" adlı makalesinde bu konuya değinmiş. Bu yazıda öğrendiğim bir şey beni hayrete düşürdü. Beni daha da çok şaşırtan ise, bu konuyu bilen çok az insanın olmasıydı. Öğrendiğim şey şuydu: Harvard'a 1972 yılına kadar kız öğrenci alınması yasakmış. Yani 33 yıl önce-sine kadar burada sadece erkekler okuyabiliyormuş. Cassandra, düşünebiliyor musun? 1899 yılında Harvard'ın başkanı olan Charles William Eliot, kadınların yüksek eğitim almalarının şart olduğunu ama bunun erkeklerin eğitiminden çok farklı olması gerektiğini düşünüyormuş. Ona göre kadınların entelektüel kapasiteleri, vücutları gibi erkeklerden farklıymış. Bu nedenle kadınlar, üniversitede, gençlere nasıl davranacaklarını ve ahlakı öğretmeyi öğrenmelilermiş. Ayrıca din konusunda da eğitim almaları iyi olurmuş ama onun dışında bir şey öğrenmeleri gereksizmiş.

Eliot'un bu görüşü, o sıralarda çok başarılı bir kadın profesör olan M.Carey Thomas'ı çok kızdırmış. Hayatı boyunca, kadınların beyin kapasitesinin erkeklerinkine eşit olduğunu ve bu nedenle erkeklerle aynı eğitimi almaları gerektiğini savunan Thomas, Eliot'a karşı bir sa-

vaş başlatmış. Bu savaşın sonucunda, 1899 yılında Harvard'a bağlı Radcliffe Üniversitesi, kadınlara en üst seviyede eğitim verme yoluna gitmiş. Daha sonra kadınların erkeklerle aynı seviyede eğitilmesinin önemini anlayan Eliot da, bu girişimi desteklemiş ve böylece Üniversitede egemen olan bağnaz yaklaşım yerini yavaş yavaş daha modern ve eşitlikçi bir eğitim anlayışına bırakmış. Yine de 1972 yılına kadar kız ve erkek öğrenciler ayrı üniversitelerde eğitim görmüşler. Şimdi Harvard'daki pırıl pırıl kız öğrencileri görünce ve birkaç yıl önce büyük başarıyla buradan mezun olan beş Türk kız öğrenciyi düşününce, bunun 33 yıl öncesine kadar mümkün olmadığını bilmek insana tuhaf geliyor doğrusu. Harvard'ın bugünkü Başkanı Lawrence H. Summers geçenlerde skandal yaratan bir konuşma yaptı. Summers'ın basında yayınlanan ve büyük eleştiri alan bu konuşmasını hatırlıyor musun Cassandra? Şöyle diyordu Summers: "Kadınların çok azının bilim ve matematik kariyerlerinde başarılı olabilmesinin nedeni, erkek ve kadın arasındaki içsel farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir." Summers, daha sonra, sözlerinin yanlış anlaşıldığını açıkladı. Ancak böyle düşünen diğer kişilere en iyi cevabı senin gibi başarılı kadın doktorlar, ekonomistler, politikacılar ve MİT'teki çalışmaları sonucunda ağacın arkasını gören radarı keşfederek ABD'de olay yaratan Türk bilim kadını veriyor. Sanırım bu son örnek bazı kişilere daha da inanılmaz geliyor. Düşünsene Cassandra, müslüman, kadın, üstelik de çok başarılı bir bilim kadını... Yani ya bazı kafalarda bir karışıklık var ya da gözümüzle gördüklerimiz gerçek değil.

Sevgiler...

Ego Oyunları

"Hiç kimse seni, kendi rızan olmadan hor göremez."

Eleanor Roosevelt (1884-1962)

(ABD Başkanı F. D. Roosevelt'in eşi)

Sevgili Cassandra,

"Bazı insanlar, onururları kırıldığında, ömür boyu intikam peşinde koşarlar. Onlar, kuzu kılığındaki kurtlardır. Asla yanlış kişiyi kızdırmayın, sonu ölümcül olabilir." Bu cümleler, Robert Greene'in "İktidar'ın 48 Kuralı" adlı kitabından alınma. Okudun mu bilmiyorum ama bu bana göre çok önemli bir kitap Cassandra. Çünkü, her ne kadar burada öğretilenler senin-benim gibi insanların; Sun Szu ve Machiavelli gibiler dışındaki çoğu filozofun inançlarına ve ahlâk anlayışına ters düşse de, bugünün gerçeğini ve bu gerçeklik içerisinde nasıl hayatta kalabileceğimizi anlatıyor. Kitabı okuduğunda, Darwin'in teorisi daha da akılcı geliyor. Çünkü iyice anlıyorsun ki hepimiz bir cangılda yaşıyoruz ve bu cangılda ancak güçlü olan ayakta kalıyor. Hayvanlardan tek farkımız ise, fiziksel güçten çok, akıl gücü üstün olanların daha başarılı olması. Bu bağlamda, insanın diğer insanlar üstünde güç sahibi olmasını sağlayacak 48 kuraldan –yani 48 davranış biçiminden– bahsediliyor.

Greene'in, 19'uncu kuralı olan *"Asla Yanlış Kişiyi Kızdırmayın"* bölümünde, insanoğlunu yöneten ego'dan

söz ediliyor ve ilkel egoya sahip insanları kızdırmanın ölümcül olabilecek derecede tehlikeli olduğu anlatılıyor. Aslında bunu fark etmek için, bu kitabı okumak pek de gerekli değil Cassandra. Etrafımıza şöyle bir bakmamız ve tecrübelerimizi anımsamamız yeterli. İnsanlar çok kolay ve çabuk öfkeleniyor. Bir çok kişi birbirine şu ya da bu nedenden dolayı alınıyor, kırılıyor ve içinde biriktirdiği öfke, sonunda ya kontrolsüz bir çağlayana dönüşüyor; hemen suçlamalar, bağırımlar, hakaretler başlıyor veya daha sinsi bir biçimde iğneleme ya da öç alma yoluna gidiliyor. Aslında böyle bir öfkenin doğması için, fiziksel ya da sözel saldırıya uğramak da gerekmiyor. Birinin farklı düşünmesi ya da iyi niyetle söylenmiş sözlerin yanlış anlaşılması bile, bazılarının çileden çıkması için yeterli oluyor. Bunun sonucunda kişi, kendi çıkarlarına zararı olacağını bilse dahi, karşısındakinin canını acıtmak istiyor ve ilk fırsatta bunu yapmaktan kaçınmıyor. Bu yüzden babam bana, "birini şu ya da bu biçimde incitmişsen, mutlaka karşılık bekle" der. Ve ne acıdır ki Cassandra, ben kaç kez kendi elimle bazı insanlara benden öç alma fırsatı verdim. Çünkü kimseyi isteyerek, bilerek incitmemiştim. Bu nedenle onları ne kadar üzdüğümün farkında değildim. Sonradan fark ettiğimde de özür dilemek ya da ilişkiyi düzeltmek için bir adım attığımda hep aynı sonucu aldım. Ben affedilme olgunluğunu beklerken "missileme"yle karşılaştım. Ve böylece bazı insanların egosunun ne kadar kolay zedelendiğini anladım ve aklıma Eleanor Roosevelt'in, mektubun başında yazdığım sözü geldi: "Hiç kimse seni, kendi rızan olmadan hor göremez." Yani egonun incinmesi çoğunlukla

özgüven eksikliği ile ilgili... Şimdi insanları üzmemek için epey çaba harcıyorum ama hepimiz zaman zaman hata yapabiliyoruz. Bu nedenle önemli olan, hangi hataları affedip affedemeyeceğimiz konusunda düşünmek ve bir karara varmak ve iyi niyetli kişilerin hatalarıyla kötü niyetlilerin zalimliklerini birbirinden ayırt edebilmek. Ve hiç kimsenin bizi, kendi değerimiz konusunda şüpheye düşürmesine izin vermemek. Zaten özgüveni egosunun sallantılarından daha güçlü olan birini üzme çok kolay değil sanırım.

İyi insan ilişkileri kurabilmek bir yerde problem çözme tekniklerini geliştirmekten geçiyor. Aynen iyi uluslar arası ilişkiler kurmanın diplomasiden geçtiği gibi... Oysa birçok insan, akıl süzgecinden geçirerek çözebileceği problemleri ve anlaşmazlıkları, ilkel hayvanların dövüşüne dönüştürüyor. Amerikalı psikoterapist Jonathan Robinson, "Creations" adlı dergide yayınlanan "Egoyu Yaralamadan Problem Çözmek" adlı makalesinde bu konuya değiniyor. Robinson diyor ki:

"Karşınızdaki insanı suçlamak ve hakaret etmek sadece problemin katlanmasına neden olur. Agresif bir şekilde suçlanan kişinin ilk tepkisi elbette egosunu korumak ve karşı saldırıya geçmek olacaktır. Bu da karşılıklı öfkenin ve saldırının büyümesine yol açar. Oysa ilkel duygularımızı bir yana bırakıp, bizi hayvanlardan üstün kılan akıl yoluna başvurarak her şeyi kolayca çözebiliriz. Biriyle tartışırken, dünyadaki 6 milyar insanın aynı ortamdan; geçmişten gelmediğini ve herkesin aynı görüşte olmasının imkânsız olduğunu da göz önünde bulundurmak, tartışmanın medenî bir şekilde ilerleyip bir sonuca bağlanmasını sağlayacaktır. Tüm bunla-

rın aksine, yıkıcı bir biçimde yapılan tartışmalar, sadece ego-yu tatmin etmeye yöneliktir ve tek amacı, ne olursa olsun kazanmaktır.”

Tabii Cassandra “bizi hayvanlardan üstün kılan akıl yoluna başvurarak” sinsice intikam almak da bizi ilkel-likten uzaklaştırır mı, tartışılır. Elbette bize kötülük yapan birine öbür yanağımızı da uzatacak değiliz. Peki sınır nerede çizilmeli? Galiba buna karar vermeden önce, egonun ne olduğunu ve hangi şartlar altında ilkel-leştiğini anlamamız gerekir.

Freud’un teorisine göre “ego” basitçe, “gerçekçi bir yetişkin” olarak tanımlanabilir. Çünkü ego, id ve sü-per-ego’nun aşırılıkları arasında bir denge kurarak akılcı bir şekilde davranmamızı sağlar. Bu bağlamda “İd”, içimizdeki çocuğu, “Süper-ego” ise anne-babayı temsil eder. Ego’nun görevi, çocuğun (id) aşırı ve ba-zen tutarsız isteklerini sınırlayıp anne-babanın (süper-ego) sıkı denetimini yumuşatarak denge sağlamaktır. Bu denge iyi sağlandığında, insan psikolojik açıdan sağlıklı olur. Ego, id’in veya super-ego’nun etkisine fazlaca girdiğinde ise denge bozulur. Bunun sonucun-da insanda davranış bozuklukları, özgüven eksikliği, aşırı hassasiyet veya aşırı kontrol gözlemlenebilir.

“İlkel ego”, henüz olgunlaşmamış, hırçın bir çocuğu andırır ve dokuz farklı inanç ve davranış biçimiyle an-laşılabilir:

İlkel ego’ya sahip kişi,

1) Yaşamla başa çıkabilmek için dünya gerçeklerini, “doğru” ve “yanlış” olarak, kesin bir biçimde ayırır.

Yani onun için her şey siyah veya beyazdır; gri asla yoktur.

2) Mutluluğun dış etkenlere bağlı olduğuna inanır ve "Sahip olma"ya odaklanır.

3) Kendisini evrenin merkezi olarak görür ve her şeyi kişisel alır. Başkalarının duygularını anlayabilmekten uzaktır.

4) Mükemmeliyetçidir ve başkalarının ne düşündüğüne çok önem verir. Her konuda çok başarılı olmak ister, olamadığındaysa kendine güveni azalır ve umutsuzluğa kapılır.

5) Açık vermemek için gerçek anlamda, duygusal yakınlaşmalardan kaçınır. Bu nedenle ilişkileri çoğunlukla yüzeyseldir. Güç ve başkalarını kontrol etme isteği fazladır. Ancak ilkel egosunun çıkarına olduğunda verici olabilir.

6) Geçmişe odaklıdır ve bu yüzden geleceği kucaklayamaz. Geçmişte yaşadığı travmalar peşini bırakmadığından sağlıklı ilişkiler kurması zordur. Bu travmaları tekrar yaşamamak için kontrolünü, gücünü, inançlarını ve kişiliğini tehlikeye atacağına inandığından, herkesi belli bir mesafede tutar.

7) Kendisinin, dünyadan, evrenden ve tüm yaratılıştan farklı bir varlık olduğuna inanır, dolayısıyla, her ne kadar yüzeysel olarak sosyal olsa da, kendi içine kapanır, gittikçe yalnızlaşır.

8) Eleştiriye büyük tepki verir. Çünkü bunu, inançlarına ve fikirlerine bir saldırı olarak görür.

9) Karşılıksız sevgiyi bilmez. Sevmek için mutlaka bir nedene ihtiyaç duyar ve sahip olduğu herhangi bir şeyin (gücü, kontrolü, vs.) tehdit altında olduğu duygusuna kapıldığı an -ki bu tamamen yersiz de

olabilir– sevmekten vazgeçebilir. Bu nedenle eş seçmekte çok zorlanır ve uzun süre yalnız kalır.

“İlkel ego” bazen kendine “olgun ego” süsü verebilir. Yani ilkel egoya sahip bazı kişileri, çok olgun ve gelişmiş sanabiliriz. Ancak bu durum, kişinin, kendi kontrol ettiğine inandığı bir ortamdaki dengelerin bozulmasıyla ve kontrolü kaybetme duygusuyla değişebilir ve birden ilkel ego ortaya çıkarak, kişinin davranışlarını etkilemeye başlar. Acı olan ise ne biliyor musun Cassandra? İnsanın asıl kontrolünü kaybettiği an da işte bu andır.

Yıllar önce bana “Aşkta gurur olmaz” demiştin, hatırlıyor musun? Çok doğru bir söz. İlkel ego ortaya çıktığında hiçbir şeyi doğru dürüst yaşayamıyoruz. Johanna Wikoff, “Anlaşmazlık, yüreğin değil, egonun ve aklın ürünüdür” der. Ne yazık ki günümüzde egolar gittikçe ilkelleşiyor ve hayatımız, alınganlıkların, akıl oyunlarının, intikamların arasında sıkışıp kalıyor. Kalbimizi başkalarına kayıtsız şartsız açıp duygu dalgalarına kendimizi bir türlü bırakamıyoruz. Belki günün birinde, hepimiz birbirimizin parçası olduğumuzun; aynı korkuları, heyecanları, endişeleri paylaştığımızın ayırdına varırsak, kendimizi “farklı bir varlık” olarak görmekten vazgeçip, tüm insanlığa kucak açarız. Çünkü Cassandra, aynen Einstein’ın dediği gibi “İnsan varlığının en büyük trajedisi, “Farklılık” hayalidir.”

Öperim...

Champs-Elysées'de İnsan Dramları

"İnsan içinde neler saklar; dışarıdan bir melektir oysa"

William Shakespeare (1564-1616)

Sevgili Cassandra,

Geçenlerde dünyanın en şık caddelerinden biri sayılan Champs-Elysées'de yürürken, her şeyin bir karanlık bir de aydınlık yüzü olduğunu düşündüm. Şık butikler, kafeler, güzel Parisien kadınlar ve ıslıl sokaklar kuşkusuz Champs-Elysées'nin aydınlık yüzüydü. Peki ya karanlık yüzü? Bu yüzü görebilmek için, o gösteriş ve parıltının ötesine bakmamız gerekir kuşkusuz.

Hatırlarsın Cassandra, ben bu yüzü lise yıllarında görmüştüm. Okulum, Champs-Elysées'ye açılan Beri sokağının üstündeydi. Okul arkadaşlarımla öğle dinlenmeleri ve boş dersleri hep Champs-Elysées'de geçirirdik. O zamanlar "Rocker" diye adlandırılan, Elvis Presley gibi giyinip onun müziğini dinleyen bir çete dolaşırdı ünlü bulvarda. Arap gençler de bir çete kurmuştu. Bu iki çete, her gece Champs-Elysées'nin arka sokaklarında zincirlerle ve sustalılarla birbirlerine girer; bir kaç kişi yaralanır, kan revan içinde kalırdı. Bu arada Champs-Elysées'de şık hanımlar ve beyler hiçbir şeyden habersiz kol kola gezinmeye devam ederdi.

Antoin ve Maria her zaman yanyanaydılar. Hep bir-

birlerine sarılırlardı. Maria 15, Antoin ise 16 yaşındaydı. Delicesine aşıktilar. Antoin, Maria'yı Champs-Elysées'de başka erkeklere satardı. Kazandıkları parayla palto ve yiyecek alırlar, yaşamlarını öyle sürdürürlerdi. Bunca şaşaanın içinde sürünmeye de, ancak uhu koklayarak katlanabilirlerdi.

Çoğu zaman yemek yediğim Burger King'de, Patrick'e rastladık bir gün. 3 büyük Burger, 2 büyük patates, 2 kola ve 2 tatlı almış keyifle yiyordu. Merak edip sorduk "nasıl bu kadar çok yiyebiliyorsun?" diye. Cevabı şu oldu Patrick'in:

"Bir kaç gün aç kalsanız fırsat bulduğunuzda siz de böyle yersiniz!" Patrick'in babası alkolikmiş. 18 yaşından küçük olduğundan, çalışabilmesi için babasının yazılı izni gerekiyormuş ama onun ayık bir anını yakalayamadığından bu izni bir türlü alamıyormuş. Bu nedenle, arada sırada kaçak çalışıp para kazandığı zamanlar dışında, hep aç geziyormuş.

Hiç unutmam Cassandra, bir gün Champs-Elysées'nin orta yerinde yaşlıca bir adam yere yığılıverdi. Kalp krizi geçiriyordu. Oradan geçenler, artık büyük şehirlerde görmeye alıştığımız bir şekilde, şöyle bir bakıp hemen uzaklaşıyorlardı. O adamın imdadına Patrick yetişti. Önce adamcağızın kravatını gevşetti, yakasını açtı, merak etmemesini söyledi ve yandaki kafeye koşup ambulans çağırdı. Bu arada Champs-Elysées'de şık hanımlar ve beyler Cafe George V'de keyifle cafe au lait'lerini yudumlayıp sigaralarını tütürüyorlardı.

Bu anlattıklarım Şanselize'de yaşanan dramların sadece bir kısmı. Bazen görkem gözümüzü öyle kamaştırıyor ki, ötesindeki karanlığı göremiyoruz.

Sevgiler...

Vasatlık Ve Deha

“Vasat olan konuşur; dâhi gözlemler.”

Benjamin Disraeli (1804-1881)

(İngiliz Devlet adamı)

Sevgili Cassandra,

Bazı sanatçıların dehası inkâr edilemez; yarattıkları sanat eserlerinin değeri tartışılmaz. Buna rağmen, birkaç kişiye hiçbir ön bilgi vermeden, o ünlü, gözünden yaş damlayan çocuk resmini ve Picasso'nun “Guernica” tablosunu gösterdiğimizde, çoğunluk birincisini beğenir. Oysa Guernica tablosunun, diğeriyle kıyaslanamayacak ölçüde değerli olduğu ortadadır. Ancak sıradanlık büyük yığınlara daha çok hitap eder. Çünkü, sanırım iyi resimden ve mimarîden anlamak için gözün; kaliteli müziği kavramak için ise kulağın eğitilmesi gerekir. Ünlü Amerikalı sanat eleştirmeni John Berger, “Görme Biçimleri” adlı kitabında insanın, resmi, kendi tecrübesi ve eğitimine göre algıladığını anlatır. Örneğin Guernica tablosuna bakan bir çocuk, anlamsız ve korkunç şekiller görebilir, ama eğitilmiş bir yetişkin için bu tablo, İspanya iç savaşında Guernica'nın bombalanması sonucunda çekilen acıları anlatır.

Berger'e göre sanat, yaratıcısının gözünden bize tarihi aktarır. Sanatçının gördüklerini görmemizi sağlar. Ancak Berger, sanatı sadece bir belgesel kanıt olarak

düşünmememiz gerektiğini söyler. Çünkü ona göre sanatın gücü, ifadesinde ve hayal gücünde saklıdır. Yani "Çalışma ne kadar yaratıcıysa, sanatçının görsel deneyimini o kadar derinlemesine paylaşabiliriz." Ama birçok kişi, sanata bu şekilde değil de, sadece "Bunun rengi güzel, beğendim" veya "Ne acayip şekiller çizmiş, çok kötü" diye bakar. Hatta Cassandra biliyorsun, Picasso'nun tablolarına bakıp da "Bunda ne var? Ben de yaparım" diyenler bile var... Oysa "Guernica" tablosunda ressamın ne anlatmak istediğini sorgulayan, eğer bilmiyorsa "Guernica"nın anlamını araştırıp, İspanya iç savaşı hakkında yazılanlara bir göz atmayı akıl eden çok az insan vardır. Hatta, meselâ, sanatta simetrinin etkisini ve önemini merak edip, bu konuyu araştırmak, çoğu kişinin aklına gelmez. Bizi, hayatta kalma, para kazanma, eğlenme ekseninden kurtarabilecek ve vasatlığın ötesine geçmemizi sağlayacak olan dünyanın ve sanatın mucizelerine gözümüzü kapatmayı tercih ederiz. Oysa dünya hakikaten mucizelerle dolu... Meselâ büyük matematikçi Herman Weyl, "Simetri" adlı kitabında, simetri kavramının arkasında yatan matematiği anlatır. Daha sonra Nobel ödüllü Leon M. Lederman ve fizikçi Christopher T. Hill'in yazdığı "Simetri ve Evrenin Görkemli Güzelliği" kitabını okuduğunda simetrinin, doğanın ve sanatın vazgeçilmez bir parçası olduğunu anlarsın. Doğada, müzikte, resimde ve mimarîde simetrinin önemini kavrarsın. Matematikten estetiğe uzanan bu mucize, bizi vasatlıktan uzaklaştırabilecek bir olgu... Yeter ki, başımızı aramızdaki kör kavgalardan, boş konuşmalardan kaldırayalım ve dünyayı bir çocuk merakıyla inceleyelim. Aynen Gaudi'nin yaptığı gibi...

Bir arkadaşım, 19. ve 20. yüzyılın en büyük mimarlarından olan İspanyol Antoni Gaudi'ye olan hayranlığını her dile getirdiğinde, merakım biraz daha artmıştı. Bir ara bana onun Los Angeles'ta yaptığı pasta şeklindeki evi göstermişti; ama dediğine göre bu güzelim ev bile diğer eserlerinin yanında hiç kalıyordu. Ve Barcelona'ya gittik. Amacımız Gaudi'nin "Sagrada Familia"sını, "Casa Batllo"sunu, "Park Guell"ini, "Casa Mila"sını görmektir. Otele yerleşir yerleşmez, akşam karanlığında taksiye atlayıp şoförden bizi "Sagrada Familia"ya götürmesini istedik. "Bu saatte orası kapalıdır" dedi, ama biz dışarıdan da olsa hemen görmek istiyorduk. "İçini yarın gezeriz" diyerek bu bitmemiş katedrale doğru ilerlemeye başladık. Taksinin camından spotlarla aydınlatılmış binanın bir bölümünü gördüğümde çığlık attığımı hatırlıyorum. Bir an için kendimi başka bir âlemde, başka gezegende zannetmiştim. İnânlmaz bir sabır, emek ve müthiş bir detaycılıkla, bu neo-gotik kilisenin temeli üstüne işlenmiş olan anıt, insana Mimar Sinan'ın eserlerindeki gibi bir "yücelik" ve "mükemmellik" duygusu veriyordu. Ve bize dehanın sınırsızlığını anlatıyordu...

Daha sonraki günlerde, Gaudi'nin diğer binalarına gittiğimizde ise mimar hakkında bazı ipuçları edindim. Yaşadığı yıllarda yakından ilgilendiği jeoloji, botanik, zooloji ve anatomi gibi doğanın çeşitli formlarını eserlerinde görmek mümkündü. Farklı bir estetik duygusu vardı... Bu eserlerin hepsi, küçük bir çocuğun düşlerinden fırlamış gibiydi sanki. Gerçek, acımasız dünyada gerçeküstü, kural dışı, sevimli ve aynı zamanda görkemli yapılar. Sanki uzaydan getirilip Barcelona'ya kondurulmuşlardı. Ama tüm bu düşselliğe rağmen,

akılcı çözümlerle, sağlam malzemeyle yapılmış son derece kullanışlı, içinde hâlâ insanların yaşadığı yapılardı bunlar. Çağımızda, "pratik" olma amacıyla inşa edilen gri, kasvetli, çirkin ve hayal gücünden yoksun binalarla çevrelenmiş olduğumuzdan, sanırım bu tür mucizeler insanı daha da etkiliyor. Yani, kurnazlığın ve vasatlığın dehayı alt ettiği çağımızda, çirkin beton yığınlarıyla yaşamak zorunda kalıyoruz.

Gaudi'nin bu muhteşem eserlerini gördükten sonra, şair Federico Garcia Lorca'nın 100'üncü doğum yıldönümünün kutlandığı Madrid'e gittik. Bu önemli gün, tüm İspanya'da büyük bir coşkuyla kutlanıyordu ama Madrid'deki sergiler daha önemliydi sanki. Şairin, Madrid'deki Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia'da (Milli Müze, Kraliçe Sofia Sanat Merkezi) sergilenen şiir el yazmalarını, çizimlerini, yakın dostları Luis Bunuel ve Salvador Dali'yle birlikte fotoğraflarını gördük... Heyecan vericiydi... Martirio, Maria Del Mar Bonet ve Enrique Morate gibi ünlü İspanyol şarkıcıları bir araya gelip Lorca'nın şiirlerinden oluşan muhteşem bir CD çıkarmışlardı. Lorca'nın bu CD'de yer alan bir şiirine bayılmıştım. Eminim sen de beğenirsin Cassandra;

Ay doğduğunda,
Çanlar silinir...
Ay doğduğunda.
Deniz örter toprağı,
Ve yürek bir ada gibidir
Sonsuzlukta...
Kimse portakal yemez.
Dolunayın ışığında,
Meyve yeşil ve buz gibi soğuk yenmeli...

Ay doğduğunda,
Binbir yüzüyle birbirine benzeyen
Gümüş paralar gibidir,
Ceplerde salınıp gider...

Bizi vasat ilişkilerden, vasat sohbetlerden, resimlerden, yaşamlardan kurtarabilecek tek şey, dâhilerin yarattığı binaları, resimleri, şarkıları, şiirleri, yani kısacası, tüm mucizeleri görebilmek.

Bu arada İspanya'dayken bir peçetenin üstüne şunları yazmışım. Geçen gün elime geçti ve hoşuma gitti. Çok romantik bir günümdeydim sanırım. Sana gönderiyorum...

Sevgiler...

Akdeniz

Barcelona'daki Arts Oteli'nin 28. katında oturmuş dışarıyı seyrediyorum.

Uçsuz bucaksız bir deniz var önümde.

Açık mavi bir uyum; yani Akdeniz.

Mare nostrum; bizim denizimiz...

Sıcağı, yaşam sevincini, öfkeyi, ateşli insanları bağrına basan Akdeniz.

Buradaki insanlarda daha bir hissediliyor Akdenizlilik.

Yaşam ağırlaşmış sanki.

Saat öğleden sonra 3.

Herkes siestada. Sokaklar bomboş.

Yani herkes kendisini, temmuz güneşinin altında yediği paellalardan, tapaslardan ve içtiği lezzetli şaraplardan sonraki rehavete kaptırmış.

Bu ÷lkede, akşamüstü saat 5'e kadar yaşam duruyor.
5'ten sonra her yer yine canlanacak, insanlar barları
dolduracak.

Gece 10 - 11 sularında lokantalara gidilecek ve 12'ye,
1'e kadar yemek yenilecek.

Sonra belki biraz flamenco, sevillanas ya da yeni kuşa-
ğın gittiğı techno kulüpleri.

Kimsenin acelesi yok. Dünyanın diğ er büyük kentle-
rindeki koşuşturmaya rastlanmıyor burada.

Dediğ im gibi; burası Akdeniz.

Yaşam rahat!

Yaşam zevkli ve yavaş!

Burası İspanya, Barcelona.

Burası Akdeniz!

Yaşam Sayacını Ayarlamak

“Başkasından üstün olmamız önemli değil, önemli olan çünkü halimizden üstün olmamızdır.”

Hint Atasözü

Sevgili Cassandra,

Herkesin arada bir durup yaşamını gözden geçirmesi gerekir. Benim de böyle bir dönemden geçtiğimi bilen bir arkadaşım, aşağıdaki yazıyı fakslamış. Bu yazıyı seninle paylaşmak istiyorum. Belki bir gün senin de, benim gibi bu sözleri okumaya ihtiyacın olur.

“Karanlık bir ormanda hızla koştuğunu farzet. Amacın, açık bir alana ulaşmak. Arada bir durup doğru yöne koşup koşmadığına, doğru yolda olup olmadığına bakıyorsun. “Acaba daha kestirme bir yol var mı” diye düşünüyorsun. Arkanda koşan başka biri var mı diye kontrol ediyorsun. Yorulup duruyor ve derin bir nefes alıyorsun; tekrar koşabilmek için... İşte bu an, yaşam sayacını yeniden ayarladığın andır. Karanlık orman yaşamın, açık alan ise yaşamının amacıdır. Bazen durup o yöne gitmeni sağlayacak yolu ve nedeni düşünmen gerekir.

Hayat, tekdüze bir yol değildir; çeşitli basamakları

vardır. Geçmişini değerlendirmek, neler yaptığına bakmak ve plânladığın şeyleri gerçekleştirip gerçekleştiremediğini görmek için sayacı tekrar ayarlarsın. Aynı arabanın kilometre göstergesini ayarladığın gibi. Ayrıca geleceğe bakışını da tazelemek için gereklidir bu ayarlama.

Yaşam sayacını tekrar ayarlamak istemen, kendine sorman gereken önemli soruları gündeme getirir: "Doğru şeyi mi yapıyorum? Ben kimim? Nereye gidiyorum? Şimdiye kadar ne yaptım, bundan sonra ne yapacağım?"

Bu soruları cevaplandırmak kolay olmayabilir. Yine de, üstüne hayatını kuracağın o sağlam altyapıyı inşa edebilmek için, gereklidir bu sorular.

Eğer hâlâ o karanlık ormandan çıkamamışsan, bir tek yöne doğru koşmalısın. Sonradan, koştuğun yolun en uzun ve dolambaçlı yol olduğunu farkedebilirsin. Karar vermek cesaret ister. Sonuçtan emin olamayabilirsin, ama en azından bu kararsızlığı yok eder. Kararsızlıksa insanları hiçbir şey yapmamaya iter. Ne yaparsak yapalım gittikçe yaşılanıyoruz ve bir gün rüzgârda savrulan toza dönüşeceğimizi biliyoruz. Bir tek hayatımız var (sanırım), bu nedenle rahatlığın kurbanı olmamalıyız. Değişmeyi istemeye ihtiyacımız var.

Ormanda durduğunda derin bir nefes al ve kendine şu soruları sor: "Nereden geliyorum? Nereye gidiyorum?" Cevapları bilmesen bile şu kararı almalısın kendi kendine: "Şimdi ne olursa olsun, gerçekten istediğim için bu yönde ilerleyeceğim."

Attığın her adım seni sorularının cevabına yaklaştıracaktır.

Öperim...

SON

Kaynakça

- Ackerman, Diane, *A Natural History Of Love*, Vintage Books, 1995.
- Bacon, Francis, Sir, *The Essays or Councels Civil and Moral*, Oxford University Press, 1999.
- Brickhouse, C. Thomas, Smith, D. Nicholas, *Plato's Socrates*, Oxford University Press, 1995.
- Buda, *The Teachings of Buddha*, Toppan Printings, 1966.
- Campbell, Joseph, *Myths To Live By*, Penguin Compass, 1972.
- Cicero, Marcus Tullius, *On Old Age On Friendship On Divination*, Harvard University Press, 1970.
- Clason, George S., *The Richest Man in Babylon*, Signet, 1988University Press, 1970.
- Dewey, John, *Experience and Education*, Free Press, 1997.
- Dewey, John, *Democracy and Education*, Free Press, 1997.
- Erikson, Erik H., *Life Cycles*, W. W. Norton & Company, 1998.
- Erikson, Erik H., *Childhood and Society*, W.W. Norton & Company, 1993.
- Fadiman, James; Frager, Roger, *Personality and Personal Growth*, Harper and Row, 1976.
- Frankl, Victor, *Man's Search For Meaning*, Pocket Books, 1985.
- Fromm, Erich, *The Sane Society*, Owl Books, 1990.
- Fromm, Erich, *The Essential Fromm*, Continuum Publishing, 2000, edited by Rainer Funk.

- Gibran, Halil, *The Prophet*, Laurier Books Ltd., 2003.
- Gregorio, George de (Dr.), *My Head and My Heart: Sex, Love, Life, and the Unconscious*, Random House, 2000.
- Horney, Karen, *Feminine Psychology*, The Norton Library, 1993.
- Jung, Carl Gustav, *The Basic Writings of C.G. Jung*, The Modern Library, Edited by Staub De Lazslo.
- Jung, Carl Gustav, *Analitik Psikoloji*, Payel Yayınları, 1997, çeviren: Ender Gürol.
- Mevlânâ, Say Yayınları, 2002, yenileştiren: A. Kadir.
- Mevlânâ, *The Illustrated Rumi: A Treasury of the Wisdom from the Poet of the Soul*, HarperSanFrancisco, 2000.
- Mevlânâ, www.crescentlife.com/spirituality.
- Mill, John Stuart, *The Basic Writings of J. S. Mill: On Liberty, Subjection of Women and Utilitarianism*, Modern Library, 2002.
- Montaigne, Michel de, *Denemeler*, Cem Yayınevi, 1997, Türkçesi: Sabahattin Eyüboğlu.
- Ornstein, Robert, *The Evolution of Consciousness*, Touchstone, 1991.
- Ornstein, Robert, *The Right Mind*, Harcourt Brace, 1997.
- Ornstein, Robert, *New World, New Mind*, ISHK, 2000.
- Pinker, Steven, *The Blank Slate*, Viking (Penguin Group), 2002.
- Plâto, *Republic*, Woodsworth Editions, 1997.
- Plato, *Symposium*, Cambridge University Press, 1980.
- Platon, *Sokrates'ın Savunması ve Şölen*, Gün Yayıncılık, çeviren: Canan Eyi.
- Plato, *Phaedo*, Cambridge University Press, 1992.
- Rousseau, Jean Jaques, *Emile: Or On Education*, Basic Books, 1979.

Russell, Bertrand, *The Conquest of Happiness*, Liveright, 1996.

Russell, Bertrand, *In Praise of Idleness*, Routledge, 1994.

Schopenhauer, Arthur, *The Wisdom of Life and Counsels and Maxims*, Prometheus Books, 1995.

Schopenhauer, Arthur, *Aşkın Metafiziği*, Sosyal Yayın, 1997, çeviren: Selâhattin Hilav.

Sharma, Arvind (Editor), *Women in World Religions*, SUNY, 1987.

Stockholm'de karlı bir bahçede oynayan iki kız çocuğu...

Birisi, babası Pinochet darbesinde öldürülmüş olan Şilili Cassandra.

Diğeri, Türkiye'deki darbeden sonra, ailesiyle birlikte, bir anda kendini bu yabancı şehirde bulan, en yakın arkadaşı Aylin.

Yıllar iki arkadaşını ayırıyor. İkisi de kendi kültürlerine, kendi dünyalarına dönerek birer yetişkin olmanın deneylerinden geçiyorlar.

Paylaştıkları çocukluk sırları, yetişkinlikte, yerini farklı sırlara bırakıyor.

Fotoğraf: Tamer Yılmaz

ISBN 975-992-018-2

9 789759 920180

fiyat

alkım